

Data, teknologia, valta ja kontrolli:
Valvontakapitalismin vaikutukset
poliittiseen kampanjointiin ja tietopolitiikkaan

Aaro Tarvainen
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi
Turun Yliopisto
2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaan tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradun pääpainona on analysoida valvontakapitalismin kehitykseen liittyviä poliittisia ilmiöitä kahden tapaustutkimuksen avulla. Valvontakapitalismin käsitteellä tarkoitetaan markkinatalouden järjestelmää, jossa suuret teknologiayritykset keräävät tarjoamiensa palveluiden avulla valtavia määriä käyttäjätietoja. Kerätyn tiedon analysoinnin avulla teknologiayritykset pyrkivät kohdentamaan ja optimoimaan tarjoamiaan palveluita sekä jälleenmyymään palveluiden kohdentamiseen ja optimointiin liittyviä palvelukokonaisuuksia. Pro gradu keskittyy ennen kaikkea poliittisten puolueiden ja teknologiayritysten välisen yhteistyön tarkasteluun.

Tutkielman pääpainona on analysoida poliittisten puolueiden hyödyntämien kohdentamispalveluiden vaikutuksia demokraattiseen hallintoperiaatteeseen sekä datatalouden periaatteiden yleistymistä osana valtion hallintorakenteita. Tutkielman ensimmäinen empiirinen tapaustutkimus koskee vuonna 2016 järjestettyä BREXIT-kansanäänestystä. BREXIT-kansanäänestyksen tarkastelun avulla tarkoituksena on tutkia kohdennetun poliittisen vaalimainonnan mekanismeja, yleistymistä ja poliittisten puolueiden toimintaperiaatteiden muutosta. Tutkielman toinen tapaustutkimus koskee Suomen tekoälystrategiaan liittyvää AuroraAI-ohjelmaa, joka on esimerkki valvontakapitalismin toimintalogiikan ja -periaatteiden yleistymisestä osana valtioiden hallintorakenteiden uudistamista.

Valvontakapitalismin liittyviä yhteiskunnallisia ilmiöitä on pääasiallisesti tutkittu uusmarxistisen ja poststrukturalistisen teorian näkökulmista käsin. Tutkielma lähestyy tarkasteltavaa aihepiiriä yhdistelemällä tutkimuskirjallisuutta hallitsevien teorioiden käsitteistöä. Teoreettisen ja empiirisen yhdistelyn avulla tutkielman pääasiallisena tarkoituksena on antaa lukijalle kokonaisvaltainen kuva ajankohtaisesta valvontakapitalismia käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta painottaen valvontakapitalismin kehityksestä seuraavia vaikutuksia, jotka heijastuvat demokratiaan ja poliittisen subjektin muodostumiseen.

Tutkielman keskeinen johtopäätös on se, että kohdennettua poliittista vaalimainontaa esiintyy yhä useammin melkein kaikissa vaaleissa. Tämä osaltaan vaikuttaa vaalien tulokseen ja parlamentaaristen instituutioiden toimintaan. Kohdennetun poliittisen mainonnan yleistyminen rajaa myös yhteiskuntapoliittisen keskustelun aiheita ja näiden juurisyitä sekä asettaa kyseenalaiseksi käytävien vaalien tai kansanäänestysten legitimitetin. Kohdennetun poliittisen mainonnan ja valvontakapitalismin toimintaperiaatteiden yleistyminen näyttävät haastavan perinteiset arvot ja oikeusvaltioperiaatteiden toteutumisen disinformaation aikakaudella.

Asiasanat: valvontakapitalismi, uusmarxismi, poststrukturalismi, AuroraAI, Cambridge Analytica, vaalivaikuttaminen, poliittinen mainonta

Sisällysluettelo:

<i>Johdanto</i>	1
<i>1.0 Valvontakapitalismi – näkymätöntä elävää työtä</i>	5
<i>1.1 Uusmarxismi ja valvontakapitalismin lisäarvoprosessi</i>	6
<i>1.1 Valvontakapitalismi ja instrumentaalinen valta</i>	9
<i>1.2 Valvontakapitalismi ja liberaalit talousperiaatteet politiikan suunnan määrittelijänä?</i>	11
<i>1.2 Foucault: Kuri, subjekti ja valvontakapitalismi</i>	12
<i>1.4 Gilles Deleuze: dividuaali ja modulaatio</i>	17
<i>1.5 Deleuze: dividuaali, koodit ja</i>	19
<i>ennalta asetetut episteemiset rakenteet</i>	19
<i>1.6 Lyhyt synteesi: vieraantumista, kuria vai modulaatiota?</i>	20
<i>2.0 Valvontakapitalismin vaikutukset poliittisen</i>	25
<i>kampanjoinnin ja demokratian toteutumiseen Euroopassa</i>	25
<i>2.1 BREXIT-kansanäänestys: kohdennettu poliittinen mainonta kansanäänestyksen</i> <i>voimavarana?</i>	28
<i>2.2 Mediasisältöjen kohdentaminen poliittisen väkivallan</i>	34
<i>lietsonnan välineenä: Afrikka laboratoriona?</i>	34
<i>2.3 Demokratian taantuma: äänestäjät valtataistelun pelinappulana</i>	37
<i>2.4 Valvontakapitalismin luoma polarisaatio ja yhteiskuntaluokkien kokema epävarmuus</i> <i>politiikan polttoaineena?</i>	40
<i>2.5 Kansainvälisten teknologiayritysten ja poliittisen mainonnan kohdentamisen harmaat</i> <i>rajapinnat</i>	43
<i>2.6 Kohdennetun poliittisen mainonnan</i>	45
<i>säätely ja EU:n GDPR-asetus</i>	45
<i>3.0 Tieto- ja tekoälypolitiikkaa valvontakapitalismin ehdoilla</i>	48
<i>3.1 Tietopolitiikkaa ohjaavan kehyksen muutos</i>	49
<i>2010-luvulla</i>	49
<i>3.2 Ihmiskeskeinen ajattelu tekoälypolitiikan keskiössä</i>	50
<i>3.2 Hallintoprosessien algoritmien läpinäkyvyys ja etiikka</i>	53
<i>3.3 Valtiontalouden tehokkuutta</i>	55
<i>kansalaisten valvonnalla ja ohjauksella</i>	55
<i>4.0 Johtopäätökset: kontrollin ja koodien tulevaisuus?</i>	59
<i>4.1 AuroraAI ja tekoälypolitiikka</i>	60
<i>4.2 Poliittisen kampanjoinnin ja viestinnän tulevaisuus</i>	63
<i>Lähdeluettelo</i>	

Tämä sivu on jätetty tarkoituksenmukaisesti tyhjäksi

Johdanto

Teknologian kehityksen myötä sosiaalisten ja fyysisten etäisyyksien voidaan nähdä kasvavan. Erityisesti informaatioteknologian kehitys vaikuttaa politiikkaan ja poliittisiin prosesseihin kokonaisvaltaisesti. Ajankohtaisessa tutkimuskirjallisuudessa on alettu keskustelemaan yhä aktiivisemmin teknologian kehityksestä seuraavien ilmiöiden heijastumisesta politiikkaan. Esimerkiksi tulevaisuudessa vaalit käydään pääasiallisesti sosiaalisen median välityksellä torien sijaan ja poliittinen toiminta on siirtymässä kokonaan verkkoon. Esimerkkinä politiikan teknologisoitumisesta käy myös se, että yhä useampi poliitikko Suomessa keskittää systemaattisesti vaalimainonnan yhteistyössä alustatalouden toimijoiden kanssa kohdennetusti tietyille ihmisryhmälle tai yleisölle.¹ Informaatio- ja kommunikaatioteknologian yleistymisellä osana politiikkaa on valtavia sosiologisia ja poliittisia vaikutuksia yhteiskuntaan. Teknologian kehityksen mukana myös ihminen ja tämän olevaisuus sekä politiikan käytännöt muuttuvat.

2000-luvulla kansainvälistä politiikkaa on hallinnut Kiinan, Yhdysvaltojen ja Venäjän valtakamppailu teknologisesta sekä geopoliittisesta herruudesta. Tämä osaltaan on vaikuttanut kansainvälisen poliittisen järjestelmän valtatasapainon siirtymistä kohti aikakautta, jota kutsutaan usein moninapaiseksi. BRICS-maiden talouspoliittisen vaikutusvallan kasvun myötä liberaalin kansainvälisen arvopohjan murentuminen on saanut vauhtia informaatioteknologian kehityksestä tämän esiintyessä yhtenä suurvaltopoliittikan kamppailun areenana.² Aikakauttamme leimaa myös hybridivaikuttamisen ja disinformaation yleistymisen osana valtioiden harjoittamaa ulkopoliitiikkaa, jonka seurauksena objektiivisten käsitysten muodostaminen niin kansalaisen kuin poliitikon osalta vaikeutuu.

Sosiaalisen median myötä meidän ihmisten elämää, käsitystä tästä ja huomiotamme ohjaa talouteen sekä politiikkaan kytkeytyvät vallan muodot. Jälkikapitalistisessa yhteiskunnassa tiedon merkitys niin resurssina kuin pääomana on kasvattanut myös merkitystään. Digitalisaation kasvun mukanaan tuoma tiedon määrällisen kasvun voidaan nähdä ylittävän yksilön kognitiivisten kykyjen rajat. Tiedon luotettavuus, läpinäkyvyys ja sen väärinkäyttö asettavat ongelmia yhteiskuntarauhalle samalla, kun olemme historian ”medioitunein” sukupolvi vastaanottaessamme informaatiota yhä nopeammin.

---

¹ Collier et al. 2022.

² Karsten & Lysne 2021.

Positiivinen suhtautuminen informaatioteknologian kehitykseen on vaihtunut vähitellen kriittisemmäksi, kun tiedosta on muodostunut kontrollin ja vallan instrumentti. Tiedon ja käyttäjätiedon hyödyntämisestä osana talousjärjestelmää on tullut yhä selvemmin yksi aikakautemme merkittävimpiä poliittisia kysymyksiä. Tietoa ja käyttäjätiedon koskeva problematiikka vallan välineenä ei rajoitu vain kansalliselle tasolle, muutos läpileikkaa kokonaisvaltaisesti yhteiskuntia. Historiallisesti kyseessä ei ole uusi ilmiö. Tieto on aina esiintynyt osana historiaa vallan, kontrollin ja hallinnan välineenä poliittisten pyrkimysten saavuttamisessa.

Aikakautemme leimallisimmat ilmiöt liittyvät kapitalistisen tuotantomuodon sekä informaatio- ja kommunikaatioteknologian merkittävään kehitykseen, joka on tuonut yhteiskunnat aikakaudelle, jota voidaan kutsua informaatioyhteiskunnan aikakaudeksi.³ Informaatioyhteiskunnan käsite kuvaa erityisesti yhteiskunnan taloudellisten tuotantosuhteiden muuttumista, jossa tiedolla itsessään sekä sen keräämisellä ja käytöllä on yhä suurempi merkitys yhteiskunnan taloudellisen ja poliittisen toiminnan kannalta. Esimerkiksi sosiologi Manuel Castells on kehittänyt informaatioyhteiskunnan määritelmää korostaen tiedon keräämistä ja hyödyntämistä taloudellisen kasvun edellytyksenä sekä siirtymisenä yhä monimutkaisempaan tiedon analysointiin ja hyödyntämiseen, jonka tavoitteena on maksimoida taloudellisesta toiminnasta saatu tuotto ja arvonlisäys.⁴

Informaatioyhteiskunnan kehitykseen liittyy myös tuotantomuodon taloudellisen toimintalogiikan muutos sekä kehitys, jota on kuvattu valvontakapitalismin käsitteen avulla. Valvontakapitalismin käsitteellä kuvataan yhteiskunnallisen tuotantomuodon arvonlisäysprosessin muutosta, jossa työn luoman lisäarvon lisäksi subjektin henkiset ominaisuudet muodostuvat jalostettavaksi raaka-aineeksi ja lisäarvoprosessin keskeiseksi tekijäksi on muodostunut abstrakti älyllinen työ. Tieto yksityishenkilön tosiasiallisesta fyysisestä ja henkisestä olemuksesta sekä käytöksestä on ”kultaa” ja raaka-aine, jolla informaatioyhteiskunnan tuotanto ja arvonlisäysprosessi operoi.⁵ Subjektin olemisen muodot ja tavat ovat muodostuneet tuotantoprosessin raaka-aineeksi valvonnan määrällisen kasvun seurauksena kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla teknologisen kehityksen myötä.

---

³ Zuboff, 2019, 11; Ks. Floridi 2009.

⁴ Castells 1996, 14-18.

⁵ Zuboff 2019, 8.

Vaikka disinformaatio ja hybridivaikuttaminen ovat usein mielletty ilmiöiksi, jotka liittyvät pääasiallisesti valtioiden ulkopoliittikkaan yhteiskuntien kokonaisvaltainen muutos vaikuttaa myös edustuksellisen demokratian sekä kansalaisten perusoikeuksien toteutumiseen. Tämä tutkielma osaltaan pyrkii havainnollistamaan lukijalle esimerkkejä, joissa disinformaatiota sekä poliittisen mainonnan kohdentamista käytetään aktiivisesti osana vaalikampanjointia, näiden ollessa keinoja vaikuttaa ennalta vaalien lopputulokseen. Tutkielma paneutuukin disinformaation ja hybridivaikuttamisen rajapintoihin korostamalla poliittisten puolueiden harjoittamien toimintaperiaatteiden muutosta puolueiden ja äänestäjien välillä. Samalla tarkastelun kohteeksi on asetettu läpihallinnolliset muutokset, jossa teknologian sovelluksilla ja algoritmeilla on yhä suurempi merkitys.

Pro gradussa olen päättänyt keskittyä kaikkia osa-alueita yhdistävään tekijään, eli tiedon ja teknologian merkitykseen kapitalistisen tuotantomuodon kehityksen kontekstissa. Aiheen kehittymisen ja rajaamisen myötä huomasin, että tiedon läheinen suhde tekniikkaan ja teknologiaan on huomattavasti helpompi aihe sijoittaa yhteiskuntatieteiden kattaman tieteenalan kontekstiin.

Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan kahteen tutkimuskysymykseen:

- 1. Miten teknologia kytkeytyy yhteiskunnallisiin ja hallinnollisiin valtarakenteisiin modernissa tietoyhteiskunnassa, jota kuvataan ajankohtaisessa tutkimuskirjallisuudessa valvontakapitalismin käsitteen avulla?*
- 2. Minkälainen keskinäissuhde valvontakapitalistisella tuotantomuodolla on informaatioteknologian avulla harjoitettaviin vallankäytön tekniikoihin ja miten nämä vaikuttavat demokratian toteutumiseen puolueiden harjoittaman kohdennetun vaalimainonnan kontekstissa.*

Tutkimuksen teoreettinen lähestymistapa yhdistelee Michel Foucault'n, Gilles Deleuzen sekä Shoshana Zuboffin huomioita koskien tuotantomuodon ja vallankäytön tekniikoiden keskinäissuhdetta. Tutkimuksen teoreettisen osan keskittyessä lähinnä erilaisiin kontrollin muotojen tarkasteluun ja tämän takia tutkielman pääpainona on antaa lukijalle empirisiä esimerkkejä, jotka havainnollistavat teoreettisten käsitteiden kuvaamia ilmiöitä ja prosesseja. Valvontakapitalismin kehityksestä seurannut omaleimaisin ilmiö 2000-luvulla on teknologian avulla harjoitetun vallan määrällinen kasvu. Tutkimuskirjallisuus aiheesta välittää kuvaa kontrolliyhteiskunnan vähittäisestä kehityksestä, jota Gilles Deleuze ennakoi jo 1990-luvulla.

Kontrolliyhteiskunnan kehitys välittyy jälkikapitalismin aikakaudella, esimerkiksi kohdennetun poliittisen mainonnan yleistymisenä, älykkäänä kaupunkisuunnitteluna ja sotilasteknologian jatkojalosteiden yleistymisenä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.

Tämänkaltainen asetelma jo puolestaan ohjaa tarkastelemaan yhteiskunnan materialistisia rakenteita ja poliittisten instituutioiden muutoksen merkitystä holistisen näkökulman kautta. Suomen kielellä tehdyssä tutkimuskirjallisuus ei ole kattavasti käsitelty tai paneuduttu valvontakapitalismin kehityksen yleiseen tarkasteluun politiikantutkimuksen osa-alueella. Myös informaatio- ja viestintäteknologian kehityksestä seuraavia poliittisia ilmiöitä ja vaikutuksia on tarkasteltu varsin vähän. Tutkimus pyrkii osaltaan paikkaamaan tätä tarkastelemalla valvontakapitalismin kehityksestä seuranneita poliittisia ilmiöitä tapaustutkimuksina.

Pro gradun pääpainona on myös tutkimuskenttää hallitsevien kriittisten lähestymistapojen esittely lukijalle. Tarkoituksena on tarjota myös lukijalle ajankohtaisesta tutkimuskirjallisuudesta välittyvä laaja kokonaisvaltainen näkemys edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Kokonaisvaltaisesta näkökulmasta käsin datan keräys, toiminnan ennakoitavuus ja ohjailu ovat muodostuneet läpileikkaavaksi ilmiöksi kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla kansainvälisesti. Tätä yhteiskunnallista ilmiötä on yleisesti pyritty selittämään informaatio- ja jälkikapitalistisen yhteiskunnan tuotantorakenteiden tarkastelun avulla.

Tutkielma pitää sisällään kaksi empiiristä tapaustutkimusta, jotka ilmentävät valvontakapitalismin kehityksestä seuraavia poliittisia ilmiöitä. Cambridge Analytican osuus Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen vaaleissa luo mielenkiintoisen tutkimuskohteen, joka ohjaa tarkastelemaan kriittisesti disinformaation ja poliittisen mielipiteen polarisaation juurisyitä sekä modernin tietoyhteiskunnan rakenteellisia elementtejä myös teoreettisella tasolla. Pääsiallisena lähteenä tutkimuksen empiirisessä osiossa on käytetty Iso-Britannian sekä Suomen valtion viranomaisten tuottamia lähteitä sekä aiheeseen liittyvää ajankohtaista tutkimuskirjallisuutta.

Kansainvälisellä tasolla voidaan esittää myös, että informaatioteknologiaa käytetään pikemminkin horjuttamaan demokratiaa sekä edistämään autoritaaristen hallintomuotojen tai näiden välimaastoon kategorisoitavissa olevien hallintomuotojen valtaanpääsyä äänestyskäyttäytymisen manipuloinnin avulla.¹⁴ Äänestäjiin kohdistuvien vaikutusmekanismien yleistymisen horjuttaa demokraattisen hallinnon legitimitettä. Tutkielman toinen empiirinen tapaustutkimus koskee EU-alueella yleistyvien tekoälystrategioiden periaatteellisia lähtökohtia sekä kansallisen tekoälystrategian ja AuroraAI-ohjelman toimeenpanoa, joka toimii esimerkkinä datatalouden periaatteiden yleistymisestä älykkään hallinnon kontekstissa.

Haluan kiittää rakkaita vanhempiani Kai ja Jaana Tarvaista, jotka ovat olleet kantava tuki opintojen aikana.

1.0 Valvontakapitalismi – näkymätöntä elävää työtä

Ajankohtainen tutkimuskirjallisuus, joka tarkastelee uusien kontrolli- ja vaikutuskeinojen yleistymistä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla sekä datatalouden painoarvoa osana politiikkaa, kaipaa holistista näkökulmaa tarkasteltavan aiheen osalta. Empiiriset esimerkit osoittavat, että informaatioteknologiaan kytkeytyvien kontrollimuotojen yleistyminen läpäisee koko yhteiskunnan. Valvonnan ja kontrollin kasvu on saanut myös yhä merkittävemmän painoarvon kansainvälisen politiikan areenoilla esiintyvien asiakysymysten joukossa. Kapitalismin ja vallan tekniikoiden keskinäissuhdetta on 2000-luvulla alettu kutsua valvontakapitalismiksi. Valvontakapitalismiin ja yleisesti modernin yhteiskunnan kehitykseen liittyy olennaisesti yhteiskunnallisen valvonnan ja kontrollin merkittävä lisääntyminen kaikilla elämän osa-alueilla. Yhdeksi valvontakapitalismin keskeisimmistä tutkijoista on noussut Shoshana Zuboff, jonka tutkimustyön teoreettisen lähestymistavan on nähty edustavan uusmarxilaista lähestymistapaa.⁶

Zuboffin tutkimus keskittyy kapitalistisen talousjärjestelmän ja informaatioyhteiskunnan murroksen tarkasteluun 2010-luvun alusta alkaen. Zuboffin työ korostaa ennen kaikkea valvonnan kasvua kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Zuboff on esittänyt, että valvontakapitalismin kehityksessä on kyse varsin yksinkertaisesta ilmiöstä. Mitä tarkempaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa ihmisestä kerätään eri keinojen ja kanavien avulla sekä mitä tarkempi representaatio näiden avulla yksilöistä muodostuu, sitä suurempi on datamarkkinoilla saatava arvo datasta.⁷ Yleisin toimintaan ja käytökseen vaikuttamisen esimerkki on kohdennettu mainonta, jonka tarkoituksena on asettaa juuri oikealla hetkellä personoitu mainos subjektin havainnon kohteeksi, jolloin tarkoitus on vaikuttaa subjektin tosiasialliseen käytökseen sekä reaali maailmaan.⁸

Zuboff on kuvaillut kuuluisassa tutkimusartikkelissaan myös, kuinka yritysten liiketoimintaan ja henkilöstön työskentelyyn on 1980-luvun lopusta lähtien liittynyt tietokone- ja teknologiavälitteinen työskentely. Kotona tehtävä etätyö sekä yleisesti teknologiavälitteinen työskentely tarjoaa jatkuvasti tietoa itse koneen käyttämiseen ja työhön liittyvistä prosesseista erilaisten rekisterien ja toimintojen kirjaamisen kautta.

---

⁶ Galič et al. 2017, 24.

⁷ Zuboff 2015, 78–81.

⁸ Zuboff, 2015, 79.

Työprosessista sekä työskentelystä kerätty tieto on muodostunut huomattavaksi lisäarvon lähteeksi, jonka avulla itse teknologian käyttöä, konkreettista ihmisen toimintaa sekä tietokonevälitteisen tuotannon tehokkuutta on pyritty kasvattamaan perinteisen ”mekaanisen ja ruumiillisen” työn kontrollin rinnalla.⁹

Teknologian kyllästävässä yhteiskunnassa teknologian käyttö itsessään toimii keinona kerätä ja kirjata tietoja ihmisen toiminnasta sekä kuvata ihmisen käytöstä. Puhelinsoitot, vessatauot, keskustelut, ihmisten sosiaalisten suhteiden mallintaminen verkostanalyysin avulla, kanssakäymiset sekä yleisesti ihmisen vuorovaikutus teknologian sovellusten kautta ovat löytäneet tiensä talouden piiriin. Työnteon fyysisestä tilasta sekä tuotantovälineistä on muodostunut areena, jossa tieto kerääntyy sekä kiertää, kun tiedon käyttöön vaikuttavat laadulliset ominaisuudet toimivat määrän sijaan lisäarvon lähteenä.

Moderni yhteiskuntarakente mahdollistaa yhä tarkemman ja laadukkaamman yksilöitä koskevan datan keräämisen. Tiedon omistavat valvontaa tuottavat yhteiskunnalliset toimijat, instituutiot ja korporaatit, jotka hyödyntävät tietoa ja dataa lisäarvon tuotannossa.¹⁰ Datatalouden lisäarvon tuotanto keskittyy yhä enemmän yksilön toiminnan ennustamiseen sekä ohjailuun osana teknologiayritysten harjoittamaa liiketoimintaa. Saatava taloudellinen lisäarvo perustuu tiedon avulla toteutuneeseen reaaliaikaiseen pääsyyn osaksi ihmisten elämää. Kerätty data tarjoaa tiedon omistavalle taholle mahdollisuuden vaikuttaa yksilöiden toimintaan konkreettisesti esimerkiksi manipuloimalla kulutustottumuksia sekä äänestyskäyttäytymistä.

1.1 Uusmarxismi ja valvontakapitalismin lisäarvoprosessi

Suomalaisessa kirjallisuudessa valvontakapitalismin kehitystä on tarkasteltu pääasiassa Jussi Vähämäen ja Eetu Virenin voimin. Jussi Vähämäki korostaa teoksessa *Itsen alistus: Työ, tuotanto ja valta tietokapitalismissa*, kuinka poliittisen taloustieteen tärkeimmäksi tutkimuksen aiheeksi on 1960-luvulta alkaen muodostunut tieto. 1990-luvun jälkeen hallitukset ja hallitusten väliset organisaatiot ovat asettaneet tiedon tärkeimmäksi taloudellisen kasvun tekijäksi ja lisäarvon lähteeksi.¹¹

---

⁹ Zuboff 2015, 76.

¹⁰ Ks. Zuboff Shoshana, 2015.

¹¹ Vähämäki 2009, 73.

Myös Suomessa yleistynyt työväenluokan autonomiaa painottava marxilainen tutkimussuuntaus on ottanut kohteekseen ilmiön, jossa kapitalismin kehitystä leimaa abstraktin tiedon muodostuminen yhdeksi tärkeimmistä tuotantovoimista. Tiedon välitön soveltaminen tuotantoprosessissa ei tyhjenny pelkästään konejärjestelmäksi tai automaatioksi, vaan se artikuloituu myös suorana kielellisenä yhteistyönä ja kommunikaationa. Lisäarvon osalta keskeisenä erona suorittavaan yksinkertaiseen työhön on se, että nyt tuotantojärjestelmän keskiöön siirtyvät ”henkiset voimavarat”, käyttäytymismallit, ryhmätoiminnan tilannekuvat ja ajatuskuviot, joita on mahdotonta erottaa konkreettista sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja yksilön olemuksesta. Näille on myös mahdotonta antaa yksinkertainen tavaramuoto.¹²

Suomalaista autonomimarxismia ovat hallinneet pääasiallisesti huomioidut työmarkkinoiden kasvavasta epävarmuudesta ja työn prekarisoitumisesta. Työn ja elämän uusintamisen epävarmuus koskee nykyisin myös tietotyötä tekeviä työntekijöitä sekä tutkijoita ja luovaa luokkaa yleisesti. Kaikesta huolimatta suomalaista autonomista marxismia edustavaa tutkimussuuntaa leimaa ajoittain suoraviivainen yleistäminen ja liiallinen teoretisointi ilman vahvaa empiiristä aineistoa. Esimerkiksi Virenin tutkimus välittää helposti tulkintaa valvontakapitalismin lisäarvoprosessista, jossa lisäarvoa luodaan kaikkialla ja kaiken inhimillisen toiminnan seurauksena yhteiskunnassa.¹³ Zuboffin huomioiden valossa myös suomalainen autonomimarxilaisuus kaipaisikin tuekseen lisää empiiristä tutkimusta, joka ottaa huomioon yhteiskunnan materialistisen rakenteen muutoksen sekä tästä seuraavat poliittiset ilmiöt. Suomalaisen autonomimarxismin tarjoamiin huomioihin verraten tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on konkretisoida empiiristen esimerkkien avulla lukijalle minkälaisia tavaramuotoisia kontrolliapparaatteja ja palveluita valvontakapitalismi tuottaa.

Zuboffin tutkimus korostaa ilmiötä, jossa alustalouden toimintaperiaatteet sekä datatalouden empiiriset kehityskulut ovat mahdollistaneet ihmisen käytöksen, mielenkiinnonkohteiden ja toiminnan ohjaamisen perusteella muodostuvan lisäarvon syntymisen (eng. *behavioral surplus*). Datatalouden kontekstissa on yleisesti nähty, että palvelun käyttäjä luovuttaa käyttäjätietonsa palvelun tarjoajalle vaihtokauppana ilmaisesta palvelusta. Palvelun tarjoaja saa puolestaan omistusoikeuden palvelua käyttävät henkilön tietoihin sekä oikeuden muovata palvelun rakenteellisia ominaisuuksia intressiensä mukaisesti vaikuttaen käyttäjän toimintaa.¹⁴

---

¹² Vähämäki 2009, 73; Vrt. Marx 1986, 233–238.

¹³ Viren 2018, 240; Autonomimarxismin kritiikkiä, Ks. Havu 2020.

¹⁴ Zuboff, 2019, 67.

Tarkasteltaessa valvontakapitalismin lisäarvoprosessia sekä tuotannon logiikkaa on asia hieman monisyisempi, vaikkakin tuotantoprosessin tuotteena voidaan pitää käyttäjien toiminnan reaalista muutosta. Tieto yksinään ei ole riittävää lisäarvon tuotannon ja datatalouden haaran muodostumiselle. Valvontakapitalismissa lisäarvo muodostuu prosessissa, jossa tietoa käsitellään raaka-aineena, johon sitoutuu elävää abstraktia ihmistyötä esimerkiksi valvonnan, tiedon irrottamisen, käsittelyn, tiivistämisen, myynnin tai vaihdon seurauksena. Informaatioteknologian kehityksen myötä tiedon tuotantoprosessi on suurelta osin automatisoitu esimerkiksi koneoppimisen avulla.¹⁵ Prosessin tehostaminen synnyttää myös reaalisessa ympäristössä havaittavia muutoksia esimerkiksi julkisen tilan kontrollia, jonka tarkoitus on parantaa tuotantoprosessin toimintaa lisääntyneen tiedontuotannon kautta.

Zuboff painottaa, että valvontakapitalismin osalta lisäarvo syntyy ja pääoma akkumuloituu neljän keskeisen rakenteellisen mekanismin avulla.

Ensimmäisenä korostuu datatalouden alalla vallitseva piittaamattomuus käyttäjän yksityisyydestä sekä käyttäjän rakenteellinen riippuvuus itse käytettävästä palvelusta sekä teknologiasta. Piittaamattomuus ilmenee siten, että käyttäjästä kerätään tietoa ilman virallista keskustelua, tiedonantoa asiasta sekä ilman käyttäjän tietoista suostumusta. Teknologiayritysten rakenteellinen riippumattomuus sekä käyttäjän riippuvuus näiden tuottamista palveluista kuvaa murrosta tuotantomuodossa, jossa palvelun tuottajaa eivät enää sido vakituiset ja pitkäaikaiset asiakassuhteet. Datatalouden liiketoimintamallia jäsentää algoritmien avulla toteutettava automatisointi ja käyttäjähallinta, joka perustuu tiedon jatkokäsittelyyn. Tarkoituksena on esimerkiksi myydä kerätyn tiedon avulla toteutettavaa kohdennettua mainontaa kolmansille osapuolille vaikuttaen käyttäjien reaaliiseen toimintaan.¹⁶

Toinen datan ja pääoman akkumulaation mekanismi on reaaliaikainen käyttäjien valvonta sekä käyttäjien sosiaalisten suhteiden ja arkisen toiminnan mallintaminen. Teknologian läpäisemässä yhteiskunnassa arkiseksi muuttuneet valvonnan keinot tarjoavat loputtoman määrän pääsypisteitä yksilön toiminnan tarkasteluun ja valvontaan. Kolmas mekanismi liittyy vahvasti taloudellisen kysynnän luomiseen, jossa media-alustat ja palvelut ehdottavat ja suostuttelevat käyttäjälle jatkuvasti personoitua ja kohdennettua mediasisältöä luodakseen kulutusta. Neljäs mekanismi koskee itse datatalouden ja algoritmien metodologiaa sekä tekniikkaa.

---

¹⁵ Zuboff, 2019, 68.

¹⁶ Galič et al. 2017, 24–26.

Algoritmit ja koneoppiminen pyrkivät jatkuvasti korjaamaan sekä ohjaamaan käyttäjän toimintaa tieteellisesti tuotetun ja strukturoidun mallin mukaiseksi. Algoritmien ja koneoppimisen mallit perustuvat pääasiallisesti positivistiseen ja kausaalisuhteita noudattavaan käsitykseen ihmisen toiminnasta sekä usein utilitaristisiin talousperiaatteisiin. Ajankohtaiseksi esimerkiksi ilmiön syvyydestä käy esimerkiksi se, että Facebookin käyttöliittymän pyrkimys on vaikuttaa käyttäjän mielialaan. Yleisen käytöksen ja mielialan ”luominen” ovat siirtyneet talouden osa-alueelle.¹⁷

1.1 Valvontakapitalismi ja instrumentaalinen valta

Zuboffin valvontakapitalismia käsittelevän kirjallisuuden soveltamisessa onkin tärkeää erottaa valvontakapitalismin tuotantojärjestelmän lisäarvoprosessin kuvailu sekä uusien älykkäiden kontrolloikeinojen tarkastelu toisistaan. Nämä ovat kaksi erillistä asiakysymystä, vaikkakin vallankäytön määrällisen kasvun ja kontrollin muotojen sekä valvontakapitalismin tuotantoprosessin välillä on vahva keskinäissuhde.

Zuboff on osuvasti korostanut, että valvontakapitalismin periaattein toimivien yritysten tarkoitus on tuottaa subjektin toiminnan ja käytöksen muovaamista (eng. *behavioral modification*). Teknologiayritykset luovat tiedon tuotantoprosessin automatisoinnin, koneoppimisen ja alustarakenteiden sekä algoritmien avulla luo kehyksen instrumentaalille ja institutionaalille vallankäytölle suhteessa alusta- ja mediapalveluiden käyttäjiin.¹⁸

Zuboffin valvontakapitalismia koskevat teoreettiset huomiot korostavat tiedon episteemistä ja konstitutiivista ominaisuutta, kun taas tiedon käsittelyn prosessi muodostaa rakenteellisen kehyksen, jonka avulla subjektiin kohdistetaan valtaa. Zuboffin huomioiden valossa meitä ei siis suoraan vain valvota passiivisesti, kuten julkisessa tilassa, vaan valvonta kohdistuu siihen, miten elämme vuorovaikutuksessa teknologian ja koneiden kanssa myös arkisessa ympäristössä. Myös perinteiseksi mielletyn työajan ulkopuolelle jäävästä ”tilasta” sekä ajasta on muodostunut yhtä merkittävä talouden osa-alue. Valvontakapitalismissa tieto syntyy empiirisen havainnon avulla, oli kyseessä sosiaalisen median käyttäjää seuraavat ja ohjaavat algoritmit tai automatisoitu poliisivalvonta terroristeja väkimassasta seulottaessa.

---

¹⁷ Galic et al. 2015, 24–26.

¹⁸ Zuboff 2019, 68.

Esimerkiksi teknologian sovellukset pitävät sisällään rakenteellisia toimintoja, joiden avulla käyttäjän toimintaa voidaan seurata tai vaihtoehtoisesti käyttäjälle itselleen annetaan mahdollisuus seurata omaa toimintaa koskevia tietoja ja tämän perusteella muokata omaa käyttäytymistään tietojen perusteella.

Instrumentaalisen vallan avulla subjektin toimintaa pyritään ohjaamaan ja muuttamaan ja itse toiminnan muutosta voidaan pitää valvontakapitalismin tuotantoprosessin tuottamana lopputuotteena. Zuboffin instrumentaalisisessa valtakäsityksessä subjektin toiminta nähdään enemmänkin ohjailtavana ”nukkena”, joka on kiinnitetty teknologisen yhteiskunnan materialistiseen rakenteeseen, joka on valjastettu jatkuvaan valvontaan. Subjekti on kokonaisuudessaan alistunut modernin yhteiskunnan kontrollin arkkitehtuurille, jossa teknologiaa käytetään pääasiallisesti valvontaan sekä tiedon keräämiseen subjektista.¹⁹

Harjoitettavan vallan osalta Zuboff korostaa sitä, että kapitalistisen talousjärjestelmän tarkoitus ei ole enää tuottaa käytöstä koskevia normeja tai tottelevaisuutta kurin avulla verratessa esimerkiksi Foucault’n kuriyhteiskuntaa koskeviin teoreettisiin huomioihin. Valvontakapitalismin tarkoitus on tuottaa lisäarvoa kannustimien ja jatkuvien mikrotason muutoksien kautta, jotka kohdistuvat yksilön toimintaan näiden heijastellessa ennalta asetettuja poliittistaloudellisia päämääriä.²⁰

Zuboffin tarjoamasta teoreettisesta näkökulmasta käsin teknologian sovellukset eivät ole vain tietotyön tuotantovälineitä vaan myös keino tuottaa ihmisen persoonaan ja olemukseen kohdistuvaa valtaa. Yksilön käytöstä pyritään muokkaamaan, ennustamaan ja kontrolloimaan. Lopulta nämä ovat muodostuneet markkinoilta ostettavaksi hyödykkeeksi – marxilaisittain tavaramuodossa esiintyväksi kontrolliapparaatiksi.

Yleistyksen tasolla Zuboffin kuvaileman valvontakapitalismin lisäarvoprosessin sekä teknologiayritysten harjoittama valta luovat kokonaisuudessa käyttäytymisen muovaamisen prosessina lisäarvon tuottamiseksi. Valvontakapitalismi tuottaa käyttäytymistä koskevia ennusteita sekä käyttäytymiseen kohdistuvia interventiota markkinatoimijoiden tarjotessa taattuja tuloksia näiden interventioiden ostajille. Tuotantojärjestelmänä valvontakapitalismi pyrkii luomaan yhteiskunnan, jossa ihminen toimii vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ennustettavien mallien ja simulaatioiden perusteella samalla, kun subjektin toimintaan ja käytöksen voidaan vaikuttaa reaaliaikaisesti.

---

¹⁹ Zuboff, 2015, 82.

²⁰ Zuboff 2019, 222–237.

Uusmarxistisen näkökulman tarjoamasta lähtökohdasta valvonnan muotoja voidaan myös pyrkiä kategorisesti jaottelemaan. Valvonnan voidaan nähdä kohdistuvan ihmisen ja teknologian väliseen suhteeseen systemaattisena yksittäisten henkilöiden valvontana, joka saa kokonaisuudessa massavalvonnan kriteerit täyttäviä elementtejä.

Teknologian avulla voidaan tarkkailla ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita ja pyrkiä vaikuttamaan ihmisten toimintaan väestön tasolla. Teknologian sovelluksia markkinoidaan ja esitellään usein keinona subjekteille tarkkailla itse omaa toimintaansa muovaten käytöstään halutun mukaiseksi. Subjektit ovat ikään kuin sisäistäneet valvonnan osaksi itseään. Tämän lisäksi konkreettisen pääsyn estäminen informaatioon sekä yksilön havaitseman informaation määrällä, laadulla ja todenperäisyydellä on suuri vaikutus yksilön toimintaan. Esimerkiksi kohdennettu tunnelatautunut poliittinen sisältö voi toimia keinona vaikuttaa vaalien lopputulokseen sekä vaalien alla käytävään diskurssiin vaaliteemoista. Valvontakapitalismissa kontrolli esiintyy valvontarakanteen kautta jatkuvana subjektin arkisen toiminnan ja kommunikaation tarkkailuna, profilointina ja tulkintana, jonka tarkoituksena on lopulta yksilön toiminnan muutos muuttuvan markkinarakenteen kannalta suotuisaksi.

1.2 Valvontakapitalismi ja liberaalit talousperiaatteet politiikan suunnan määrittelijänä?

Poliittisten arvojen osalta Zuboff korostaa, että elämällämme vuosikymmenellä on käynnissä normatiivinen poliittinen kamppailu, jonka määrittelyn kohteena on modernin yhteiskunnan ja ihmisen tulevaisuus. Poliittisen kamppailun määrittelyn kohteena ovat ne yhteiskunnalliset toimijat sekä auktoriteetit, jotka käyttävät ja hyödyntävät yksilöistä kerättyä tietoa. Normatiivista poliittista kamppailua ohjaa erityisesti uusliberaali arvopohja ja tästä kumpuavat tiedon poliittistaloudelliset käyttötarkoitukset.²¹

Valvontakapitalismin kehitykseen liittyy myös kapitalistisen tuotantojärjestelmän tuottamien tavaroiden laadullinen muutos. Valvontakapitalismissa tuotantojärjestelmän pääasialliseksi tarkoitukseksi on muodostunut kontrolliin soveltuvien tavaroiden, hyödykkeiden, palveluiden ja teknologian sovelluksien tuottaminen.

---

²¹ Zuboff 2015, 86.

Kuvaillessaan valvontakapitalismin kykyä muokata valtioita talouden kautta Zuboff esittää, että valvontakapitalismilla tuotantoprosessina ei itsessään ole enää mitään kytköstä väestöön, yhteiskuntaan tai valtioon. Valvontakapitalismi käyttää ihmisen ruumiillisen ja abstraktin työn lisäksi kaikkia ihmisen olemuksen aspektejä hyväkseen luodessaan lisäarvoa. Poliitiikka on vain keino toteuttaa ja edistää tätä päämäärää.²² Zuboff on esittänyt, että tämä johtaa vieraantumiseen sekä itsemääräämisoikeuden katoamiseen omasta subjektiivisesta kokemuksesta.²³

Valvontakapitalismin kehitykseen liittyy keskeisesti myös datatalouden käytänteiden yleistymisen osana valtionhallintoa, jossa hallinnolliset rakenteet muodostuvat älykkäistä ja automatisoiduista hallintorakenteista. Datatalotta sekä uusia hallinnollisia periaatteita voidaan ohjaavat uusliberaalit käyttäytymistaloustieteen mallit sekä talouspoliittinen diskurssi, joka painottaa subjektin tuuppaamista tai ohjaamista oikeaan suuntaan. Aikaisemmassa politiikan alan tutkimuskirjallisuudessa tätä ilmiötä on yleisesti kuvailtu valtion harjoittaman paternalismin hyväksyttävyyden kasvuna.²⁴

1.2 Foucault: Kuri, subjekti ja valvontakapitalismi

Zuboffin valtateoreettisen lähestymistavan keskeinen heikkous valvontakapitalismin kehityksen tarkastelussa on sen tarkasteleman historiallisen ajanjakson kapeus sekä se, että se ei ota tarpeeksi hyvin huomioon ilmiötä, jossa tieteellisiä metodeja käytetään yhä useammin keinona ohjata subjektia. Verrattaessa poststrukturalistisen teorian huomioita ihmistieteistä yhtenä vallan harjoittamisen keinona sekä itse tieteenalojen episteemistä rakenteita koskevia huomioita, jotka mahdollistavat yhä tehokkaamman ruumiin ja mielen jäsentelyn myös talouden osa-alueella.

Tämä on osasyys siihen, miksi valvontakapitalismia tarkasteleva tutkimus muistuttaa teoreettisten lähestymistapojen osalta poststrukturalismin ja uusmarxismin sulatusuunia. Kriittisen tutkimuksen teoreettisten lähestymistapojen rajapinnat alkavat olemaan yhä liukuvampia. Vaikka marxismi ja poststrukturalismi on usein nähty vastakkaisina teoreettisina lähestymistapoina modernin yhteiskunnan tarkastelussa, on niillä myös rajapintoja, jotka mahdollistavat valvontakapitalismiin liittyvien ilmiöiden hedelmällisen analyysin.

---

²² Galic et al. 2015, 25.

²³ Ks. Zuboff 2019, 52–54, 66–68, 238–240.

²⁴ Ks. esim. Sunstein 2014, 52–87.

Poststrukturalismin ja yleisesti marxismin keskeinen ero ja debatin aihe yleisesti koskee episteemistä ja ontologista lähestymistapaa. Poststrukturalismin voidaan yleisesti nähdä hylkäävän vahvan empirismin, universaalit totuudet sekä marxismille yleisen progressiivisen historiakäsityksen. Vallan osalta Foucault teoretisoi historiallista kehitystä ja prosessia, jossa subjektiviteetteja tuottavat instituutiot ja laitostumat syntyvät keskinäissuhteessa modernin valtiomuodon ja kapitalistisen tuotantomuodon kehittymisen kanssa. Modernin valtiomuodon sekä tuotantomuodon yksityiset laitostumat muodostivat arkkitehtonisen kurin läpäisemän tilan kaikilla elämän osa-alueilla muovaten kuriyhteiskunnallista subjektia eli kansalaista. Sairaala, koulu, poliisi, armeija, koulu, tehdas – näissä laitostumissa syntyivät biopoliittisten vallan tekniikat, jossa kuri kohdistui esimerkiksi lisääntymiseen, kehoon, työhön ja työnjakoon, kulutukseen, tuotantoon sekä sosiaalisiin suhteisiin.²⁵ Poststrukturalistit ovat yleisesti kriittisesti suhtautuneet humanistiseen subjektikäsitteeseen korostamalla sitä, että subjektin ja tämän olevaisuuden määritelmät ovat muuttuvia suhteessa aikaan ja muuttuvaan yhteiskuntaan.²⁶

Foucault'n kritiikin voidaan nähdä kohdistuvan humanistisen marxismin diskursiivisiin käytäntöihin, joissa esiin nousee subjektin ja subjektiviteetin käsitteelliset ongelmat. Foucault'n subjektia koskevat teoreettiset huomiot pyrkivät kumoamaan 1700-luvun romantiikan aikakauden sekä yleisesti valistusajan humanismin välittämät subjektin määritelmät. Foucault'n voidaan nähdä pyrkineen kääntämään humanistiset arvot pääläelleen korostamalla, että ihmisen luoma tieteellinen kuva itsestään on puhtaasti sosiaalinen ja yhteiskunnallinen konstruktio, jota määrittelee yhteiskunnalliset valtasuhteet.

Esimerkiksi normalisoiva valta pyrkii luomaan modernin itsensä tieteellisen subjektin muodossa. Normalisoiva valta keskittyy kategorisoimaan, identifioimaan, merkitsemään sekä alistamaan subjektin pääasiallisesti tieteelliselle ja rationaalille ajattelulle esimerkiksi psykologian ja sosiologian kautta tai yleisesti ihmistieteiden avulla.²⁷

Foucault esitti subjektin toimivan myös kahdessa positiossa tiedon kohteena sekä tietävänä subjektina. Subjekti on täten konstituoitu ja samalla konstitutiivinen, eli objekti sekä subjekti. Foucault'n voidaan nähdä haastaneen Marxin käsityksen poliittisesta vallasta, jossa valtaapitävä omistava luokka alistaa toista. Foucault'n kuvailema valta on myös strategista ja tuottavaa. Valta ei kuulu pelkästään yhdelle henkilölle, ryhmälle, instituutiolle tai luokalle.

---

²⁵ Foucault 1975, 198–199.

²⁶ Tarkemmin marxismin ja poststrukturalismin välisestä erosta Ks. esim. Zimmerman 1976, 74–78.

²⁷ Foucault 1982, 208–226.

Tämänkaltainen käsitys vallasta heijastuu esimerkiksi Foucault'n huomioissa, jotka koskevat poliittisia ja taloudellisia yhteiskuntasuhteita. Taloudelliset suhteet eivät ole verho tai este tiedon kohteena olevan subjektiobjektin muodostumiselle vaan pikemminkin keino, jonka avulla yhteiskunnallisia valtarakenteita mukailevia tiedon kohteita ja totuussuhteita muodostetaan. Foucault kritisoi myös marxistista ideologiateoriaa siitä, että se ei pysty ottamaan täysimääräisesti huomioon tiedon ja vallan välistä kompleksista keskinäissuhdetta.²⁸

Vertaillessa Zuboffin ja Foucault'n teoreettisia lähestymistapoja on syytä nostaa esille muutama huomio. Valvontakapitalismissa subjektin inhimillinen olemus, identiteetin konstituutio ja olemisen tapoihin kohdistuva kontrolli on saanut kasvavissa määrin suuremman merkityksen lisäarvoprosessin kannalta. Vallan muotojen ja tekniikoiden harjoittaminen ei rajaudu vain valtion instituutioiden tai tehtaiden muodostamiin spatiaalisiin tiloihin. Teknologian ja sen sovelluksien voidaan itsessään nähdä muodostavan virtuaalinen tila, jossa valta sekä sen käytänteet esiintyvät suhteessa subjettiin. Valvontakapitalismin kehityksen myötä subjektin valvonta ja tämän tilallisuus on ikään kuin auennut koko yhteiskuntaan instituutioiden spatiaalisesta tilasta informaatioteknologian kehityksen myötä.²⁹

Valvontakapitalismin tuottamien subjektiviteetin muotojen sekä uusien valtakäytäntöjen tarkastelussa sovellettu laaja-alaisesti myös Foucault'n teoreettisia käsitteitä.³⁰ Zuboffin käsitteiden (*behavioral modification*) ja (*instrumentarism*) sekä Foucault'n kuvailemien biopoliittisen hallinnan³¹ sekä positiivisen vallan muotojen välillä voidaankin huomata rajapintoja, mikäli tarkastelu kohdistuu tuotantomuodon synnyttämiin subjektiviteettien muotoihin ja rakenteisiin, joiden kautta nämä muotoutuvat.

Foucault'n positiivisessa valtakäsityksessä pääsiallisena toimijana esiintyy vallankäytön kohde, subjekti itse. Foucault on tuonut esiin, kuinka sosiaalitieteet, psykologia ja taloustieteet luovat representaatioita ihmisestä ”totuuksina”, joihin ihminen itse vertailee itseään tai hänet pyritään samaistamaan näihin esimerkiksi koulussa. Samalla nämä asettavat yhä tiukemmat raamit ja normit ihmisen ”normaalille” toiminnalle osana yhteiskuntaa.

---

²⁸ Choat 2010, 96–100.

²⁹ Vähämäki 2009, 81.

³⁰ Ks. Galič et al. 2017.

³¹ Parfitt 2021.

Positiivisen vallan tehokkain ja tukahduttavin muoto ilmenee ihmisen modernina itseensä, jossa ihminen havainnoi itsensä eräänlaisen tieteellisen ja normalisoidun representaation muodostaman identiteetin kautta. Yleistykseenä voidaan sanoa, että Foucault'n valtakäsitys korostaa sitä, että valta ei ilmene vain subjektin yhteiskunnallisena suhteena toisiin subjekteihin tai luokkaan ulkoapäin vaan myös subjektin sisäisenä ruumiillista toimintaa säätelevänä valtana, jota subjekti harjoittaa suhteessa itseensä.³²

Teknologian sovelluksista, esimerkiksi sosiaalisen median alustoista on muodostunut rakenteita ja subjektiivisesti koettuna ennalta muovattuja tiloja, jotka vaikuttavat subjektiviteetin havaintoihin. Esimerkiksi subjektin käyttämän mediasisällön jatkuva kuratointi synnyttää vertaispaineita, jonka perusteella subjekti muovaa toimintaansa. Yhä useammin myös tarkkailemme itse arkista toimintaamme tai olemme välinpitämättömiä siitä, että jaamme sekä tuotamme henkilökohtaista tietoa jatkuvasti sosiaalisessa mediassa, jota puolestaan suuryritykset hyödyntävät osana liiketoimintaa.

Foucault'n kuvailemat rakenteelliset vallankäytön muodot muodostavat kokonaisuudessa subjektin ja saavat tämän toimimaan, tottelemaan ja ajattelemaan tietyllä tavalla. Foucault'n kuvailemat kuriyhteiskuntaa koskevat huomiot korostavat, että valvonta on aina tarkoituksenmukaista. Kurin tarkoitus on esimerkiksi järjestää ja kouluttaa subjektin keho sekä sielu tietynlaiseen toimintaan, käytökseen, normeihin ja moraliin. Ihmisen sielun ja subjektin olemuksen sekä olemisen tavan voidaan nähdä muodostuvan erinäisten vallankäytön muotojen ja tekniikoiden tuotteena.³³ Foucault korostaa hyvin yksiselitteisesti, että rakenteellista valtaa ei voida harjoittaa ilman tietoa ihmisen ajatusmaailmasta ja sisimmän olemuksesta sekä näiden laajamittaisesta tutkimisesta.

Foucault'n teoreettisesta näkökulmasta käsin valvontakapitalismi pitää sisällään monia samankaltaisia periaatteita. Mediamaisen kuratointi ja jatkuva toiminnan valvonta luovat yhdessä ennalta säännellyn spatiaalisen tilan, joka ohjaa subjektin toimintaa. Foucault'n valtaa käsittelevä kirjallisuus voidaan nähdä kritiikkinä 1950-luvun ranskalaisen valtion hallintokoneiston modernisoitumiselle sekä intellektuaalisen ajatusmaailman läpäisevällä ihmisen hallintaan pyrkivälle logiikalle. Teknokraattiselle hallintotavalle ja sen sisältämälle hallinnan logiikalle on ominaista se, että yhteiskunnan hallinnointia ja itse tämän suuntaan koskevan poliittisen päätöksentekovalta erotettua.³⁴

---

³² Foucault 1982.

³³ Foucault 1975, 26–29.

³⁴ Saetra 2020, 3.

Foucault'n tarjoamasta näkökulmasta käsin voidaan myös esittää, että valvontakapitalismi itsessään kokonaisuutena voidaan nähdä väestön hallinnan tekniikoiden kehittymisenä. Kaikesta ruumiin ja mielen toiminnasta on muodostunut taloudellisesti arvokasta. Vaikka Foucault'n työn pääpaino ei ollut pääoman tai talouden kiertokulun tarkastelu, korostuu Foucault'n työssä vallan ja talouden sekä tieteellisen hallittavuuden ja rationaalisuuden keskinäissuhteiden kriittinen tarkastelu. Erityisesti rationaalinen niin luonnon kuin ihmisen hallittavuuden ajattelu on muodostunut keinoksi sitoa subjektit osaksi fyysisiä koneita kapitalistisen tuotantomuodon kehittyessä.³⁵

Zuboffin valvontakapitalismia sekä Foucault'n teoreettisia huomioita vertaileva tutkimus korostaakin tästä syystä, että valvontakapitalismi voidaan nähdä kaikki elämän osa-alueet kattavan hallinnollisuuden kasvuna sekä hallinnollisten tekniikoiden ekspansiona. Yhteiskunnan hallintorakenteen poliittinen muoto tuottaa samanaikaisesti ”yksilöllisiä” subjekteja sekä yksilöllisyyttä määrittävien tekijöiden totalisoivia prosesseja. Yksilön määreiden totalisaatio ulottuu yksilön kaikille sosiaalisen elämän osa-alueille tuotanto- ja hallintorakenteiden kautta.³⁶ Foucault'n tarjoamasta näkökulmasta käsin valvontakapitalismi ei välttämättä tuota mitään uutta vallan harjoittamisen päämäärien osalta suhteessa subjettiin.

Kyse on enemmänkin vallankäytön spatiaalisen tilan kasvusta sekä vallan käytänteiden jalostumisesta. Julkisuuden rakenteellisen muutoksen ja sosiaalisen median kontekstissa tämä on erityisen havainnollista, jossa valta määrittelee subjektin tulkitseman ja tarkasteleman ennalta käsitellyn todellisuuden kuvan sekä saa subjektin havainnoimaan omaa asemaansa normatiivisen vallan luomassa mediakehityksessä.³⁷

Sosiaalisen median käyttäjä voi helposti esimerkiksi kokea mediasisältönsä yksilölliseksi säilyttäen autonomian tunteen päättäessään mitä tietoja ja kuinka henkilökohtaisia tietoja hän jakaa, vaikka mediarakenteita, sisältöjä sekä esitetyn mediavirran näkyvyyttä määrittelee laajemmat taloudelliset sekä poliittiset valtasuhteet.³⁸ Zuboff sekä Foucault molemmat korostavat tieteellisen rationalismin yleistymistä ja tämän hallitsevaa asemaa taloutta ohjaavana voimana. Foucault on kuvailut käsitteen ”dispositif” avulla tieteen metodologian ja teknologian avulla muodostettujen apparaattien toimintaa, jotka toimivat keinoina aineen, ihmisen ja yhteiskunnan hallinnoimiseksi. Näitä hyödyntävät laitostumat kääntyvät yhä enemmän takaisin kohti ihmistä, jatkuvasti muokaten sitä mitä ihminen on ja miksi ihminen tulee. Kokonaisuudessa tämä muodostaa eräänlaisen singulariteetin.³⁸

---

³⁵ Rabinow 1984, 18.

³⁶ Rabinow 1984, 15.

³⁷ Ks. Parfitt 2021, 182.

³⁸ Lawlor & Nale 2014.

1.4 Gilles Deleuze: dividuaali ja modulaatio

Foucault'n kuriyhteiskuntaa käsittelevän kirjallisuuden laajuudesta huolimatta ajankohtainen tutkimus, joka tarkastelee modernissa yhteiskunnassa esiintyviä rakenteellisia vallan muotoja, on siirtynyt suuntaan, jossa laitoksien kuri on korvautunut kontrollin käsitteellä. Modernissa yhteiskunnassa esiintyvää kontrollia on teoretisoinut erityisesti ranskalainen yhteiskuntafilosofi Gilles Deleuze lyhyessä esseessään *Postscript of Societys of Control* sekä kirjassa *Deleuze – Foucault* (1988). Esseessä Deleuze tarkastelee kontrollin ja kurin muotoja sekä näiden tulevaisuuden kehityskulkuja. Essee ilmestyi vuonna 1990 ja on tämän jälkeen innoittanut monia tutkijoita tarkastelemaan modernissa yhteiskunnassa ilmenevää kontrollia erilaisista näkökulmista useilla tieteenaloilla.

Esseessä Deleuzen voidaan nähdä ennakoineen Foucault'n kuvaileman kuriyhteiskunnan tulevaisuutta ja modernisaatioprosessin vaikutuksia valvonnan harjoittamisen keinoihin ja levinneisyyteen. Modernisaation ja kapitalismin kehityksen myötä kontrollin tekniikat saavat yhä hienojakoisempia uusia muotoja ja ylittävät aikaisempien instituutioiden luoman spatiaaliseen tilan rajat.³⁹ Deleuzen kontrollikäsitystä on sovellettu esimerkiksi elektronisen valvonnan kasvun tarkastelussa. Yleispiirteenä voidaan pitää sitä, että valvonta sekä modulaatio ovat keinoja tuottaa haluttuja toiminnan ja käytöksen muotoja elektronisen valvonnan sekä ohjauksen avulla esimerkiksi metropolien alueella.

Keskeisin ero Foucault'n kurivallan sekä Deleuzen kontrollin käsitteiden välillä koskee vallan tarkoitusta ja päämäärää. Foucault'n positiivinen valtakäsitys korostaa vallan tuottavaa luonnetta, kun taas Deleuzen on tulkittu esittäneen, että valta on aina luonteeltaan totaalista ja opressiivista.⁴⁰

Foucault'n voidaan nähdä keskittyneen modernisoituvan kapitalistisen yhteiskunnan ja kurin muotojen keskinäissuhteen tarkasteluun genealogisen historian tutkimuksen kautta, jossa kapitalismista itsestään syntyvät antagonistiset ilmiöt luovat ”tarpeen” saavuttaa yhteiskuntarauha ja tästä kumpuavat poliittishallinnolliset liberaalit tavoitteet luomalla säyseitä subjektiviteetin muotoja. Deleuzen subjektiviteetin käsitys sen sijaan korostaa, että kuri pysyvien subjektiviteettien muotojen ja olemuksien perustana on korvautumassa vähitellen jatkuvalla kontrollilla, joka mukailee kapitalismin korporatiivista mallia.

---

³⁹ Deleuze 1992.

⁴⁰ Kelly 2015, 149–150, 155–156.

Deleuzen kapitalismin tulkinnassa korporatiivinen kontrollin malli mukailee uusliberaaleja poliittistaloudellisia periaatteita ja kontrolli pyrkii lyhyen aikavälin tavoitteiden saavuttamiseen, jonka perusteella kohteena oleva subjekti vaatii jatkuvaa kontrollia.⁴¹

Foucault'n ja Deleuzen valtateorioiden välillä ilmenee myös eroja. Erot koskevat pääsiallisesti vallan tekniikoiden harjoittamisen keinoja ja tapoja sekä näiden vaikutuksia subjektissa. Deleuzen kontrolliteorian näkökulmasta subjekti ja subjektiviteetti sekä tästä seuraavat toiminnan muodot syntyvät modulaatioprosessin kautta. Deleuzen voidaan nähdä tehneen eroa modulaation käsitteen avulla Foucault'n kuriyhteiskunnan subjektivaatiprosesseihin, joissa ihmisiä muovattiin tiettyyn muottiin instituutioiden ja laitosten muodostamissa tiloissa.

Deleuzen kuvailemassa modernissa kontrolliyhteiskunnassa kurin rajoittaminen fyysisiin käytäntöihin ja spatiaalisiin tiloihin ei ole pääsiallisesti tarpeellisia Foucault'n tarkastelemien kurilaitosten muodossa. Modulaation on päinvastoin tarkoitus tarjota yksilöille tila, joko virtuaalinen tai aktuaalinen, jossa vapaa järjestäytyminen sekä luominen ovat mahdollista tietyn viitekehyksen puitteissa.

Modulaatioprosessissa jokainen yksilö on jaettu dividualiksi. Modulaatioprosessi ei itsessään osoita kiinteää kontrollin muodostavaa subjektia ja sen fyysistä olemusta, vaan subjektien toimintaa koskevia numeraalisia suhteita, joita voidaan kontrolloida esimerkiksi yhteiskunnan teknologisen arkkitehtuurin avulla. Modulaatiivisessa prosessissa kontrollin kohteeksi ei niinkään tule mieltää subjektin ruumiillista olemusta yksilönä tai subjektin persoonallisuutta kokonaisuutena. Modulaatioprosessi koostuu lopulta subjektin virtuaalisen kahdentuman, subjektin reaalisen mielen ja ruumiin kohtaamista lukemattomista suhteista, joita määrittelee taloudelliset tekijät sekä tekoälyn rakenteelliset ominaisuudet, jotka täydentävät ja ohjaavat ihmisen toimintaa.⁴²

Modulaatioprosessissa subjektin osia kuvaavan datan keskinäissuhteet nousevat tärkeiksi korporatiivisen hallinnan toteuttamisen ja taloudellisen lisäarvon tuottamisessa. Nämä tarjoavat keinon muodostaa sekä vaikuttaa aktuaalisen minään sekä subjektin ruumiilliseen toimintaa. Deleuzen ennakoimassa kontrolliyhteiskunnassa korostuukin paikkasidonnaisuuden katoaminen yhteiskunnan materialistisen muutoksen seurauksena, jota leimaa läpikotainen teknologisoituminen. Tämän seurauksena aikaisemmat kurinpidollisten tekniikat leviävät instituutioiden sisältä laajemmalle yhteiskuntaan niiden alkuperäisestä paikkasidonnaisuudesta.

---

⁴¹ Ks. Galic et al. 2015.

⁴² Fernanda & Rodríguez 2022, 42.

Deleuzen kontrollikäsite perustuu Deleuzen sekä myös osin Felix Quattarin muotoilemaan ontologiaan, jonka avulla kapitalistisen yhteiskunnan tuottamia subjekteja sekä subjektiviteetin muotoja voidaan tarkastella. Muovaamisen ja modulaation suhde kuvaa laajemmin myös Deleuzen filosofista projektia. Deleuzen kuvailemassa subjektin muovaamisessa on kyse hylomorformismista, jossa objekti muodostuu muodosta (engl. form) ja materiasta (engl. matter). Keskeinen ero Foucault'n ja Deleuzen valtakäsityksien välillä liittyy Deleuzen vahvaan ontologiseen lähestymistapaan tarkastella kontrollia ja valtaa modulaation käsitteen avulla. Modulaatio kuvaa kurinpitolaitosten muodostaman spatiaalisen tilan ulkopuolelle siirtyvää kontrollia, jossa kontrollin jatkuvuus ja lyhytaikaisuus saavat keskeisen merkityksen.⁴³

Esimerkiksi Foucault'n kuvailemassa kuriyhteiskunnassa tiettyjen instituutioiden alaiset valtasuhteet muovasivat ihmismateriasta (kehoista) ja kehollisesta toiminnasta tiettyjen normien mukaisen suhteellisen pysyvän muodon. Deleuzen filosofisen projektin mukainen "ihmismateriaan" jatkuva kehittyminen ja järjestäytyminen liittyvät keskeisesti uusiin kontrollimekanismeihin näiden saadessa dynaamisen sekä virtaavan luonteen.⁴⁴ Deleuzen näkökulmasta käsin jälkikapitalistisen yhteiskunnan tuottamat subjektiviteetin muodot saavat ennalta määritellyn sekä hetkittävän muodon.

1.5 Deleuze: dividuaali, koodit ja ennalta asetetut episteemiset rakenteet

Deleuzen dividuaalin käsitettä on käytetty laajasti ajankohtaisessa tutkimuskirjallisuudessa analysoitaessa uusia valvontakapitalismiin kytkeytyviä kontrollin muotoja. Ihmisen tai kansalaisen sijaan kontrollin kohteena olevat subjektit nähdään ensisijaisesti tiedollisina entiteetteinä, jotka konstituoivat subjektin digitaalisen representaation.

Dividuaalien "muodostamisen prosessia" leimaa eräänlainen subjektin ontologinen atomisoituminen, joka haastaa yleiskäsityksen subjektin yksilöllisestä olemuksesta. Binäärinen jako yksilön ja massan välillä on katoamassa subjektien muuttuessa dividuaalien välisten suhteiden kontrollin pohjalta muodostuvaksi sommitelmaksi, dividuaalien muodostuessa kerätyn datan avulla.

---

⁴³ Hui 2015, 75–76.

⁴⁴ Hui 2015, 77–80.

Massat saavat puolestaan uuden muodon datamarkkinoiden segmentteinä, tietopankkeina ja elektronisina rekistereinä.⁴⁵ Aikaisemmat diskurssit, jotka muodostivat ja säätelivät käyttäytymistä, moraalialia sekä toimintaa koskevia normeja sekä totuuskäsityksiä korvautuvat koodeilla ja näitä määrittelevillä, lopulta positivistisilla, episteemisillä rakenteilla. Modulaatioprosessissa dividuaalinen subjekti sekä tämän olemus ja toiminta jakautuvat loputtomaksi valvonnan kohteena oleviksi tiedollisiksi määreiksi.⁴⁶ Dividuaalilla on samanaikaisesti monta yhteiskunnallista roolia entiteettien ja representaation osien sijaitessa samanaikaisesti useassa paikassa, esimerkiksi (datapankit, viranomaisrekisterit, potilastiedot, biopankit, AuroraAI-verkko).

Subjektista kerätyn datan avulla muodostettu reaalisesti ohjailtava representaatio näyttäytyykin modernin valvontakapitalismin poltepuoleksi, johon uudet hienovaraiset kontrollin muodot pureutuvat. Deleuzen modulaatioprosessi voidaan ymmärtää myös disindividuaation kautta, jossa jokainen subjektin toiminnan potentiaalinen mahdollisuus on korvattu todennäköisyydellä, jota ohjaavat algoritmit hallinnan ja hallintorakeiden perustana. Deleuzen kontrolliteoria korostaa, että subjektilla on vapaus toimia, vaikkakin toiminta on todellisuudessa odotettua reguloivan järjestelmän säännönmukaisuuksien ja rajojen kontekstissa.⁴⁷

1.6 Lyhyt synteesi: vieraantumista, kuria vai modulaatiota?

Valvontakapitalismia tarkasteleva ajankohtainen tutkimus ei muodosta ortodoksista teoreettista tutkimuspohjaa. Aikaisemmin esiteltyyn ajankohtaisen tutkimuksen teoreettisista linjoista sekä tutkimussuuntauksien pohjan muodostumisesta voidaan kuitenkin perustellusti vetää joitain johtopäätöksiä. Yleisenä havaintona korostuu mannermaisen kriittisen yhteiskuntafilosofian vahva läsnäolo sekä esiteltyjen uusmarxismien ja poststrukturalismin keskeisten käsitteiden soveltaminen tutkittavaan aiheeseen.

Vedenjakajana uusmarxismien ja poststrukturalismin välillä toimii valvontakapitalismin liittyvien vallan muotojen teoreettinen tarkastelu uusmarxistisen suuntauksen painottaessa tuotantomuotoon liittyviä huomioita sekä poststrukturalismin korostaessa subjektiviteetin muodostumiseen liittyviä vallan käytäntöjä.

---

⁴⁵ Deleuze 1992, 5.

⁴⁶ Ks. Galič et al. 2015, 20; Kelly 2015, 159.

⁴⁷ Hui 2015, 85–86.

Deleuze ja Foucault ovat esittäneet hyvin selvästi, että kuri ja kontrolli ovat jäsentäneet pitkään länsimaisten yhteiskuntien toimintaa aina armeijasta luostariin. Kurin ja kontrollin läpäisemät laitostumat ovat toimineet esikuvana modernin valtiomuodon korporatiivisbyrokratiselle hallintotavalle. Modernin yhteiskunnan kehityksen rinnalla voidaankin nähdä kulkevan toisenlainen kehityskulku, jossa subjektiivisesti koettu valvonta on lisääntynyt kapitalistisen tuotantomuodon ja modernin valtiomuodon kehityksen kanssa rinnan. Kokonaisuudessa subjektista kerättävän tieto on valvontakapitalismin kehityksen myötä kasvanut laadullisesti sekä määrällisesti.

Valvonta on myös laajentunut väistämättä koskemaan subjektin konstituivia perusteita, kuten käytöstä, tapoja, kieltä, uskomuksia, kulutustottumuksia ja sosiaalisia suhteita myös valtion instituutioiden ulkopuolelle. Poststrukturalistisen teorian osalta Foucault'n valvonnan ja kurin käsitteet sekä Deleuzen kontrollin käsitteen välinen rajaviiva on kumminkin häilyvämpi. Vaikka Foucault'n kuvaileman kuriyhteiskunnan voidaan nähdä saaneen jatkumon Gilles Deleuzen kuvailemana kontrolliyhteiskuntana, jossa teknologian avulla harjoitettavat vallan tekniikat pitävät yhä useammin sisällään valvontaa sekä aktiivista ja jatkuvaa kontrollia. Esimerkiksi biometrinen tunnistus, automatisoitu valvonta ja algoritminen hallinta, ovat yhä keskeisempiä verrattaessa rangaistuslaitoksiin ja fyysiseen väkivaltaan.⁴⁸

Ajankohtainen kontrollikeskustelu painottaakin valvontakapitalismin tuotantoprosessin tuotetta eli ihmisen toiminnan ja käytöksen muutosta sekä tästä seuraavien yhteiskunnallisten ongelmien painoarvoa. Yhteiskuntien modernisoituminen ja tästä seurannut tuotantomuotojen samanlaisuus ovat merkinneet kurin ja kontrollin läsnäolon kasvua osana ihmisten arkista elämää. Foucault'n kuvailemasta Panopticonista on tullut todellinen osa modernia yhteiskuntaa.

Yhteiskuntarakenteen muodostuessa yhä kontrollia ja herruutta tukevaksi rakenteeksi valvontakapitalismin aikakaudella koko subjekti sekä kaikki subjektin yhteiskunnallisen elämän osa-alueet on liitetty tuotannon piiriin. Kontrollia ja valvontaa välittävä kirjallisuus välittääkin kuvaa, jossa subjektin olemusta sekä olemisen tapaa ohjaavista vaikuttamiskeinoista ja menetelmistä on muodostunut keskeinen vaihdettava ja myytävä tavara. Edellä käytyjen esimerkkien valossa lienee selvää myös se, että valvontakapitalismi on osaltaan keino luoda keinotekoisia tarpeita sekä näihin vastaavia haluja sekä halun kohteita kulutusmuodossa.

---

⁴⁸ Engin & Ruppert 2020, 8–12.

Zuboffin valvontakapitalismia käsittelevä kirjallisuus on esimerkki siitä, kuinka vallan tekniikoiden keskinäissuhteen tarkastelussa on ajoittain pyritty käyttämään Marxin vieraantumisen käsitettä, vaikka tämä kuvaakin työn ja valmistetun objektin sekä ihmisen ja materian välistä suhdetta kapitalistisen tuotantomuodon kontekstissa. Marx kuvaili vieraantumisen käsitteen avulla kapitalistisen tuotantomuodon kehityksen luomaa katkosta tavarafetisismien kautta.

Työvoima muodostuu kapitalistisen tuotantomuodon ja palkkatyön yleistymisen myötä myytäväksi tavaraksi, kun työn tuotteita käsitellään irrallaan niiden luomisen perusteista tuotannon piirissä arvon esiintyessä työn tuotteiden välisten vaihtoarvojen, ei itse työn arvon perusteella. Marxin tavarafetisismien sekä vieraantumisen käsitteen taustalla on tosiseikka siitä, että työ on inhimillinen ja erottamaton osa ihmisenä olemista. Työ on keino ihmiselle uusintaa itsensä ja kamppailla luonnon asettamia reunaehtoja vastaan. Kapitalistisessa yhteiskunnassa lopulta ”ihmisen arvo” määrittyy tavaroiden välisten suhteiden vaihtoarvon perusteella. Lopulta työn tulokset loittonevat yhä kauemmas ne valmistaneesta ruumiista ja mielestä. Tämä johtaa ihmisen vieraantumiseen omasta itsestään sekä fyysisestä ympäröivästä luonnosta.⁴⁹ Subjektista kerätyn datan osalta näin voidaan helposti nähdä jo käyneen.

Marxin huomiot vieraantumisesta korostavat, että yhteiskunnan teollistuminen ja kapitalistinen tuotantomuoto itsessään rapauttavat ihmisen kokemuksen itsestään. Zuboff kiertääkin muotoilemansa teorian perusteella Marxin vieraantumisen käsitteen oletuksen ihmisluonnon olevaisuuden pysyvyydestä ja luo täten siltaa sekä avaa uusia näkökulmia poststrukturalismin ja uusmarxismin välillä. Zuboff korostaakin hieman Nietzschen hengessä, että ihminen ei voi vieraantua omasta tahdostaan, vaikka valvontakapitalismi tekee ihmiselämän kaikkien osa-alueiden kontrollista markkinoilla tavaramuodossa kiertäviä hyödykkeitä. Edessämme on kuitenkin dystooppinen tulevaisuus, jossa valvontakapitalismi muodostuu lopulta keinoksi ohjata ihmisen halua ja toimintaa, joka väistämättä heijastuu myös esimerkiksi demokratian toteutumiseen.⁵⁰

Valvontakapitalismin tarkastelua uusmarxistisesta perspektiivistä leimaakin keskeinen teoreettinen ongelma: millä perusteella tiedon arvo määrittyy? Tutkielman empiiriset tapaukset osoittavat, että uusien kontrollimekanismien ja ohjailumenetelmien osalta niiden tosiasiallinen kyky vaikuttaa subjektin toimintaan sekä skaalautuvuus ovat keskeisiä tekijöitä.

---

⁴⁹ Kitchning 1988, 21–22; Ks. Marx 1867, 61, 75, 122.

⁵⁰ Zuboff 2019, 238–240.

Zuboffin työ viitoittaakin lukijaa tarkastelemaan datan vaihto- ja tuotantoarvon lisäksi subjektiviteetin ohjaukseen liittyviä kontrolliapparaatteja, -logiikoita ja -tekniikoita ajankohtaisten poliittisten ilmiöiden kontekstissa. Tieto yksityisestä on muodostunut arvokkaaksi, koska sillä voidaan vaikuttaa subjektin toimintaan.

Valvontakapitalismi ei ole kyennyt vapauttamaan ihmiselämän luonnollisista reunaehdoista ja työn raadollisuudesta. Päinvastoin valvontakapitalismin aikakausi on merkinnyt työnjaon osalta työn kokonaismäärän kasvua, josta osa väistämättä ilmenee vallankäytänteiden tuottamisena.⁷² Samalla länsimaissa työnteon elektroninen valvonta on lisääntynyt huomattavasti, erityisesti Yhdysvalloissa. Sotilasteollisuuden kehittämällä menetelmillä, kuten valvontakameroilla ja GPS-paikannuksella, seurataan kerrostalosta karannutta koiraa tai prekaaria työtä tekevää posti- ja pikaruokalähettäjä. Työnteon kasvanutta valvontaa perustellaan pääasiallisesti tehokkuuden kasvattamisella.⁵¹

Valvontakapitalismin aikakaudella dataa käytetään yhä useammin myös sisäpoliittisten kysymysten ratkaisemisessa, olivat ne sitten talous-, sosiaali- tai turvallisuuspoliittisia. Datateollisuuden ja sosiaalisen median alustoilla harjoitettavan tiedonkeruun sekä tuotantomuotoon kytkeytyvien kontrollitekniikoiden avulla voidaan esimerkiksi pyrkiä torjumaan sekä ennaltaehkäisemään terrorismia, kun terrorismin jatkuva uhka toimii keinona legitimoida yhä laajemmalle ulottuvat viranomaisten valvonta- ja valtaoikeudet Lähi-Idästä länsimaihin. Älykkäiden valvontakeinojen hyödyistä terrorismin ennaltaehkäisyssä on vain vähän todistettuja tuloksia.⁵²

Foucault'n sanoja mukaillen, subjekti on vallan tuote, joka syntyy monimutkaisten yhteiskunnallisten suhteiden perusteella näiden suhteiden ja rakenteiden muodostaessa vallan kohteena esiintyvän subjektin. Historiallisesti subjektiviteetin muodot ovat johdettavissa taloudellisista ja sosiaalisista kehityskuluista, joita ovat määritelleet taloudelliset valtasuhteet ja luokkataistelu sekä ideologiset rakenteet, näiden määritellesä subjektiviteetin muotoja.⁵³ Valvontakapitalismi näyttäytyykin poststrukturalismin ja uusmarxismin fuusion näkökulmasta äärimmäisenä tapana tuottaa jatkuvasti ennalta määriteltyjä uusia subjektiviteetin muotoja, jotka subjekti itse sisäistää hienovaraisen ohjauksen ja vallankäytön seurauksena. Kyse ei niinkään ole ihmisen elämästä itsestään vaan tavasta elää, elämisen tapojen sekä näitä koskevien päätösten määrityssä biopoliittisten rakenteiden sekä modulaatiivisten käytäntöjen perusteella.⁵⁴

---

⁵¹ Kuokkanen & Alvesalo-Kuusi 2014.

⁵² Leman-Langlois 2021.

⁵³ Foucault 1982.

⁵⁴ Fernanda & Rodríguez 2022, 41.

Tutkielman empiiristen esimerkkien avulla tarkoitukseni on konkretisoida lukijalla sitä, kuinka valvontakapitalismi ei pelkästään rajaudu johtavien pörssiyrityksen liiketoimintamalliin. Tuotantorakenteen muutoksen vaikutukset heijastuvat kokonaisvaltaisesti yhteiskuntaan ja täten myös politiikkaan ja sen harjoittamiseen sekä demokratian toteutumiseen. Tutkielman empiiriset esimerkit korostavat ilmiötä, jossa poliittisista puolueista on muodostunut merkittävä asiakasryhmä teknologiayrityksille, jotka tarjoavat poliittisen mainonnan ja viestinnän kohdentamista koskevia palveluita kansainvälisesti puolueille keinona edistää poliittista menestymistä esimerkiksi vaaleissa.

Tutkielman empiiriset esimerkit painottavat myös valvontakapitalismiin liittyvien uusliberaalien talousperiaatteiden yleistymistä osana valtioiden tekoälystrategioita. Valvontakapitalismin big data -teollisuuden painoarvoa 2000-luvulla kuvaa se, että Suomen valtionhallinto sekä muut EU-maat ovat avaamassa kansalaisia koskevat tiedot yksityisen talouden piiriin. Suurena yleiseurooppalaisena tavoitteena on luoda kaikkien valtioiden julkispalveluista valtiokohtaiset alustat ja näin ollen tehostaa, yhdistää ja kasvattaa euroalueen talouskasvua ja edistää hallinnollista integraatiota sekä lisätä kansalaisista saatavan tiedon keräämistä ja tämän myymistä eteenpäin kansainvälisillä datamarkkinoilla.⁵⁵ Algoritmien avulla toteutettava hallinta ja hallinnolliset prosessit sekä datatalouden periaatteet ovat saaneet jalansijaa julkisten palveluiden tuotannossa Suomessa sekä myös muissa EU:n jäsenmaissa.

---

⁵⁵ Euroopan komissio 25.11.2020.

2.0 Valvontakapitalismin vaikutukset poliittisen kampanjoinnin ja demokratian toteutumiseen Euroopassa

Monella tapaa elämme täysin erilaisessa yhteiskunnassa kuin 40 vuotta sitten. Yhteiskunnallista kanssakäymistä, tuotantoa ja sosiaalisia suhteita määrittelee yhä enemmän teknologia ja tiedon hyödyntäminen osana näitä. Sosiaalinen media, automatisoitu poliisivalvonta, kohdennettu mainonta ja algoritmeilla tehdyt viranomaispäätökset ovat osa arkea myös Suomessa. Yhteiskuntien digitalisaatio ja teknologian yleistyminen kaikilla ihmiselämän alueilla on muuttanut merkittävästi valtiovallan, viranomaisten ja poliittisten puolueiden valtasuhdetta kansalaisiin. Myös poliittisesta kampanjoinnista sekä kansalaisten ja päättäjien välisistä vuorovaikutussuhteista on tullut teknologiavälitteistä.

Vaalikäyttäytymiseen, kampanjointiin sekä liki kaikkeen yhteiskuntapoliittiseen päätöksentekoon liittyy teknologia tavalla tai toisella. Suomalaisessa politiikantutkimuksen kirjallisuudessa yhteiskuntarakenteen teknologisoitumisen vaikutusta politiikan toteutukseen, vaalikampanjointiin sekä poliittiseen viestintään ja propagandaan on tutkittu suhteellisen vähän. Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa on pääasiassa käsitelty valvontakapitalismin mikrotason esimerkkejä teknologian vaikutuksesta politiikkaan sekä demokraattiseen päätöksentekoon.

Poliittisen kampanjoinnin muutoksen tarkastelusta tekee ensiarvoisen tärkeän se, että media-alustat hyödyntävät monella tapaa itse viestinnän kohteena olevan käyttäjän tietoja. Alustat rajoittavat, minkälaista tietoa käyttäjät näkevät ja alustojen rakenne ja toimintalogiikka vaikuttavat käyttäjän toimintaan sekä reaktioihin myös politiikan ja äänestyspäätöksen osalta. Valvontakapitalismin aikakaudella teknologiayritysten vaikutusvallan kasvu ei välity vain kansainvälisen politiikan suurvaltakamppailuna teknologian ja talouden osa-alueilla. Nykypäivänä harva poliitikko tai puolue pärjäisi vaaleissa ilman sosiaalista mediaa osana poliittista työskentelyä ja vaalikampanjointia. Tämä muokkaa myös konkreettisesti poliitikkoja subjekteina sekä politikoinnin toimintatapoja. ”Poliittisen viestinnän suunnittelu tällaiseen mediatilaan vaatii myös poliitikoilta uusia taitoja. Erityisesti ymmärrystä alustojen medialogiikasta ja algoritmeista, sekä taitoa muotoilla tunteisiin vetoavaa poliittista viestintää, jota algoritmit suosivat.”⁵⁶

---

⁵⁶ Knuutila & Laaksonen 2019, 410.

Politiikkaan ja demokraattiseen hallintotapaan on aina liittynyt kansan suosiosta ja poliittisesta kannatuksesta kilpailu. Modernisaation myötä tämä poliittinen viestintä välittyy pitkälti viestintäteknologian ja massamedioiden kautta keinoja kaihtamatta. Viimeisten vuosikymmenten aikana käsitys siitä, että moderni ICT-teknologia ja sosiaalisen median alustat toimivat demokratian pelastuksena, on kääntynyt pääläelleen. Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa poliittisen kampanjoinnin muutoksen tarkastelu on pääsiallisesti keskittynyt kotimaisten ilmiöiden tarkasteluun tai aihealuetta koskeviin yksittäisiin ilmiöihin, kuten esimerkiksi medioiden tuottamien vaalikoneiden vaikutusten analysointiin äänestyspäätöksen muodostumisessa.⁵⁷

Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa ei sen sijaan ole juuri pureuduttu valvontakapitalismista seuraavien ilmiöiden tarkasteluun, jossa äänestäjiin kohdistuvasta vaikuttamisesta on muodostunut viime vuosikymmeninä datamarkkinoiden toimijoilta ostettava tavara myös poliittisille puolueille. Ajankohtaisessa tutkimuksessa ei ole huomioitu media-alustojen ja teknologiayritysten liiketoimintamalleja tai itse sosiaalisen median alustan rakenteellisten tekijöiden vaikutuksia äänestyskäyttäytymisen muodostumiseen. Poliittiset puolueet niin Suomessa kuin kansainvälisesti ostavat ja hyödyntävät yksityisiä data-analytiikkaan erikoistuneita yrityksiä sekä sosiaalisen median alustoja kampanjoinnissa. Tutkielman empiirisen osion yhtenä tarkoituksena onkin esitellä lukijalle valvontakapitalismin vaikutuksia politiikkaan ja luodata uusia tutkimuksen aiheita sekä tutkimuskysymyksiä. Erityisesti vaalikampanjoiden toteutuksen, poliittisen viestinnän sekä vaalien legitimitettiin liittyvien kysymyksien osalta on tapahtunut iso kansainvälinen murros viimeisen 10 vuoden aikana. Poliitiikan ”medioitumista” on tarkasteltu pääsiallisesti mediatutkimuksen teoreettisten huomioiden valossa. Mediatutkimuksen teoriakentällä on alettu keskustella ”syvästä medioitumisesta”.⁵⁸

Oli medioituminen syvää tai matalaa, pyöreää tai kulmikasta, kaipaa ilmiön tarkastelu myös laajempaa kansainvälistä näkökulmaa, joka huomioi datatalouden liiketoimintamallien vaikutukset niin äänestyspäätöksen muotoutumiseen kuin myös subjektiviteetin muotoihin ja yksityisyyteen. Ajankohtaisessa tutkimuksessa, joka tarkastelee sosiaalisen median alustojen, teknologiayritysten, datatalouden sekä poliittisen viestinnän keskinäissuhdetta, lienee Hokkasen tutkimusartikkeli yksi harvoista, joka ottaa huomioon media-alustoihin kytkeytyvän kontrollin ja valvonnan.

---

⁵⁷ Ks. esim. Borg & Koljonen, 2020.

⁵⁸ Hokkanen 2022, 100.

Hokkanen on korostanut, että syvän medioitumisen käsite voidaan ymmärtää eräänlaisena metaproessina, joka kuvaa mediateollisuudessa tapahtuvien muutosten vaikutuksia suhteessa ihmisen yksilölliseen kokemusmaailmaan. Syvässä medioitumisessa korostuvat digitalisaatio ja datafikaatio, jotka viittaavat datatalouden laajentumiseen kaikille yhteiskunnan osa-alueille. Käsitteistä ensimmäinen viittaa siihen, kuinka digitaaliset mediateknologiat ovat muodostuneet erottamattomaksi osaksi yhteiskunnallista toimintaa materialistisen muutoksen seurauksesta. ”Datafikaatiolla puolestaan tarkoitetaan prosessia, jossa päivittäisiä toimintojamme, kuten kulutustottumuksia, ystävyysuhteita ja liikkumista muutetaan datasyötteiksi ja tätä kautta määrälliseksi, tietokantoihin taltioiduksi arvokkaaksi ja myytäväksi dataksi.”⁵⁹

Kerättyä tietoa teknologiayritykset sekä nykyisin myös valtiot pyrkivät hyödyntämään muotoilemalla omia alustojaan ja sovelluksiaan sekä näillä myytäviä tuotteita käyttäjille houkuttelevimmiksi. Teknologiayritykset myyvät tietoa myös kolmansille osapuolille esimerkiksi mainontaa ja palvelujen kohdentamista varten tai vaihtoehtoisesti tieteelliseen tutkimukseen. Aikaisemmin esitetyt Zuboffin huomioidut sekä mediatutkimuksen kriittiset näkökulmat puolestaan korostavat, että teknologian välityksellä voidaan harjoittaa myös poliittisia pyrkimyksiä edistävää ehdollistamista tai jopa manipuloida palvelujen sekä median käyttäjien arkea sosioteknisesti

Media-alustojen valta käytäntöjen osalta Hokkanen on huomionnut, kuinka uudet poliittisen vaikuttamisen ja vallan käytännöt tunnetaan konkreettisesti ”iholla” vallan ollessa materiaalista. Sosiaalisen median alustojen kautta tapahtuvan ohjailun avulla käyttäjiä herätellään ja kannustetaan alustoille, ja heidän toimintaansa pyritään ohjaamaan käyttöliittymien rakenteiden, kuten algoritmien avulla. Yhteiskunnalliset rakenteet toimivat vastavuoroisesti näiden käytäntöjen kanssa, jolloin subjektit rakentuvat käytännöistä, joihin he ovat totuneet tai joihin heidät on totutettu. Michel Foucault’n mukaan valta – ymmärrettiin valta sitten diskurssin tuottamina totuuslausumina, teknologisina rakenteina tai valvontakapitalismin tuottamina subjektiviteettien muotoina – tuottaa inhimillisiä käytäntöjä, jotka saavat konkreettisen muodon todellisuudessa.⁶⁰

Valvonnan ja kontrollin tarkastelun sivuuttamisen myötä ilmiöstä jää kuitenkin iso osa-alue tarkastelematta, mikäli keskitymme vain ministerien ja valtiota johtavien poliitikkojen twiittien analysoimiseen ja tulkintaan. Tarkasteltaessa poliittisten puolueiden viestintää ja kampanjointia kokonaisuudessa EU:n tasolla on nämä yhä useammin toteutettu massa- ja makrotasolla hyödyntäen systemaattisesti media-alustojen kontrolli- ja vaikutuskeinoja.

---

⁵⁹ Hokkanen 2022, 100.

⁶⁰ Hokkanen 2022, 102.

Kohdennettu mainonta, personoitu poliittinen viestintä sekä polarisoituminen ovat seurausta media-alustojen rakenteellisten tekijöiden ja kontrolloikeinoiksi muodostuneiden myytävien palveluiden yleistymisestä. Poliittiset puolueet ovat tuottaneet ja levittäneet 2010-luvulta alkaen poliittisen sisältönsä pääasiallisesti media-alustojen kautta. Aikaisempien mediamuotojen merkityksen taantuessa, kuten poliittisten puoluelehtien tai painetun median, ilmiön painoarvo tuskin vähenee lähitulevaisuudessa.

Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan BREXIT-kansanäänestystä, jossa keskeiseksi nousi poliittinen mainonta, jota kohdennettiin media-alustojen ja teknologiayritysten tarjoamien palveluiden avulla. BREXIT-kansanäänestyksessä keskeisenä toimijana esiintyi Cambridge Analytica -yhtiö, joka pitkälti vastasi Leave EU -liikkeen poliittisen kampanjan strategisesta suunnittelusta sekä toteutuksesta hyödyntäen tieteellisiä menetelmiä keinona kohdentaa poliittista mainontaa media-alustojen kautta. Tarkastelun pääpainona ei niinkään ole BREXIT-kansanäänestyksen poliittisten seuraamuksien analysointi EU-tasolla tai populismin nousun tarkastelu yleisesti Euroopassa. Pääpainona on tarkastella ja analysoida poliittisen viestinnän ja kampanjoinnin toteutuksen keinoja modernissa yhteiskunnassa, jossa nämä saavat yhä tehokkaamman, tieteellisemmän, personoidumman ja kohdennetumman muodon.

2.1 BREXIT-kansanäänestys: kohdennettu poliittinen mainonta kansanäänestyksen voimavarana?

Läpi modernin valtiomuodon historian poliittiset puolueet ovat olleet kiinnostuneita äänestäjiä koskevasta tiedosta, kuten iästä, sukupuolesta, sosioekonomisesta asemasta ja aatemaailmasta. Demokraattisen päätöksentekojärjestelmän yhtenä keskeisenä kannattimena toimii puolueiden, ehdokkaiden ja kansalaisten välinen avoin yhteiskuntapoliittinen dialogi. Poliittisten puolueiden kannatuksen ja toteutettavien poliittisten päätöksien legitimitetin kosiskelu, erityisesti massatason kampanjoinnin kehityksen myötä, on myös historiallisesti noudatellut käytettävissä olevien viestintäkanavien kehitystä. Viestintäteknologian kehitys on mahdollistanut poliittisten puolueiden kyvyn lähestyä suoraan henkilökohtaisesti laajoja yhteiskunnallisia ryhmiä 2000-luvulta alkaen.

BREXIT-kansanäänestys vuonna 2016 syöksi Iso-Britannian sisä- ja ulkopoliitiikan syöksykierteeseen. Britannian ero EU:sta on kieltämättä historiallinen tapahtuma ja se toimii myös esimerkkinä EU:n yhtenäisyyden ja integraation asteittaisesta taantumasta.

Iso-Britannian poliittinen yhteistyö muiden EU-valtioiden kanssa on kansanäänestyksen seurauksesta vaikeutunut monilla osa-alueilla. Britannian eroa koskevissa neuvotteluissa talous, turvallisuus ja tiedepolitiikan osa-alueet ovat olleet keskeisimpiä keskustelun ja kiistan aiheita.⁶¹ Iso-Britannian irtautuminen EU:sta ja tämän poliittinen jälkipyykki on jatkunut virallisista sopimuksista huolimatta pitkään ja tämä on huomioitu myös Suomen mediassa.⁶² BREXIT-kansanäänestyksen seuraukset ja kansanäänestykseen johtaneiden poliittisten syiden tai historiallisten kehityskulkujen analysointi on erillinen aihekokonaisuus tarkasteltaessa itse kampanjan toteutusta. BREXIT-kansanäänestyksestä tekee silti poikkeuksellisen se, että Leave EU -kampanjan toteutukseen liittyi ensimmäistä kertaa Euroopan historiassa systemaattinen, strateginen ja tieteellisiä metodeja hyödyntävä poliittinen kampanjointi, jossa hyödynnettiin laajamittaisesti sosiaalisen median alustojen ja teknologiayritysten myymiä kontrolli- ja vaikutusmekanismeja suhteessa potentiaaliin äänestäjiin.

Ilmiö tunnetaan paremmin politiikan tutkimuksen kirjallisuudessa Cambridge Analytica & Facebook -skandaalina. Uusien hyvin tehokkaiden äänestyskäyttäytymistä ohjaavien menetelmien hyödyntäminen osana poliittista kampanjointia on syystä herättänyt debatin demokratian tulevaisuudesta sekä myös lukuisia uusia tutkimuskysymyksiä. Skandaalin laajempi tarkastelu on synnyttänyt uutta tutkimusta media-alustojen rakenteellisten tekijöiden vaikutuksesta poliittiseen äänestyskäyttäytymiseen. Skandaali on myös herättänyt laajempia kysymyksiä teknologiayritysten sekä poliittisten puolueiden yhteistyöstä, tämän potentiaalisista vaikutuksista oikeusvaltioperiaatteeseen ja demokratiaan sekä äänestystulosten legitimitettiin.

Leave EU -kampanja on esimerkki siitä, kuinka poliittisten kampanjoiden ja poliittisen viestinnän kohdentamiseen liittyvät yhä useammin yksityiset, vaalikampanjoiden toteutukseen erikoistuneet yhtiöt, kuten Cambridge Analytica. Leave EU -kampanjassa hyödynnettiin poliittisen mainonnan kohdentamiseksi laajasti Cambridge Analytican tarjoamia äänestäjiin kohdistuvia vaikutusmetodeja, jotka pitivät sisällään psykograafista profilointia ja algoritmista käyttäjien hallintaa. Näiden avulla tarkoituksena oli muovata käyttäjän subjektiivisesti koetusta mediamaisemasta sekä mediavirrasta suosiollista halutun äänestyskäyttäytymisen kannalta. Kampanjan toteutukseen liittyi myös muita kaupallisia toimijoita, kuten Eldon Insurance -niminen vakuutusyhtiö, joka lähetti yli miljoona mainossähköpostia asiakkailleen yhtiön tarjotessa alennuksia Leave EU -liikkeen kannattajille.⁶³

---

⁶¹ Ks. Zaccaroni & Fabbrini. 2021; Manolis 2021.

⁶² Sipilä 2022.

⁶³ ICO 2018a, 30, 43–48.

Uusien kontrolli- ja vaikuttamiskeinojen analysoimisesta monisyisemmän tekee se, että näiden tuottajia on vaikea kategorisoida puhtaasti yksityiseksi markkinatoimijaksi tai teknologiayritykseksi. Esimerkkinä toimiva Cambridge Analytica -yhtiö on rekisteröity SCL Group -yhtiön tytäryhtiöksi edellisen ollessa aktiivinen Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen puolustusvoimien sekä Naton alihankkija. SCL Group on aktiivisesti osallistunut valtioiden ulkosuhteisiin liittyvien informaatio-operaatioiden tuottamiseen esimerkiksi strategisen viestinnän suunnittelun ja mediavaikuttamisen keinoin 1990-luvulta alkaen. Yhtiön pääsiällisenä liiketoimintana ja tarkoituksena on tutkia ihmisten massakäyttäytymistä sekä tämän potentiaalista kaupallista hyödyntämistä osana valtioiden ulko- ja sisäpolitiikkaa. Ero yhtiöiden välillä on nimellinen. Yhtiöt jakavat samaa henkilökuntaa, yhtiöjohtoa, immateriaalioikeuksia ja tutkimustiloja.⁶⁴ Uudet äänestäjien ohjailuun pyrkivät vaalikampanjoinnin keinot ovat yleistyneet nopeasti Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Yhdysvalloissa SCL Groupin arvellaan medialähteiden mukaan toimineen jo vuodesta 2012 alkaen yhtiön myydessä puolueille ja poliittisille toimijoille vaikutuskeinoja äänestäjien käyttäytymisen ohjaamiseksi.⁶⁵

Vaalikampanjointiin liittyviä kohdentamismekanismeja käytettiin myös jo vuonna 2008 Yhdysvalloissa järjestetyissä presidentin vaaleissa, joissa Obama asettui ehdolle. Obaman vaalikampanjoinnista vastaavan ryhmän on esitetty hyödyntäneen yli 250 miljoonan Yhdysvaltojen kansalaisen käyttäytymistä ja sosiaalisia suhteita koskevia tietoja vaalikampanjan toteutuksessa.⁶⁶ Cambridge Analytica -yhtiön rooli BREXIT-kansanäänestyksen taustalla on merkittävä. Yhtiö tuotti Leave EU -liikkeelle äänestäjäprofiileja Meta-yhtiön (aikaisemmin Facebook) keräämän 87 miljoonan käyttäjän datan perusteella rikkoen EU:n yleisiä tietoturvakäytäntöjä sekä digitaalisia markkinoita koskevia säädöksiä. Cambridge Analytica -yhtiön kohtaamien syytteiden painoarvoa oikeudenkäynnissä nosti se, että yhtiö käytti Facebookin sovellusten avulla kerättyjä tietoja ilman ihmisten tietoista suostumusta.⁶⁷

Äänestäjäprofiileja koskevan datan Cambridge Analytica -yhtiö sai haltuunsa Facebookin Aleksandr Kogan -nimiseltä työntekijältä, joka työskenteli myös data-analytiikan ja psykologian tutkijana Cambridgen yliopistossa vuosina 2012–2018. Koganin tutkimustyö liittyi pääsiällisesti käyttäjien persoonallisuuden profilointiin liittyvien sovellusten kehittämiseen, joiden avulla käyttäjien toimintaa ja mieltymyksiä pystyttiin mallintamaan kaupallisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin.

---

⁶⁴ Dowling, 2022, 232.

⁶⁵ Ks. Sellers 2015.

⁶⁶ Zuboff, 2019, 84–85.

⁶⁷ Laterza 2021, 955.

Cambridge Analytica -yhtiön toimitusjohtaja Alexander Nix puolestaan kommentoi uutishaastattelussa, että yhtiö tarkastelee sosiaalisen median käyttäjissä jopa 4000–5000 analysoitavaa attribuuttia sekä datakohdetta. Attribuutteja ovat esimerkiksi ikä, sijainti, liikkuminen, mieltymykset, sosiaaliset suhteet jne. Yhtenä yhtiön tarkoituksena oli pyrkiä mallintamaan kaikkien Yhdysvaltojen asukkaiden persoonallisuus tehokkaan vaalimainonnan kohdentamiseksi. Ennen BREXIT-kansanäänestystä yhtiö oli toiminut vuoden 2016 Yhdysvaltojen vaaleissa toteuttaen presidentti Trumpin kampanjan kohdennettua mainontaa sekä samalla haalinut miljoonien sosiaalisen median käyttäjien tietoja, joiden avulla yhtiö kehitti äänestäjien käyttäytymistä ohjaavaa algoritmia. Kehitetyn algoritmin avulla yhtiön oli myös tarkoitus myydä kohdennettua vaalimainonnan palveluita laajemmin kansainvälisesti.⁶⁸

Myöhemmin vuonna 2018 Nix todisti Britannian parlamentin käsittelyssä, että Cambridge Analytica -yhtiö rakentaa datan avulla äänestyskäyttäytymistä ohjaavia algoritmeja osaksi media-alustoja. Yhtiö puolestaan ostaa tarvittavia tietoja ja dataa sosiaalisen median käyttäjistä kaupallisilta datatalouden toimijoilta, kuten yhdysvaltalaisilta teknologiayrityksiltä Acxiom, Experian ja InfoGroup.⁶⁹

Cambridge Analytican tutkimuksen fasilitoinnista ja rahoituksesta vastasi Cambridge yliopiston psykometrian laitos (*Cambridge Psychometrics Centre*). Laitos toimii Cambridgen yrityskoulutuksen laitoksen alaisuudessa, ja psykometrian laitoksen tutkimustoiminta liittyy pääsääntöisesti ihmisen persoonallisuuden mallintamiseen digitaalisten seurantakeinojen kehityksen avulla sekä näiden kaupalliseen soveltamiseen.

Laitos on kehittänyt esimerkiksi kaupallisiin sekä tieteellisiin tarkoituksiin hyödynnettäviä sovelluksia. Laitos on kehittänyt esimerkiksi ”*My Personality*” -sovelluksen, joka pohjautui OCEAN2-persoonallisuusmalliin sekä tämän jatkumona pidetyn ”*Discover my Profile*” -sovelluksen. Molempien sovelluksien tarkoituksena on ollut mallintaa sosiaalisen median käyttäjien toimintaa sekä kerätä näistä laaja-alaisesti tietoa. ”*My Personality*” -sovellus kehitettiin alun perin jo 1980-luvulla psykologian tieteenalalla eräänlaisena läpimurtona. Yhtenä laitoksen keskeisenä tutkimustuloksena voidaan pitää sitä, että vain 68 Facebook-tykkäyksen analysoinnin perusteella alustan käyttäjän profiili pystyttiin mallintamaan tarkasti pitäen sisällään mm. etnisyyden sekä poliittisen suuntautumisen.⁷⁰

---

⁶⁸ Laterza 2021, 955; Caroll 2021, 44–45.

⁶⁹ Hu 2020, 2.

⁷⁰ ICO 2018a, 28.

Myöhemmin laitoksen tutkimuksen ja mallin kehityksen pohjalta muotoiltiin uusi sovellus, joka oli integroitavissa sosiaalisen median alustojen rakenteeseen keinona kerätä yhä tarkempaa dataa. Sovellus sai nimen This Is your Digital Life ja sovellus implementoitiin Facebookin avulla aktiiviseen käyttöön. Facebook-yhteistyön avulla laitos sai jälleen huomattavan otannan jatkotutkimukselle huolimatta siitä, että Facebookin käyttäjät eivät tosiasiallisesti antaneet suostumusta tai tienneet, että heidän tietojaan käytetään psykologisen persoonallisuusprofiilin mallintamiseen tai yleisesti tieteelliseen tutkimukseen. Yhteistyön avulla Cambridgen psykometrian laitos sai tiedot 320 000 yksilön asuinpaikasta ja sijainnista, tiedot tykätystä kuvista, tiedot vierailuista sivuista, aikajanan tiedot, ystäviä koskevat tiedot sekä Facebook-viestien sisällöt.⁷¹

Cambridge Analytica -skandaaliin ja yleisesti poliittisten kampanjoiden toteutuksen muutokseen liittyy poliittisen äänestyskäyttäytymisen ohjaaminen ja kansaan vaikuttaminen muokkaamalla mediasyötteiden sisältöjä, tunnepitoisuutta algoritmien jäsentäessä käyttäjän kokeman mediamaisen rakenteita ja reunoja. Yhä useammin sosiaalisen median kautta syötettäviä ärsykejä kohdennetaan käyttäjille myös tieteellisten metodien, kuten psykologian, väestötieteen, data-analytiikan ja yhteiskuntatieteiden metodologian avulla.

Cambridge Analytican osuus kansanäänestyksen taustalla tuotti myös laajan poliittisen kampanjointia käsittelevän selvityksen Iso-Britannian viranomaisten toimesta. Jälkipyykin seurauksena poliittista kampanjointia koskevaa lainsäädäntöprosessia alettiin tarkastelemaan laaja-alaisesti huomioiden uudet äänestäjiin kohdistuvat vaikutuskeinot. Toimien tarkoituksena oli taata demokraattisen hallintotavan periaatteelliset lähtökohdat myös tulevaisuudessa.⁷²

Poliittisten puolueiden yhteistyö kaupallisten datatalouden toimijoiden kanssa sekä yleisesti massatason hallintaan ja ohjailuun pyrkivien tieteellisten laitosten yleistymisen osana politiikkaa on nostanut aiheellisesti huolen demokratian tulevaisuudesta. Skandaali on nostanut esille lainsäädännöllisiä kysymyksiä, jotka koskevat kansalaisten sekä demokraattisen hallinnon periaatteiden suojelua äänestyskäyttäytymistä koskevien ohjailu- ja kontrollikeinojen yleistyessä. Yhdysvaltojen vuoden 2016 vaalien osalta liene syytä kyseenalaistaa, etteikö kampanjoinnissa käytetyllä kohdennetulla mainonnalla ja algoritmien avulla toteutetulla äänestäjien ohjaamisella olisi ollut vaikutusta vaalien lopputulokseen sekä Trumpin valintaan.⁷³ Media-alustoilla esiintyvä käyttäjien kontrolli ja ohjailu esiintyy yhä useammin personoituna ja kohdennettuna poliittisena mainontana, joka kannustaa ja taivuttelee äänestäjää äänestämään tiettyä ehdokasta.

---

⁷¹ ICO 2018a 30.

⁷² Hu 2020.

⁷³ Rawnsley 2021, 58.

Vaikutuskeinojen yleistyessä osana poliittista kampanjointia tutkimuskirjallisuutta hallitseviksi aiheiksi ovat nousseet Cambridge Analytica -skandaalin jälkeen datatalouden etiikkaa, läpinäkyvyyttä, väärinkäyttöä, valtaa sekä algoritmista hallintaa koskevat kysymykset. Taustalla on myös laajempi kysymys koko demokraattisen hallintotavan sekä vaalien periaatteellisten lähtökohtien muutoksesta. Aihetta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden osalta yksi keskeisimmistä kysymyksistä koskee sitä, että voiko kohdennettu poliittinen mainonta ja algoritminen hallinta todella toimia merkittävänä tekijänä poliittisen mielipiteen muotoutumisessa vaikuttaen myös äänestystuloksiin tai kansanäänestysten legitimitettiin.

Aihetta tutkinut Vito Lazerta esittääkin kriittisesti, että Cambridge Analytica -skandaalia ja aihetta tarkastelevan kirjallisuuden kontekstissa useimmat tutkijat eivät edes yritä määritellä tai tarkastella sitä, miten ihmiset muodostavat itseymmärryksen sekä toimivat vuorovaikutuksessa teknologian sovellusten avulla. Modernisaation voidaankin nähdä tuottaneen pirstaloituneen subjektin psyykeen, jossa subjektin itsekäsityksen ja toiminnan syyt ovat johdettavissa subjektin ulkopuolella sijaitsevien tekijöiden summana. Tutkimuskirjallisuuden yksi kipukohta onkin, että asian tarkastelu näyttäytyy ylitysepääsemättömän vaikeana, mikäli äänestäjää tai ihmistä toimijana ei oleteta täysin autonomiseksi ja rationaaliseksi, samalla, kun teknologian ja yhteiskuntarakenteen vaikutusta ihmisen toimintaan, tunteisiin ja ajatteluun – yleisesti ihmisen elämään – pidetään vain nimellisenä.⁷⁴

Kyseessä on kohtauspiste, jossa tieteellisen tutkimuksen vaikutukset, niiden kaupalliset sovellukset, politiikka sekä valta kohtaavat. Tämä vaatii niin tutkijoilta kuin tieteenaloita itsereflektiota tarkasteltaessa tieteen valta-asemaa yhteiskunnassa. Modernin tieteen ja yleisesti modernin yhteiskunnan dystopiaa siivittää esimerkiksi se, että Cambridge Analytica -yhtiön tutkijoiden tarkoituksena oli luoda big datan ja tekoälyn avulla täydellinen tietokonesimulaatio yhteiskunnasta. Tarkoituksena oli tarkastella yksittäisten toimijoiden käyttäytymistä sekä kehittää keinoja ohjailun reaaliaikaiseen toteuttamiseen.

Asialle antaa painoarvoa simuloitavan datan luonne, laatu ja määrä. Cambridge Analytican simulaatiossa käytetty data oli empiiristä, reaaliaikaista sekä todellisista ihmisistä kerättyä ja muodostettua. Tämän lisäksi simulaatiossa käytettyä dataa päivitettiin reaaliaikaisesti muualta kerätyn datan avulla.

---

⁷⁴ Laterza, 2021, 956.

Cambridge Analytica -yhtiön tavoite oli mallintaa vaikutuksen kohteena olevan yhteiskunnan toimintaa sekä myydä simulaatiossa toteutetut interventiot poliittisille puolueille ja eri valtioiden hallinnolle tarkkoina politiikan toimenpanoa ohjaavina strategioina, joiden avulla samankaltaisia muutoksia voitaisiin toteuttaa reaalityodellisuudessa.⁷⁵

Kohdennettu poliittinen mainonta ja sen vaikutus Yhdysvaltojen 2016 vaaleissa sekä BREXIT-kansanäänestyksessä 2016 on esimerkki datatalouteen keskeisesti liittyvän valvonnan perusteella kerätyn tiedon hyödyntämisestä osana poliittista toimintaa. Yhdysvaltojen vuoden 2016 vaalien osalta Cambridge Analytican pääsiällinen tehtävä oli edistää Republikaanisen puolueen vaalimenestystä samalla, kun yhtiö sai merkittävän osan yhtiön rahoituksesta puoluetta tukevalta Rober Merver -nimiseltä sijoittajalta. Kansainvälisesti tarkasteltuna Cambridge Analytican edistämät poliittiset kampanjat ovat pyrkineet pääsiällisesti edistämään oikeistopainotteisten poliittisten puolueiden kannatusta vaaleissa.⁷⁶

2.2 Mediasisältöjen kohdentaminen poliittisen väkivallan

lietsonnan välineenä: Afrikka laboratoriona?

Poliittiset puolueet tukeutuvat yhä useammin teknologiayritysten kanssa tehtävään yhteistyöhön kohdentaessaan poliittista mainontaa ja viestintää potentiaalisille äänestäjille. Kohdennetun poliittisen mainonnan yleistymistä on kuvailtu käsitteellä mikrokohdentaminen (micro-targetting). Käsite kuvaa äänestäjään kohdistuvaa vaikutus- ja kontrolliprosessia, jossa kohdennustekniikat perustuvat data-analytiikkaan. Vaikuttamisen kohdentamisen tarkoituksena on identifioida tiettyjä yksilön intressejä sekä luoda näihin vastaavaa poliittista personoitua sisältöä. Menetelmän tarkoituksena on pyrkiä laskemaan tarkasti mainonnan vaikutuksia ja puolueen todennäköisyyttä menestyä vaaleissa.⁷⁷

---

⁷⁵ Laterza, 2021, 957–959.

⁷⁶ Dowling 2022, 234.

⁷⁷ ICO 2018b, 23–27.

Datatalouden limittyminen osaksi politiikkaa on luonut myös haittailmiöitä. Disinformaatio, vihapuhe sekä alustatalouteen kytkeytyvät ongelmat, kuten polarisaatio, algoritmien läpinäkymättömyys ja poliittisen luottamuksen vähentyminen teknologian avulla toteutettuun päätöksentekoon ovat korvanneet optimistisen utopian demokratian tulevaisuudesta. Muutosta voidaan myös pitää kansainvälisenä. Uusia vaalikampanjointiteknikoita tarkasteleva tutkimus on pääasiallisesti keskittynyt tarkastelemaan vuoden 2016 vaaleja Britanniassa sekä Yhdysvalloissa.

Tapaukset eivät silti ole ainutlaatuisia ja yhtiön toiminnan tarkastelu valottaa ilmiön kansainvälistä ulottuvuutta. Cambridge Analytica on osallistunut vaalivaikuttamiseen myös Euroopan ja Yhdysvaltojen ulkopuolella, joka luo kohdennetun vaalimainonnan harjoittamiseen ulkopoliittisen ulottuvuuden. Yhtiö osallistui Nigerian presidenttivaaleihin vuonna 2007 ja 2015 sekä Kenian presidenttivaaleihin vuonna 2017 tarjoamalla puolueille sekä presidenttiehdokkaille vaalivaikuttamiseen liittyviä palveluita. Cambridge Analytica vastasi Nigeriassa ja Keniassa pitkälti kokonaan ehdokkaiden ja puolueiden vaalikampanjojen toteutuksesta. Tämä puolestaan tarjoaa mielenkiintoisen vertailupohjan suhteessa Leave EU -kampanjaan, jossa Cambridge Analytican voidaan nähdä vastanneen Leave EU -kampanjan strategisesti toteutuksesta sekä toimineen eräänlaisena ulkopuolisena avunantajana, jonka tarkoituksena on mahdollistaa vaalien lopputulos halutulla tavalla.

Tutkimuksen kannalta vertailusta mielenkiintoisen tekee se, että Nigeriassa ja Keniassa huomattavasti löyhempi dataa ja yksityisyyttä koskeva lainsäädäntö sekä se, että vaalikampanjojen toteutus piti kohdennetun poliittisen mainonnan lisäksi sisällään myös systemaattista oppositioon kohdistuvaa mustamaalausta, kansankiihottamista sekä disinformaatiokampanjointia. Kyseisiin vaaleihin Nigeriassa ja Keniassa liittyi myös poliittista väkivaltaa ja yleistä levottomuutta. Tutkijat ovat tämän perusteella spekuloineet sitä, voivatko uudet älykkäät ja kohdennetut poliittisen kampanjoinnin keinot toimia yhtenä tekijänä, joka vauhdittaa poliittisen väkivallan syntymistä ja yleistymistä myös Euroopassa.⁷⁸

Yksi keskeisimmistä eroista verratessa Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian vaaleja Nigerian ja Kenian vaaleihin on poliittisen disinformaation korostuminen osa puolueiden toteuttamaa kampanjointia. Disinformaatio on yleisesti määritelty harhaanjohtavaksi tiedoksi tai viestinnän sisällöksi, joka on tarkoituksenmukaisesti tuotettua. Disinformaation on tarkoitus tuottaa poliittista, sosiaalista tai taloudellista vahinkoa.

---

⁷⁸ Ekdale & Tully 2019.

Disinformaatiota voivat esimerkiksi olla väärennetyt videot, klikkiotsikot tai tarkoituksenmukaisesti tuotettu harhaanjohtava mediasisältö, jonka on tarkoitus vaikuttaa tiedon kohteena olevan käyttäjän toimintaan.⁷⁹ Disinformaation yleistymiseen keskittyneet tutkijat korostavat usein, että disinformaatio on yksi osasy syy myös demokraattisissa valtioissa esiintyvään mielipiteiden polarisaatioon. Pahimmillaan disinformaatio voi radikalisoita poliittisia ja julkisia mielipiteitä sekä edistää poliittisen ja fyysisen väkivallan syntymistä.⁸⁰

Nigerian vaaleihin liittyi poliittista disinformaatiota, jota Cambridge Analytica palkattiin tuottamaan poliittisen kampanjoinnin tueksi. Nigeriassa vuoden 2007 vaaleissa Cambridge Analytica osallistui tekaistun videon toteuttamiseen, jossa presidentiksi pyrkivän Buharin esitettiin kannattavan terroristiryhmä Boko Haramia ja naisten oikeuksien lakkauttamista sekä uhkaavan rankaista kansalaisia, mikäli he pyrkisivät vastustamaan hallitusta sekä uutta hallitusohjelmaa. Videon tarkoituksena oli edistää kilpailevan ehdokkaan ja presidentiksi pyrkivän Jonathan Goodluckin vaalimenestystä.⁸¹ Video piti sisällään myös väkivaltakuvastoa ja sitä on kuvailtu ”islamofobiseksi” uskonnon ollessa yksi keskeisistä vaaliteemoista. Videolla esitettiin, kuinka Buharin yhtenä poliittisena päämääränä oli asettaa voimaan Sharialaki. Cambridge Analytica vastasi videon levittämisestä ja kohdentamisesta Buharin kannattajille ja laajemmalle yleisölle media-alustojen kautta.⁸²

Kenian vaaleissa Cambridge Analytica puolestaan vastasi lähes kokonaisvaltaisesti presidentti Uhuru Kenyattan vaalikampanjan toteutuksesta vuosina 2013 ja 2017. Keniassa vaalikampanjointiin on liittynyt myös systemaattista disinformaation käyttöä. Cambridge Analytica tuotti ja levitti ”*The Real Raila*” -videota kampanjan ajan kohdennetusti sosiaalisen median alustoilla.

Video sisälsi sensaatiohakuista sisältöä poliittisista seuraamuksista, mikäli Kenyattan vastustaja Raila Odinga voittaisi vaalit. Keniassa Cambridge Analytica lähetti kohdennettuja tekstiviestejä äänestäjille, mikä herätti kansallisissa viranomaisissa huolen siitä, että Cambridge Analytica on saanut käyttöönsä sekä hyödyntänyt vaalikampanjan toteutuksessa tavalla tai toisella kansallisen äänestäjärekisterin tietoja. Cambridge Analytican osuutta Nigerian ja Kenian vaaleissa on kuvailtu ”digitaaliseksi kolonialismiksi”. Tätä näkökulmaa on tukenut se, että Cambridge Analytican henkilökunta todisti aikaisemmin käsitellyissä kuulemisissa Kenian ja Nigerian vaalivaikuttamisen olleen ”kokeita” Yhdysvalloissa 2016 toteutettavan vaalivaikuttamisen kehittämiseksi.⁸³

---

⁷⁹ Ks. Gibbons & Carson 2022.

⁸⁰ Diaz Ruiz & Nilsson 2023.

⁸¹ Ehondor & Ogbu 2020, 143–144.

⁸² Ks. Dowling 2022.

⁸³ Ekdale & Tully 2019, 29, 30, 33.

Cambridge Analytica -yhtiön osuus Nigerian ja Kenian vaalikampanjoiden toteutukseen on karistanut optimistiset näkökulmat informaatioteknologian kyvystä edistää demokraattista päätöksentekoa ja hallintoa myös globaalissa etelässä. EU:n ulkopuolella äänestäjiin kohdistuvassa vaikuttamisessa korostuu disinformaatio, poliittisen väkivallan lietsonta sekä kansalaisten pelottelu.

Nigerian ja Kenian vaalit osaltaan myös korostavat valvontakapitalismin kehitykseen liittyvää ilmiötä, jossa niin sanotut ”kolmannet tai kehittyvät” valtiot muodostuvat uusien vaikuttamiskeinojen koealueeksi. Vaikuttamiskeinojen kehitys tarjoaa myös länsimaille uusia keinoja puuttua tai vaikuttaa geopolitiittisesti merkittävien valtioiden sisäpolitiikkaan. Aikaisempien esimerkkien valossa vaikutuskeinojen myynti ja kehitys sekä hyödyntäminen EU-alueen ulkopuolella suurten teknologiayritysten toimesta tuskin lisää demokratian kehitystä esimerkiksi Afrikan alueella.

Tehokkaista vaalitulokseen äänestäjiin kohdistuvista keinoista on muodostunut valtaapitävien keino vaikuttaa vaalien lopputulokseen ennalta säilyttäen vaalien legitimitetin kokonaisvaltaisen vaalivilpin tai lahjonnan sijaan. Vaalien lopputulokseen vaikuttaminen ei sinänsä ole poikkeuksellista edes demokraattisissa valtioissa. Puolueet voivat monin tavoin pyrkiä vaikuttamaan vaalimenestykseen, esimerkiksi politiikan ohjelmien houkuttelevuuden tai tapahtumien järjestämisen avulla. Muutos on kumminkin varsin havainnollinen esimerkkitapauksien osalta. Yhä useammin poliittiset puolueet pyrkivät ennalta vaikuttamaan äänestäjien mielipiteiden muodostumiseen keinoin, jotka liittyvät äänestäjien vastaanottaman informaation ja median sisällön kontrollointiin yhteistyössä kansainvälisten teknologiayritysten kanssa.

2.3 Demokratian taantuma: äänestäjät valtataistelun pelinappulana

Vaalivaikuttamiseen erikoistuneiden kaupallisten yhtiöiden liiketoimintamallin on nähty perustuvan yhtiöiden tarjoamiin palveluihin, joissa yhtiöt pyrkivät vaikuttamaan äänestyspäätöksen, vaaliagendan ja intressien muodostumiseen sekä äänestyksen lopputulokseen. SCL Groupin, Cambridge Analytican sekä puolueiden välinen yhteistyö on hyvä esimerkki siitä, kuinka harmaalla alueella äänestyskäyttämisen ohjaamiseen erikoistuneet korporaatit sekä puolueet toimivat operoidessaan poliittisen vallan verhojen takana.

Teoreettisella sekä käytännön tasolla tarkasteltaessa demokraattisen hallintotavan toiminta edellyttää lähtökohdiltaan kaikkien kansalaisten inklusiota sekä deliberatiivisia käytänteitä poliittisessa keskustelussa.

Parhaimmillaan tämä voi toteutua vain valtion muodostamien instituutioiden puitteissa, erityisesti edustuksellisessa parlamentissa, joka säätää valtion kansalaisia koskevia lakeja. Demokraattiseen hallintotapaan kuuluva inklusio luo myös joitain ongelmia valvontakapitalismin kontekstissa. Poliittisten päätösten legitimitetti vaatii demokratiassa kaikkien niiden inklusiota, joihin päätökset vaikuttavat. Toisaalta inklusio ja deliberatiivinen poliittinen diskurssi tekevät kansalaiset riippuvaisiksi poliittiset päätökset sisältävästä diskurssista inklusion ja tehtyjen päätösten vaikuttaessa kaikkiin kansalaisiin. Deliberatiivinen poliittinen diskurssi onkin ymmärretty usein julkisuuden alueena, julkisuuden alueen täydentäessä diskurssia. Julkisuuden alueen sekä käytävän deliberatiivisen diskurssin on yhdessä ajateltu muodostavan konkretisoituvan poliittisen tahdon sekä näiden pluralistisen kirjjon. Habermas on nostanut ajankohtaisessa artikkelissa julkisuuden ja kapitalismin kehityksen suhdetta käsitellessään esiin kysymyksen siitä, kuinka inklusiivisia julkisuudessa sekä media-alustoilla esiintyvät poliittisen diskurssin muodot todella ovat.⁸⁴

Valvontakapitalismin aikakaudella media-alustat ovat muuttuneet pääasialliseksi julkisuuden ja deliberatiivisen keskustelun alueeksi. Samalle ne saavat yhä suuremman painoarvon poliittisten asiakysymysten demokraattisessa ratkomisessa. Aikaisemmat esimerkit osoittavat kumminkin tulevaisuuden suuntaa, jossa valvontakapitalismi hämärtää rajoja demokratiaan liittyvän deliberatiivisen keskustelun ympäriltä.

Teknologiayritykset toimivat ikään kuin portinvartijoina ohjatesaa media-alustojen käyttäjälle näyttämää informaatio sekä tätä ohjaavia algoritmeja. Yritykset myös hyödyntävät perinteisten julkisuuden areenoiden rinnalle nousseita mediapalveluita pääasiallisesti omien tavoitteidensa mukaisesti tavoitellessaan voittoa. Aikaisemmat esimerkit konkretisoivat myös sitä, kuinka poliittiset puolueet ovat alkaneet hyödyntää median ja julkisuuden rakenteellista muutosta poliittisen vallan tavoittelussa. Julkisuuden rakennemuutoksen voidaan nähdä kiihdyttävän yhteiskuntapoliittisten diskurssien pirstaloitumista. Näyttääkin siltä, että julkisuus sekä tämän rakenteellinen hallinta saavat yhä merkittävämmän osan poliittisten puolueiden toiminnassa. Poliittisen diskurssin muutos ei ole vain verbaalinen. Yhä useammin poliittiseen diskurssiin vaikuttavat poliittisten ilmiöiden yhteiskunnallisen painoarvon sijaan median rakenteelliset tekijät sekä näitä määrittävät valtasuhteet.

---

⁸⁴ Habermas 2022, 150, 157.

Teknologiayritysten kanssa tehtävä yhteistyö voi toimia poliittisille puolueille tai valtion johtovirkoja tavoitteleville henkilöille keinona, joka mahdollistaa menestyksen kannalta tärkeiden yhteiskuntapoliittisten diskurssien vahvistamisen, esiin nostamisen ja painottamisen suhteessa muihin tärkeisiin yhteiskuntapoliittisiin aiheisiin, ilmiöihin ja kysymyksiin. Yhteistyö teknologiayritysten kanssa voi toimia keinona hallita julkisuuden tilassa esiintyvää diskurssia ja sen suuntaa. Diskurssien hallinta voi toimia myös keinona hämärtää yhteiskuntapoliittisten kysymysten alkuperää sekä historiallista luonnetta.

Yleisesti sosiaalisen median, tekoälyn ja teknologian vaikutuksiin suhtaudutaan tutkimuskirjallisuudessa varsin kaksijakoisesti, mikäli tarkastelun kohteeksi valikoituvat edellä mainittujen vaikutukset itse politiikkaan, poliittisen liikehdinnän syntyyn sekä demokratiaan. Teknologian ja tekoälyn kehitys voidaan nähdä ratkaisuna ilmastonmuutokseen sekä kapitalismin kroonisiin ongelmiin tai toisaalta ne voidaan nähdä tekijöinä, jotka vauhdittavat poliittista polarisaatiota ja äärioikeiston nousua sekä horjuttavat demokraattisten hallintoperiaatteiden perustaa, esimerkiksi vaalien legitimitettä.

Aikaisemmat esimerkit antavat näyttöä sille, että myös demokratia sekä politiikka kokonaisuutena muuttuu yhteiskunnan materialistisen rakenteen muutoksen mukana. Valvontakapitalismin kehityksen heijastuminen politiikkaa sekä demokratiaan eivät vain koske Eurooppaa tai Amerikkaa. Yhä useammin poliittisen mainonnan kohdentamista tarjoavat yritykset myyvät palveluitaan kansainvälisesti ja toiminnan tarkoitusperät vaihtelevat voiton tavoittelun ohella kansan suosion kosiskelusta systemaattiseen disinformaation levittämiseen.

Alustatalouden liiketoimintamallit vaikuttavat merkittävästi myös poliittisten mediasisältöjen kiertoon sekä näkyvyyteen mediatilassa. Hybridimediataila vaikuttaisi tukevan paremmin tunnepitoisesti kehystettyä poliittista viestintää sekä huonommin deliberatiivista asiapitoista keskustelua. Sosiaalisen median alustoilla on merkittävästi valtaa käyttäjiensä tarkkaavaisuuden ohjaamisessa, teknologiayritysten määrittellessä, miten ja missä kontekstissa tietoa esitetään käyttäjille sekä miten konkreettiset sovellukset ja käyttöliittymät ohjaavat käyttäjien toimintaa.⁸⁵

Teknologian ja poliittisen mainonnan yleistymisen poliittisessa vaalikampanjoinnissa luo kaksijakoisen ilmiön. Yhtäältä poliitikkojen henkilöityminen, persoonallisuus ja yksilöllisyys ovat korostuneet yhdessä sosiaalisen median rakenteiden tuntemuksen kanssa. Poliittisen mainonnan ja viestinnän persoonallisuus, yksilöllisyys ja henkilökohtaisuus korostuvat sosiaalisen median ja tämän rakenteellisten algoritmien vaikutuksesta.

---

⁸⁵ Knuutila & Laaksonen 2019, 410.

Toisena, huomattavasti merkittävämpänä ilmiönä korostuu se, että teknologiaintensiivisen vaalikampanjoinnin myötä äänestäjiä ja puolueita tukevia yhteiskunnallisia toimijoita tavoitellaan alustojen myymien data-analytiikkapalvelujen keinoin, joiden tarkoituksena on suostutella ja ohjata käyttäjää toimimaan halutulla tavalla esimerkiksi äänestyspäätöksissä. Suomessa ehdokkaiden verkkosivujen ja sosiaalisen median käyttö esiintyy pääsiallisesti keinona tavoittaa äänestäjät. Erityisesti Twitterin ja Instagramin käyttö osana poliittista viestintää on lisääntynyt merkittävästi. Etenkin nuoret poliitikot ovat omaksuneet media-alustat työkaluna politikoinnissa ja poliittisessa viestinnässä.⁸⁶

Valvontakapitalismin yleistymisen ja siihen kytkeytyvät kiistanalaiset ilmiöt luovat lukuisia ongelmia. Huolimatta siitä, että aikaisemmin esitellyissä empiirisissä esimerkeissä valvontakapitalismin poliittista luonnetta hyödynsivät pääsiallisesti puolueet tai valta-asemaa tavoittelevat poliitikot, voi valvontakapitalismin kehityksellä olla myös kauaskantoisempia seurauksia demokratian tulevaisuudelle. Valvontakapitalismin kehittymisen myötä äänestäjien huomion ohjaaminen, äänestyspäätökseen vaikuttaminen sekä poliittisesta mediasisällöstä koostuvan mediamaiseman rakenteellinen muokkaaminen saattaa johtaa tilanteeseen, jossa äänestäjät eivät tunnista enää yhteiskunnallisten ongelmien ja valtdynamiikoiden moninaista sekä historiallista luonnetta.

2.4 Valvontakapitalismin luoma polarisaatio ja yhteiskuntaluokkien kokema epävarmuus politiikan polttoaineena?

Materialistisen historian tulkinnan näkökulmasta valvontakapitalismin kehitys voidaan lyhyesti sanottuna nähdä tuotantomuodon jatkumona, jossa teknologia saa yhä keskeisemmän merkityksen. Siirrymme teollisten vallankumousten jälkeen uuteen datan, tekoälyn ja teknologian siivittämään aikakauteen. Ajankohtainen tutkimus painottaakin tästä syystä valvontakapitalismin sekä yleisesti teknologian merkityksen laajempaa tarkastelua sekä sen synnyttämien poliittisten ilmiöiden tarkastelua yhteiskunnan materialistisen muutoksen lähtökohdista käsin.

---

⁸⁶ Hokkanen 2022.

Teknologisen muutoksen jälkeen yhteiskunnallisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten on tutkimusten perusteella nähty kääntyvän usein poliittista *status quota* vastaan erilaisten protestiliikkeiden muodossa.⁸⁷ Työmarkkinoiden muutos, jossa työvoimalta vaaditaan jatkuvasti korkeampaa koulutusta, osaamista ja lisäarvon tuotantoa, sekä kasvava inflaatio ajavat ihmisiä harmaalle alueelle, jossa ihmiset selviytyvät juuri ja juuri taloudellisesti säilyttäen normien mukaisen säädylliseksi koetun elämän. Tämän lisäksi automatisoituva, rutiiniksi muuttuva sekä monotoninen matalapalkkatyö voi ajaa ihmisiä äänestämään usein äärioikeistoksi ja oikeistokonservatiiveiksi luokiteltavia poliittisia puolueita, joiden retoriikassa ja ohjelmissa korostuvat perinteiset arvot.⁸⁸

Poliittiseen äänestyskäyttäytymiseen vaikuttavat ennen kaikkea myös työmarkkina- ja työttömyysriskit, jota usein ajavat ihmisiä äänestämään poliittisia puolueita, jotka vastaavat heidän elinkeinonsa säilyttämistä.⁸⁹ Uudet digitaaliset kampanjointitekniikat voivat vaikuttaa myös vaalien tai kansanäänestyksien tulokseen, vaikuttamisen kohdistuessa erityisesti äänestäjiin, jotka on kategorisoitu ”suostuteltaviksi” tai äänestäjiin, jotka eivät äänestä säännöllisesti.⁹⁰

Aleksi Knuutila ja Salla-Maaria Laaksonen ovat korostaneet, kuinka viime vuosien vaaleissa, esimerkiksi BREXIT-kansanäänestyksessä sekä vuoden 2018 Italian vaaleissa vaalikampanjat käytiin lähes kokonaan median välittämänä, pääasiallisesti suurelta osin sosiaalisessa mediassa. Poliitiikan mediapainotteisuuden myötä teknologisen media- ja informaatioympäristön ominaisuuksilla, kuten digitaalisten alustojen näkyvyyttä määrittävillä algoritmeilla ja rakenteilla, on merkittävä vaikutus vaalien lopputulokseen sekä vaaliteemoihin.

Julkisuudessa ja ilmiötä käsittelevän tutkimuksen parissa on keskusteltu myös siitä, miten sosiaalinen median alustojen yleistymisen osana poliittista viestintää tukee kohujen ja tahallisten häirintäkampanjoiden syntymistä. Knuutila ja Laaksonen nostavat osuvasti esille, että poliitikoille sekä puolueille medianäkyvyyden saavuttaminen on usein elinehto menestymiselle vaaleissa, etenkin viime vuosikymmeninä ”yleisödemokratian” vahvistuessa perinteisen puolueinstituution merkityksen kustannuksella.⁹¹ Yleisödemokratiassa yksittäiset kansalaiset tekevät äänestyspäätöksiä mediavälitteisen tiedon tukemana, samalla kun poliitikkojen persoonallisuus sekä karismaattisuus korostuvat.⁷⁸

---

⁸⁷ Gingrich 2019.

⁸⁸ Im et al. 2019; Häusermann et al. 2016.

⁸⁹ Gallego Dobón & Kurer, 2022, 474.

⁹⁰ ICO 2018b, 10.

⁹¹ Knuutila & Laaksonen 2019, 394.

Media-alustojen teknologiset ratkaisut, käyttöliittymän tarjoamat toiminnan mahdollisuudet ja sisältöä ohjaavat algoritmit eivät vain muodosta julkista tilaa vaan ne myös muokkaavat julkisuutta sekä itse median käyttäjää. Erityisesti sosiaalisessa mediassa käyttäjien sisältöjä organisoidaan käyttäjän toimintaa ohjaaviksi hyödyntämällä tietokantaan tallennettua metadataa ja käyttäjän toiminnasta oppivia algoritmeja.⁷⁹ Knuutilan ja Laaksosen tutkimus keskittyy pääsääntöisesti tunnepohjaisen poliittisen sisällön tarkasteluun sosiaalisen median alustoilla. Facebook ja muut sosiaalisen median alustat tai palvelut eivät ole lunastaneet niihin liitettyjä odotuksia tietopohjaisen ja keskusteleavan demokraattisen kulttuurin edistämistä. Tästä huolimatta poliittista viestintää päättäjien ja äänestäjien välillä toteutetaan pääsääntöisesti sosiaalisen median alustojen kautta.

Myös Euroopassa yleistynyt poliittinen kuuhunta vasemmisto–oikeisto-akselilla voidaan nähdä seurauksena tuotantorakenteen muutoksesta. Ihmiset reagoivat muuttuvaan yhteiskuntaan tukeutumalla poliittiseen mobilisaatioon ja jopa radikaaleihin poliittisiin ideologioihin. Tämänkaltaisen suoraviivaisen hypoteesin taustalla näyttöä näyttävät marxilainen sekä poststrukturalistinen oletus siitä, että tuotantorakenne muodostaa yhteiskunnalliset subjektiviteetin muodot sekä poliittiset ideologiat. Tuotantorakenteen muutoksen seurauksena myös itse ihmiselämä sekä tämän uusintamisen ja ylläpidon tavat muuttuvat. Uusien media-alustojen rakenteiden voidaan nähdä toimivan myös keinona passivoida ihmisiä kanavoimalla poliittista mobilisaatiota virtuaaliseksi aktuaalisen sijaan. Vaikka kyseessä on hypoteesi sekä teoreettista spekulatiota, aikaisemmin esitetyt esimerkit spekulointiin syyn.

Julkisuuden rakenteellista muutosta voidaan pitää kokonaisvaltaisena. Läpinäkyvyyden osalta ihmisille tarjotaan enemmän tietoa päätöksenteon tueksi ja tietoa on helpompi löytää. Toisaalta tiedon paikkansapitävyyttä ja alkuperää on vaikeampi varmistaa. Julkisuuden osa-alueiden ja sosiaalisten yhteisöjen kokoja voidaan nähdä pirstaloituvan yhä pienemmiksi laajojen yhteiskunnallispoliittisten aiheiden osalta. Esimerkiksi algoritmit ja tiedon käsittelyyn liittyvät filtrit luovat eräänlaisia ”mikro-kuplia”. Nämä samalla rajaavat poliittisen diskurssin sisältöjä ja aiheita. Julkisuutta voidaan nähdä ohjaavan uusi yhteiskuntapoliittisen diskurssin tilaa kaventava markkinalogiikka, joka korostaa viihteellistä mediasisältöä poliittisten asiakysymysten kustannuksella.⁹²

Empiiristen tapaustutkimusten valossa EU-tasolla ilmenevänä yleisenä ilmiönä korostuu se, että älykkäät poliittisen mainonnan kohdentamisen mekanismit ja menetelmät ovat yleistyneet puolueiden harjoittamana käytäntönä erityisesti osana vaalikampanjointia.

---

⁹² Seeliger & Seignani 2022, 11.

Vaalimainonnan kohdentamista käytetään yhä useammin epävarmojen tai passiivisten äänestäjien houkutteluun, houkuttelun keinojen vaihdellessa merkittävästi. Älykkäiden kohdentamismenetelmien yleistymisen ostettavana tavarana ja palveluna heijastuu myös poliittisia puolueita ohjaavaan toimintalogiikkaan. Uusien kampanjatekniikoiden kehityksen on nähty muuttaneen poliittisten puolueiden ja kansalaisten välistä suhdetta merkittävästi. Poliittisten puolueiden tuottaman personoidun ja kohdennetun mainonnan on nähty mukailevan äänestäjien eri intressejä sekä elämäntyylejä ja sosioekonomista asemaa, kun vastakkaiset tai kilpailevat poliittiset näkemykset jäävät taka-alalle.⁹³

Poliittiset johtajat ja puolueet voivat myös häikäilemättömästi käyttää tarjolla olevia kohdentamispalveluita yhteistyössä teknologiayritysten kanssa kansalaisten tahdon ohjaamiseen sekä disinformaation levittämiseen. Teknologiayritykset asettavat subjektin näkökulmasta rajat sille, millaista mediasisältöä subjekti vastaanottaa. Nämä osaltaan vahvistavat yleisen keskustelun ja tutkimuksen kohteeksi noussutta polarisaatiota sekä vähentävät politiikan läpinäkyvyyttä. Poliittisen mediamaiseman muutosten ja teknologian kehityksen myötä edessä on aikakausi, jolloin julkisuuden ja sen perusteella muodostuvien poliittisten mielipiteiden voidaan nähdä pirstaloituvan sekä laajenevan yli omien rajojensa, jolloin nämä eivät enää täytä yhteiskunnallispoliittista tehtäväänsä.⁹⁴

2.5 Kansainvälisten teknologiayritysten ja poliittisen mainonnan kohdentamisen harmaat rajapinnat

Ihmiskunnan siirtyminen kohti informaationsivilisaatiota ja tästä seuranneet ongelmat eivät kosketa meitä vain yksityishenkilöinä tai yksittäisinä oikeussubjekteina. Suurten kansainvälisten teknologiayritysten merkittävän taloudellisen toimivallan kasvun on nähty haastavan myös suvereenina pidetty valtiovalta.

1980-luvulta saakka IT-teknologian kehitys on pitkälti kummunnut Yhdysvaltojen Piilaaksosta, jossa teknologiayritysten rapapinnat ovat olleet moninaisia. Taloudellinen teknologiaekosysteemi sisältää yliopistojen kanssa tehtävän tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotyön. Teknologian kehitykseen osallistuvat myös monet toimijat. Esimerkiksi yliopistot ja teknologiayritykset ovat aina olleet erottamaton osa Yhdysvaltojen armeijaa sekä poliittishallinnollisia tavoitteita.

---

⁹³ ICO 2018b, 17.

⁹⁴ Habermas 2022, 160.

Teknologiaa käytetäänkin tätä nykyä kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa niin yksilö, kuin valtio tasolla. Suuret teknologiayritykset eivät pelkästään tuota teknologian sovelluksia kuluttajille. Esimerkiksi Amazon ja Google, tuottavat osana liiketoimintaa myös erilaisia turvallisuuspalveluita, kuten kasvojentunnistusohjelmia viranomaiskäyttöön.⁹⁵

Kansainväliset teknologiayrityksiä voidaan pitää aikamme ”öljy-yhtiöinä”, joiden taloudellisen valta-aseman merkitys luultavasti ennemmin kasvaa kuin pienenee tulevaisuudessa. Kansainvälisten teknologiayritysten valta-aseman kasvu suhteessa valtioihin on nähtävissä kilpailuoikeuden alaisuudessa käytävinä oikeuskäsittelyinä, jotka ratkovat teknologiayritysten markkina-aseman väärinkäyttöä. Esimerkiksi EU:n komissio asetti vuonna 2017 Alphabet-yritykselle (Googlen emoyhtiö) 2,4 miljardin euron sakkorangaistuksen häikäilemättömästä markkina-aseman väärinkäytöstä sekä tietoturvallisuuteen liittyvistä epäkohdista. Epäselvää on vielä se, toteutuvatko esitetyt sakkorangaistukset käytännössä.⁹⁶

Teknologiayrityksillä on tiedon käyttöä ja tuottamista koskevissa poliittisissa asiakysymyksissä suuri rooli ja merkittävä valta-asema. Kansainvälisen regulaation puuttumisen ja yritystoiminnan kansainvälisen luonteen takia suuret teknologiayritykset liikkuvat valta-asemansa turvin usein laillisjuridisesti harmaalla alueella.

Esimerkiksi vuonna 2007 perustetun Googlen Street View -palvelun kehittämisessä kaupunkitilan mallintamiseen ja kuvaamiseen käytetyt autot oli varustettu sensoreilla, jotka keräsivät samanaikaisesti dataa saatavilla olevista Wi-Fi-verkoista ilman viranomaisten myöntämää lupaa useissa valtioissa.⁹⁷ Valvontakapitalismin ja modernin yhteiskunnan kehityksen suunnan osalta Zuboff esittää varsin kyynisen lopputuleman, jossa valvontakapitalismi muodostaa koko yhteiskunnan kattavan valvonnan sekä kontrollin arkkitehtuurin, jossa subjekti ei voi paeta valvontaa valvontaan käytetyn teknologian läpäistessä koko yhteiskunnan.⁹⁸

Kansainvälisten teknologiayritysten valta-aseman kasvun ja tämän aiheuttaman haasteen takia useat valtiot ovat alkaneet sääntelemään datan käyttöä osana liiketoimintaa sekä selkeyttämään datamarkkinoita koskevaa lainsäädäntöä. Valtioiden toteuttaman sääntelyn taustalla esiintyy yleinen huolenaihe siitä, että kansainvälisten teknologiayritysten kasvanut valta-asema korruptoi myös demokraattisen hallintomuodon. Erityisesti EU on tiukentanut tietoturvaan ja yksityisyydensuojaan liittyvää lainsäädäntöä sekä asettanut direktiivejä, jotka ohjaavat datamarkkinoiden toimintaa.

---

⁹⁵ Bhagat & Phillips 2022, 3-9.

⁹⁶ European Commission 2017, 207–212.

⁹⁷ Zuboff 2015, 78.

⁹⁸ Galic et al. 2015, 25.

2.6 Kohdennetun poliittisen mainonnan

sääntely ja EU:n GDPR-asetus

Ajankohtaisen tutkimuksen rivien välistä nousee esiin aiheellinen huoli siitä, että ”psykologinen” kohdennettu mainonta vaikuttaa pahimmillaan äänestyspäätöksiin, ja poliittisten preferenssien sekä kollektiivisen poliittisen tahdon voidaan nähdä ”korruptoituvan” älykkään kampanjoinnin vaikutuksen seurauksesta. Puolueiden systemaattisesti hyödyntäessä älykkäitä kampanjakeinoja ja kohdentamispalveluita vallitsevan demokraattisen järjestelmän pohjana toimivat periaatteet, kuten läpinäkyvyys, laillisuus, inklusiivisuus ja legitimizeetti näyttävät murtuvan tai vähintäänkin näiden toteutuminen käytännössä muuttuu kyseenalaiseksi.

Tilanne on haastava, yhtäältä teknologian kehitys luo merkittävää vaurautta ja liiketoimintaa, toisaalta teknologian kehityksen haittavaikutukset heijastuvat jo valtioin sisäpolitiikkaan horjuttaen oikeusvaltioperiaatteita. Valvontakapitalismin aikakaudella vaalit käyvät kasvavissa määrin ”dataperusteisiksi” markkinoiden yksityisten toimijoiden ja data-analytiikkaan erikoistuneiden yhtiöiden tarjotessa uusia älykkäitä kohdennetun mainonnan tekniikoita myös poliittisiin tarkoituksiin kansainvälisellä tasolla. Informaatioteknologian nopea kehitys myös johtanut tilanteeseen, jossa lainsäädännöstä vastaavilla hallinnollisilla toimijoilla on vaikeuksia ennakoida ja tunnistaa teknologian kehitykseen liittyviä haittailmiöitä.⁹⁹

Esimerkiksi BREXIT-kansanäänestys käynnistikin Britanniassa viranomaisten toimesta laajamittaisen selvityksen, joka tarkasteli poliittisen vaikuttamisen ja datatalouden linkittymistä. Lopulta selvitykset johtivat useisiin asetuksiin, jotka koskivat poliittisten puolueiden ja teknologiayritysten välisen yhteistoiminnan regulointia.

Vaikka puolueet ovat läpi historian olleet kiinnostuneita äänestäjäsegmenteistä, profiileista ja itse äänestyskäyttäytymisestä poliittisen mainonnan kohdentamisen yleistymisen myötä kyseessä on merkittävä määrällinen ja laadullinen muutos. Iso-Britanniassa puolueilla on ollut pääsy vuoden 2001 lakimuutoksen jälkeen yli 40 miljoonaa henkilöä sisältävään äänestäjärekisteriin, joka pitää sisällään mm. äänestäjien iän, nimen ja asuinpaikan. Myös puolueinstituutioiden sisäiset toimintalogiikat ovat muuttuneet. Vuodesta 2001 alkaen puolueet ovat alkaneet itse rakentaa puoluekohtaisia äänestäjärekistereitä tämän pohjalle yhdistellen myös markkinoilta ostettavaa dataa, jota kerätään verkkosivuja sekä sosiaalista mediaa käytettäessä.

---

⁹⁹ Dowling 2022, 232–236.

Uusia kampanjointiteknikoita tai puolueiden toimintatapoja ei ollut juuri säädely EU-tasolla ennen Leave EU -kampanjaa ja BREXIT-kansanäänestystä. Kansanäänestyksen jälkipyykissä Britannian viranomaiset ovat todenneet, että kampanjatekniikat ja toteutus rikkoivat räikeästi EU:n GDPR-asetuksia sekä Britannian kansallista lainsäädäntöä.¹⁰⁰

Datatalouden ja poliittisten puolueiden välinen yhteistyö tarjoaa puolueille kilpailun kannalta monia etuja. Esimerkiksi yksilöä koskeva data on huomattavasti spesifimpää ja ”laadukkaampaa” sisältäen tietoja esimerkiksi lapsien lukumäärästä, tulotasosta, kulutustottumuksista, siviilisäädystä, parisuhdetilanteesta, koulutustaustasta sekä läheisistä sosiaalisista suhteista. Markkinoilta ostettava data pitää sisällään myös tietoja koskien yksilön konkreettista käytöstä, kuten media-alustojen kulutustottumuksia.

Myös poliittiset puolueet ovat alkaneet luomaan yksilöllisiä profiileja sekä laadukkaampia segmenttejä äänestäjistä, minkä avulla poliittista viestintää ja mainontaa voidaan yhteistyössä teknologia ja mediapalvelujen tuottajien kanssa kohdentaa ostetusti erinäisten media-alustojen kautta. Suuret puolueet Euroopassa ovat vuodesta 2015 alkaen kasvattaneet poliittiseen mainontaan käytettäviä budjetteja mainonnan ja kampanjoinnin toteutuessa yhä useammin yhteistyössä suurten kansainvälisten teknologiayritysten, kuten METAn, Googlen tai Twitterin kanssa. Suuret kansainväliset teknologiayritykset puolestaan eivät itse toteuta poliittisia kampanjoita yksistään, vaan jakavat niiden toteutuksen myös alihankkijoille. Britanniassa esimerkiksi Exciom, Experian ja Orcle Data Cloud -nimiset datatalouden yhtiöt avustivat Facebookia poliittisten kampanjoiden suunnittelussa, toteutuksessa ja kohdentamisessa.¹⁰¹ Suomessa puolueiden kampanjointia ei ole tältä osin tutkittu. Esimerkkitapaukset antavat osviittaa siihen, että valvontakapitalismin kehityksen myötä jopa poliittisten puolueiden toiminta saattaa muuttua ristiriitaiseksi tai ”harmaaksi” suhteessa parlamentaarisii instituutioihin ja valtiolliseen lainsäädäntöön.

Britannian viranomaisten raportit korostavat, että tulevaisuudessa uudet tekniset ja data-analytiikkaan perustuvat poliittisen vaikuttamisen keinot pikemmin yleistyvät kuin vähenevät. Tämän seurauksesta Britannian viranomaiset ehdottivat EU:n GDPR-asetuksen yksilönsuojaa koskevien periaatteiden vahvempaa implementointia myös osaksi kansallista lainsäädäntöä, jotta vastaavat tapaukset eivät toistu.¹⁰²

---

¹⁰⁰ ICO 2018b, 11–15; Ks. ICO 2018a, 36.

¹⁰¹ ICO 2018b, 23–27.

¹⁰² ICO 2018a, 62–63.

Puolueet näyttävätkin hyödyntävän aktiivisesti keinoja, joiden avulla poliittista sisältöä voidaan kohdentaa useiden kanavien kautta samanaikaisesti suoraan erilaisille kohderyhmille ja äänestäjäsegmenteille. Kohdentaminen perustuu usein aikaisemmin esitettyihin Zuboffin huomioihin ja mikrokohdentamiseen, jossa tieteellisiä ja tilastollisia menetelmiä käytetään keinona luoda analyttistä informaatiota äänestäjistä sekä ennustamaan äänestäjien tulevaisuuden käytöstä.¹⁰³

Cambridge Analytica -skandaalilla oli myös muita huomattavia seurauksia. Esimerkiksi Britannian valtion viestintäviranomaiset lähettivät virallisen kirjallisen huomautuksen kaikille maan puolueille. Virallisen huomautuksen sisältö koski puolueiden kampanjointitekniikoita ja toimintaa, jossa puolueet ovat ostaneet markkinoilta yksilöitä koskevia tietoja ilman varmuutta siitä, ovatko tietojen kohteena olevat yksilöt antaneet tähän suostumusta tai noudattaako tietojen kerääminen yleisesti tietoturvalainsäädäntöä.

Selvitysten myötä puolueiden tuli myös tarjota viranomaisille tietoa siitä, kuinka puolueet hyödyntävät, säilyttävät ja keräävät äänestäjiä koskevaa yksilöityä dataa ja täten selkeyttää toimintatapoja.¹⁰⁴ EU:n alueella tiukentunut GDPR-lainsäädäntö yhdessä kansallisen lainsäädännön kanssa muodostavat kansalaisia suojaavat oikeusperiaatteet, jotka myös ehkäisevät uusien vaikutusmekanismien ylenpalttisen hyödyntämisen kansan tahdon ohjaamisessa. EU:n GDPR-lainsäädäntö voidaan nähdä vastavetona kansainvälisten teknologiayritysten sekä datatalouden vaikutusvallalle sekä myös suojakeinona, jonka tarkoituksena on ehkäistä vuoden 2016 tapahtumien uusiutumista. Tästä huolimatta Iso-Britannia lienee ainut valtio, jossa puolueiden toimintatapoja on kansallisen lainsäädännön avulla säädelty asian osalta.

Kriittisesti asiaan suhtautuva tutkimus kummin korostaa, että EU:n GDPR-lainsäädäntö ja asetukset eivät puutu ongelman juurisyihin. Juurisyinä on nähty datatalouden periaatteelliset lähtökohdat sekä poliittiseen vaikuttamiseen erikoistuneiden yritysten häikäilemätön toiminta. Vaikka GDPR-asetusta on pidetty kansainvälisesti kaikista tiukimpana tietoturvalainsäädäntönä, se sallii kansainvälisen alustatalouden toimijoiden ja teknologiayritysten edelleen kerätä käyttäjistä laaja-alaisesti tietoa sekä myydä tätä eteenpäin korkeimmin tarjoavalle toimijalle.¹⁰⁵ Lainsäädännölliset kysymykset eivät yksinään ole helposti ratkaistavissa. Seuraavassa kappaleessa pyrin tarkastelemaan kansallisia sekä EU-tason digitaalisia strategioita havainnollistaen ristiriitaa, joka hallitsee tekoäly- ja tietopolitiikkaa koskevaa keskustelua. Ristiriidan poltepiste kohdistuu poliittiseen kamppailuun siitä, kumpi painaa vaakakupissa enemmän – data ja lisäarvo vai yksityisyydensuoja ja kansalaisen autonomia.

---

¹⁰³ ICO 2018b, 23–27.

¹⁰⁴ ICO 2018a, 62–63.

¹⁰⁵ Dowling. 2022, 241.

3.0 Tieto- ja tekoälypolitiikkaa valvontakapitalismin ehdoilla

Vaikka Suomen kontekstissa ei ole havaittavissa yhtä laajaa poliittisten puolueiden vaalikampanjointiin liittyvää esimerkkiä, jossa yksityisten yritysten myymät äänestäjien toimintaan kohdistuvat kontrolli- ja vaikuttamispalvelut vaikuttaisivat vaalien lopputulokseen, ei tämä poissulje sitä, etteivätkö valvontakapitalismin ja datatalouteen liittyvät ilmiöt koskisi myös Suomen valtiona. Asiaa osaltaan selittää myös se, että valvontakapitalismin liittyviä ilmiöitä on suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa käsitelty varsin vähän. Valvontakapitalismin toimintaperiaatteiden yleistyminen on osaltaan myös poliittinen aihealue, joka välittyy EU:n jäsenvaltioiden kansallisen tason politiikassa tekoäly- ja tietopoliittisten linjauksien välityksellä.

Uudet EU:n informaatiopolitiikkaa ja datanhallintaa koskevat säädökset pyrkivät varmistamaan, että EU:n jäsenmaiden valtionhallinnot avaavat kaikki kansalaisia koskevat tiedot yksityisen sektorin käyttöön vuoteen 2030 mennessä.¹⁰⁶ EU:n osalta data- ja alustatalouden periaatteiden kasvu välittyy erittäin havainnollisesti *Path to the Digital Decade* -strategiassa, joka pyrkii kehittämään EU-alueen digitaalista infrastruktuuria sekä sähköisiä julkisia palveluita. Ohjelman tavoitteina on esimerkiksi toteuttaa EU-alueen digitalisaatiota ihmislähtöisesti sekä luoda oikeudenmukainen digitaalinen ympäristö kaikille EU-jäsenmaiden kansalaisille.¹⁰⁷

Suomen valtio on yksi maailman digitaalisimmista valtioista ja johtavassa asemassa mikäli tarkastelun kohteena on EU:n asettaman tietopoliittisen kehyksen implementointi osaksi hallintoa ja julkisten palveluiden tuottamista. Suomen kansallisessa Digi Kompassi -strategiassa on asetettu tavoitteeksi automatisoida 40 tärkeintä elämäntapahtumakokonaisuutta vuoteen 2030 mennessä mukailleen EU:n digitalisaatiota koskevan strategian yleistä linjaa.

Suomen johtava asema Euroopan ”digitaalisimpana” valtiona ei ole syntynyt ilman pitkäjänteistä poliittista työtä. Suomen tekoälystrategian ja tietopoliittisen viitekehyksen tarkastelun avulla tarkoitukseni on konkretisoida lukijalla valvontakapitalismin periaatteiden vähitellen tapahtuvaa yleistymistä osana valtionhallinnon toimintaa jäsentävää sisäpolitiikkaa. Suomen tekoälystrategia ja tietopoliittiset linjaukset pääsääntöisesti korostavat tekoälyn olevan keino kasvattaa valtiontalouden ja julkisten palveluiden tehokkuutta. Esimerkit havainnollistavat alustatalouden toimintamallien yleistymistä osana valtiohallintoa.

---

¹⁰⁶ Ks. Valli Buttow & Weerts 2022.

3.1 Tietopolitiikkaa ohjaavan kehyksen muutos

2010-luvulla

Suomen valtionhallinnon digitalisaatio itsessään on pitkän ja systemaattisen poliittisen työn tulosta ja kaikissa hallitusohjelmissa on sivuttu digitalisaatiota vähintään 2000-luvun alusta alkaen. 2010-luvulla kansalliset tietopolitiikan ohjelmat ovat alkaneet kansainvälisen politiikan ympäristön muutoksia ja EU-alueen tietopoliittista kehystä. Kansallisen tason tietopolitiikan osalta vuotta 2016 voidaan pitää eräänlaisena käännekohtana Sipilän hallituksen asettaessa kunnianhimoiset tavoitteet Suomen valtionhallinnon digitalisaatiolle.

Vuonna 2016 laaditun kansallisen digitalisaatiostrategian tarkoituksena oli kasvattaa valtionhallinnon tehokkuutta luomalla yksi digitaalinen alusta, joka yhdistäisi kaikki sähköisesti toteutetut julkisen palvelut. Sipilän hallituksen tavoitteena oli kasvattaa valtionhallinnon tehokkuutta sekä vauhdittaa digitalisaatiota koskevaa siirtymää. Digitalisaation avulla erityisesti julkisten palveluiden käyttöastetta ja tuotantoa pyrittiin kehittämään merkittävästi, digitalisaation samanaikaisesti madaltaessa julkisten palveluiden tuotantokustannuksia. Retorisella tasolla vuoden 2016 hallitusohjelma noudattelee aikakauden “digitalisaatiobuumia” digitalisaation ollessa iskusana kuvailtaessa yhteiskunnallisten ongelmien juurisyitä, kuten disinformaatiota ja polarisaatiota. Tietopolitiikan osalta digitalisaatio on myös nähty paradoksaalisesti valtiontalouden pelastuksena.¹⁰⁸

Tietopolitiikan keskeisimpänä muutoksena vuonna 2017 voidaan silti pitää kansallisen tekoälyohjelman perustamista. Vuonna 2017 kansallisen tekoälyohjelman tärkeyttä painotettiin näkökulmasta, joka korosti tekoälyn sekä algoritmien yleistymistä hallinnollisissa kontekstissa näiden kattaessa tulevaisuudessa kaikki hallinnon alat. Kansallinen tekoälyohjelma julisti sensaationomaisesti, että data, jota valtionhallinto tuottaa sekä kerää kansalaisista, toimii nykyisillä datamarkkinoilla kansallisena pääomana, jota myös valtionhallinnon tulee tulevaisuudessa aktiivisesti pyrkiä hyödyntämään digitaalisilla markkinoilla EU:n asetusten mukaisesti.¹⁰⁹

Datatalouden periaatteiden ja hallinnollisten toimintatapojen virtaviivaistaminen korostuvat vuoden 2017 Sipilän hallituksen laatimassa Eettistä tietopolitiikkaa tekoälyn aikakaudella -selonteossa. Selonteon voidaan nähdä asettaneen tulevaisuuden suunnan sekä kehykset tekoälystrategian toimeenpanolle myös tuleville hallituskausille.

---

¹⁰⁸ Valtioneuvoston kanslia 10/2015, 26–28, 36.

¹⁰⁹ Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland, 2019, 15, 52.

Selonteon taustatyö koostui yli 60 kansallisesta sekä kansainvälisestä dokumentista sekä tutkimuksesta, jotka käsittelivät laaja-alaisesti tekoölyyn liittyviä aihepiirejä, kuten etiikkaa, datataloutta, riskejä, uuden hallintomuodon resilienssiä sekä luontevasti EU:n muuttuvaa tietopoliittista viitekehystä.¹¹⁰ Selonteossa korostuvat vahvasti taloudelliset lähtökohdat tietopoliittikan toimeenpanossa. Tietopoliittikkaa tulisi tarkastella ja toteuttaa näkökulmasta, jossa kansalaisia koskevan datan arvo huomioitaisiin yhä vahvemmin osana tekoölyavusteista hallintoa.

Selonteko on ensimmäisestä Suomen valtionhallinnon tuottamasta laaja-alaisesta tarkastelusta, joka koskee kokonaisvaltaisesti uuden tekoölyavusteisen hallintomuodon sosiaalisia, eettisiä ja taloudellisia vaikutuksia. Selonteko eksplisiittisesti suosittelee, että tulevaisuudessa valtion instituutioiden tulisi itse hyödyntää kansalaisten tietoja esimerkiksi osana tieteellistä tutkimusta sekä tarjota tietoja datamarkkinoille myytäväksi. Selonteon yhtenä politiikkasuosituksena korostuu myös se, että julkisia palveluita tulisi kohdentaa ja ”personoida” hyödyntämällä kansalaisista kerättyjä tietoja. Kokonaisuudessa selonteko on hyvä esimerkki siitä, kuinka alustatalouden periaatteet, liiketoimintalogiikka yleistyvät osana politiikan ohjelmien suunnittelua ja toimeenpanoa.¹¹¹

3.2 Ihmiskeskeinen ajattelu tekoölypolitiikan keskiössä

Kansallisen tason tekoölystrategia on myös alkanut tuottaa konkreettisia politiikan ohjelmia AuroraAI-ohjelman muodossa. Ohjelmaa on yleisesti pidetty yhtenä EU:n edistyneimpänä tekoölystrategian toimeenpanona. Kansallisen tason tietopoliittisen kehykseen sekä AuroraAI-ohjelman toimeenpanon keskiöön on vakiintunut käsitteet ihmiskeskeisyys sekä ihmiskeskeinen palvelutuotanto. Kansallisella sekä EU-tasolla esiintyvä ihmiskeskeisyys käsitteenä perustuu kuuluisien taloustieteilijöiden, kuten Joseph Stiglitzin, Amartya Senin ja Jean Fitoussin, johtaman tutkimusryhmän OECD:lle tuottamaan raporttiin, joka käsittelee tekoölyn ja ihmisen välistä suhdetta taloudellisista lähtökohdista käsin.¹¹²

AuroraAI-ohjelman kontekstissa ”Stiglitzin mallia” on sovellettu varsin valikoiden. Ohjelman toteutuksessa tämä on konkreettisesti tarkoittanut sitä, että tiedon keräämiselle yksilön eri elämäntilanteista on annettu merkittävä painoarvo verrattaessa muihin sosioekonomisiin tekijöihin, jotka ovat yhteydessä elämän laadun parantumiseen.

---

¹¹⁰ Ks. Valtiovarainministeriö 2017, tietopoliittisen selonteon taustapaperit.

¹¹¹ Valtiovarainministeriön, 2018, VM/2527, 10, 17.

¹¹² Stiglitz, Sen & Fitoussi 2009, 12–15, 144–145.

Tiedon perusteella ohjelman tarkoituksena on muodostaa kaikista kansalaisista 360-tilannekuva, sisältäen ihmisten henkilökohtaiset palvelutarpeet. Tilannekuva koostuu esimerkiksi terveyden, koulutuksen, toiminnan aktiviteettien tarkastelusta. AuroraAI:n ihmiskeskeisen lähestymistavan näkökulmasta kansalaisia pyritään ohjamaan hyödyntäen digitaalista profiilia. Esimerkiksi kansalaisille pyritään fasilitoimaan yksilön elämäntilanteisiin liittyviä tosiallisia toiminnan muutoksia järjestämällä optimaalisia mikrotason palvelusuosituksia kaikissa elämäntilanteissa. Suositellut palvelukokonaisuudet muodostuvat aikaisemmin kerättyjen tietojen perusteella. Samalla käyttäjille, jotka jakavat samankaltaisia data-attribuutteja ja tunnistetietoja voidaan suositella samankaltaisia palvelukokonaisuuksia.¹¹³

Esimerkiksi työ ja ammatti, harrastukset, poliittisen osallistumisen aktiivisuus sekä sosiaaliset suhteet on määritelty Stiglitzin mallia mukailleen ihmislähtöisen palvelumallin keskeisiksi tekijöiksi. Ihmislähtöisen palvelumallin avulla valtion viranomaiset pyrkivät ymmärtämään ihmistä kokonaisuutena eikä vain asiakkaana, kansalaisena, potilaana tai työttömänä. Anonyymeja yksilö ja massatason tilannekuvia hyödynnetään parhaiten ei vain yhden palveluntuottajan, vaan ketjuiksi tai kokonaisuuksiksi järjestyvien palveluekosysteemien puitteissa, mikä pitää sisällään myös yksityiset kaupalliset toimijat.

Niin kansallisella kuin EU-tasolla yleistynyt ihmiskeskeinen ajattelu välittää kuvaa tulevaisuuden yhteiskunnasta, jossa palveluiden jatkuva kehittäminen ja toiminnan johtaminen pohjautuu yksilöllisten tarpeiden tunnistamiseen ja ihmisten tarpeista kertovan tietovarannon hyödyntämiseen. Ihmisten todellisista palvelutarpeista kertova tieto mahdollistaa palveluiden ja yksilötason tarpeiden tehokkaan kohdentamisen. Kokonaisuudessa kansalaisista kerättyjen tietojen käytön avulla on tarkoitus luoda kansalaisille sekä valtion viranomaisille uudenlaisia keinoja hahmottaa henkilökohtaisen hyvinvoinnin tilannekuvaa paremmin tulevaisuudessa.¹¹⁴

Kansallisen tekoälystrategian toimeenpanossa korostuu pitkän aikavälin tavoite, jossa kansalaiset voivat itsetietoisesti parantaa esimerkiksi omaa terveyttään sekä toimia oman yhteiskunnallisen asemansa parantamiseksi uusien tekoälyavusteisten julkispalveluiden avulla. Tekoälyavusteisten julkispalveluiden tehokkuus perustuu nimenomaisesti siihen, että julkiset palvelut on tuotettu, kohdennettu sekä personoitu oikea-aikaisesti vastaamaan kansalaisen elämäntilannetta tekoälyn ja algoritmien avulla.

---

¹¹³ Leikas et al. 2022, 4–5.

¹¹⁴ Valtiovarainministeriö, 2019, 16.

Tekoälyä ja tietopolitiikkaa koskevat linjaukset korostavat, että tulevaisuudessa uudet palveluekosysteemit ja organisaatioiden toiminta ovat kestäväällä pohjalla vain, jos ne tuottavat ihmisille ja yrityksille käyttäjän datan jakamisesta ja hyödyntämisestä koituvaa arvoa.¹¹⁵

Vertaillen kansallisen tekoälystrategian ja AuroraAI-ohjelman toimeenpano esimerkiksi Zuboffin huomioihin valvontakapitalismia hallitseviin uusliberaaleihin talousperiaatteisiin, ohjelmien toimeenpanosta makaaberin tekee se, että Suomen tekoälyohjelmaa ja tietopolitiikkaa koskevat asiakirjat korostavat, että kansainvälisesti alustatalouden liiketoimintamalli on *voittava liiketoimintamalli* ja tämän perusteella alustatalouden liiketoimintamallia pitäisi hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti kaikilla julkisen talouden osa-alueilla. Alustatalouden liiketoimintamallin implementointi osaksi julkista hallintorakennetta on pääsääntöisesti nähty keinona luoda lisäarvoa, jota suomalainen yhteiskunta kipeästi kaipaa.¹¹⁶

AuroraAI-ohjelmassa on kyse ihmisten elämäntapahtumien mallintamisesta ja määrittelemisestä valtion viranomaisten toimesta sekä niihin vastineeksi suositeltujen ja kohdennettujen palveluiden tuottamisesta. AuroraAI-ohjelma voidaan nähdä konkreettisenä vastineena EU-tason tietopoliittisiin linjauksiin. Suomen kansallisen ohjelman pyrkimys on luoda alusta, johon julkiset palvelut ovat kaikki koottuna alustatalouden periaatteita mukailleen.

Samankaltaiset tekoälyohjelmat ja -strategiat, jotka pyrkivät automatisoimaan sekä ohjaamaan kansalaisia viranomaisten tuottaman alustasovelluksen avulla yleistyvät myös muualla Euroopassa sekä Aasiassa. Esimerkiksi Viron KrattAI-ohjelma sekä Singaporen Life SG ovat toimineet esimerkkeinä kansalliselle tekoälyohjelmalle.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Valtiovarainministeriö. 2019, 16.

¹¹⁶ Valtiovarainministeriö 2018, VM/2527, 13, 18, 24; Ks. myös Poikola et al. 2018.

¹¹⁷ IMDA 2019; Ministry of Economic Affairs and Communications Estonia 2021.

3.2 Hallintoprosessien algoritmien läpinäkyvyys ja etiikka

Datatalouden liiketoimintamallia mukailevat hallinnon rakenteisiin pureutuvat ohjelmat luovat uusia haasteita ja ongelmia ratkottavaksi. Erityisen painavat ajankohtaiset kysymykset koskevat algoritmien läpinäkyvyyttä ja etiikkaa, jotka ohjaavat kansalaisten toimintaa heidän asioidessaan valtion viranomaisten kanssa. Valvontakapitalismin ja tekoälyn rantautuessa osaksi valtion rakenteita valtion muodostavien sosiaalisten suhteiden verkoston voidaan nähdä muuttuvan algoritmien korvatussa esimerkiksi viranomaisten ja kansalaisten välistä vuorovaikutusta.

Algoritminen hallinto on käsitteenä alkanut saada jalansijaa tutkimuskirjallisuudessa, joka tarkastelee uusien hallintomuotojen, data- ja alustatalouden sekä tekoälyavusteisen hallinnan kehitystä sekä näiden siirtymistä osaksi valtiohallintoa. Algoritminen hallinta sen sijaan on määritelty tietokonepohjaisena episteemisenä prosessina, joka on riippuvainen algoritmien soveltamisen kontekstista, esimerkiksi julkishallinnon tai alustatalouden osa-alueella. Myös yhteiskuntatieteissä on alettu kiinnittämään huomiota algoritmeihin ja niiden yleistymiseen. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on yleisesti painottanut ihmisen ja teknologian välisen suhteen kriittistä tarkastelua. Algoritmit sen sijaan on itsessään nähty matemaattisloogisina tilastollisina prosesseina, jotka ohjaavat konkreettisia sosiaalisia käytäntöjä. Algoritmit tuottavat myös sosiaalista järjestystä, joka perustuu toimijoiden välisen toiminnan ohjaukseen.¹¹⁸

Valtiohallinnollisessa kontekstissa algoritmiseen hallintoon kytkeytyvät samankaltaiset kysymykset, jotka ovat nousseet esiin datatalouden osa-alueella. Kuka määrittelee algoritmien toimintaa koskevat päämäärät ja tavoitteet, miten näitä säädellään ja kuka lopulta on vastuussa algoritmien demokraattisesta tuottamisesta?¹¹⁹ Algoritmisen hallinnan integroimisessa valtiohallintoon korostuu ilmiö, jossa valta ja poliittinen määrittelykamppailu ei enää itsessään koske algoritmien tuottamia päätöksiä, vaan logiikkaa, tekniikkaa, sääntöjä sekä algoritmien rakenteiden muuttujia ja näiden perusteella syntyviä reaalisia seurauksia.¹²⁰ Vuodesta 2018 alkaen algoritminen hallintomuoto on yleistynyt nopeasti myös Suomessa.¹²¹ Esimerkiksi Kelan, verohallinnon, poliisin sekä DVV:n tuottamat viranomaispäätökset ovat pitkälti automatisoituja.

---

¹¹⁸ Katzenbach & Ulbricht 2019.

¹¹⁹ Pignot et al. 2023.

¹²⁰ König & Wenzelburger 2021.

¹²¹ Ks. Palomäki 2020.

Tietokoneavusteinen päätöksenteko tuottaa miljoonittain automatisoituja päätöksiä vuositasolla. Vuonna 2023 voimaantuleva laki automaattisesta päätöksenteosta esittää, että lähes kaikki rikoslain rikkomukset, jotka eivät tarvitse tuomioistuimien harkintaa, siirtyvät automatisoidun viranomaispäättäjän alaisuuteen.¹²² Uudet algoritmisen hallinnon muodot ovat herättäneet kasvavissa määrin kriittistä keskustelua. Algoritmisen hallinto on nähty eräänlaisena teknokraattisen hallintomuodon jatkumona sekä modernin tietoyhteiskunnan kehitysaskeleena, jossa uudet hallintorakenteet nojaavat yhä vahvemmin datatalouden toimijoiden sekä hallinnollisten asiantuntijoiden toimintavaltaan, joka ei ole demokraattisen päätöksenteon piirissä.¹²³

Läpinäkyvyyden osalta aikaisempi tutkimuskirjallisuus korostaa, että hallinnon läpinäkyvyyden toteutuminen tietoteknisten rakenteiden kehittyessä vaatii niin medialta kuin kansalaisilta kasvavissa määrin vahvempaa teknistä tuntemusta. Hallintorakenteiden ja automaattisen päätöksenteon ymmärrettävyyteen vaikuttavat erityisesti kansalaisten ja median edustajien tietotekniset taidot. Algoritmisen hallinnon on jopa nähty heikentävän hallinnon rakenteiden ja toimintaprosessin ymmärrettävyyttä ja läpinäkyvyyttä esimerkiksi koodaamiseen ja verkkosuunnitteluun liittyvien kognitiivisten rajoitteiden takia.¹²⁴ Hallinnon läpinäkyvyyteen liittyvää kysymys on Suomessa ratkottu suoraviivaisesti siten, että AuroraAI-verkoston rakennetta ja algoritmeja koskevat lähdekoodit on julkaistu avoimesti DVV:n sivuilla.¹²⁵

Kriittiset näkökulmat korostavat syystä deliberatiivisen keskustelun ulottamista koskemaan myös valtionhallinnon ja kansalaisten toimintaa jäsentäviä algoritmeja. Kansalaiset tulisi integroida tiiviimmin osaksi valtionhallinnon reformointia koskevaa päätöksentekoa esimerkiksi kuulemismenettelyjen avulla. Läpinäkyvyyden ja hallintoreformien osalta myös median roolia on korostettu. Media ja tutkiva journalismi pystyvät nostamaan kansallisen keskustelun aiheeksi kriittisiä kipukohtia esimerkiksi kansalaisten yksityisyyttä koskevista kysymyksistä. Molempien osalta mediakeskustelu nähdään yhtenä keinona taata muuttuvan hallintorakenteen tasa-arvoinen ja demokraattinen arvopohja.¹²⁶

Suomessa AuroraAI-ohjelman konkreettisesta toteutuksesta on vastannut pääasiallisesti yksityiset yritykset, valtionhallinnon ja virastojen tilatessa algoritmisen hallinnon rakenteita ja konkreettisia hallinnan keinoja alihankintana. VM:n ja DVV:n alihankkijoina ohjelman toteutuksessa on toiminut pääasiallisesti luotettavat ja pitkäaikaiset teknologia- ja datatalouden toimijat.

---

¹²² Ks. Hallituksen esitys 145/2022, 26–27, 52, 54, 97; Koivisto et al. 2019, 22–27.

¹²³ Saetra 2020.

¹²⁴ Katzenbach & Ulbricht 2019, 8.

¹²⁵ Ks. <https://github.com/vrk-kpa/auroraai-core-components>.

¹²⁶ König, & Georg Wenzelburger 2021, 2.

Valtionhallinnon ja yksityisten teknologiayritysten uusi rajapinta kertoo myös muutoksesta, jossa teknologiayritykset saavat jalansijaa valtionhallinnon rakenteiden määrittelyssä ja toteutuksessa.¹²⁷ Kansalaisille ei välttämättä ole vielä realisoitunut se, että AuroraAI-ohjelman kehitys yhä tarkempien tietojen keräämistä ja hyödyntämistä valtion toimesta, näiden toimiessa keinona lisätä julkishallinnon tehokkuutta. Mediakeskustelun osalta lienee syytä mainita, että aiheesta on kirjoitettu mediassa vain muutama uutisartikkeli, vaikka Suomen tekoälyohjelmaa on toteutettu yli kymmenen miljoonan budjetilla jo vuodesta 2019 lähtien.¹²⁸

AuroraAI:n etiikkatyöryhmän loppuraportti korostaa, että valtion luoman datapeilin ja digitaalisen omatunnon avulla kansalaiset voivat ”vertailla” omia valintojaan muiden käyttäjien tuloksiin ja näin ymmärtää paremmin omaa elämäänsä ja hyvinvointiaan vertaisryhmänsä kontekstissa, tarkoituksena ollessa vahvistaa sosioekonomista yksilöllistä kilpailukykyä.¹²⁹ Osa AuroraAI-ohjelman tavoitteista onkin varsin normatiivisia, joiden tarkoituksena on ohjeistaa subjekteja toimimaan normatiivisten käsitysten ja ohjeiden mukaisesti.

3.3 Valtiontalouden tehokkuutta kansalaisten valvonnalla ja ohjauksella

Kansallisen ja EU-tason tekoälystrategioita ja näiden toteutusta hallitsee eräänlainen tekno-optimismi sekä periaatteellinen lähtökohta, jossa teknologian ja tekoälyn hyödyntämisen nähdään suoranaisesti johtavan hyvinvoinnin ja tehokkuuden kasvuun. AuroraAI-ohjelma välittää kuvaa tulevaisuudesta, jossa palveluiden asiakkaat saavat yhä paremmin kohdennetun palvelukokemuksen tekoälyyn perustuvan suosittelumoottorin suositusten avulla. ”Asiakkaiden ei tarvitse enää tuntea hallinnon rakenteita, yhteiskunnan palvelujärjestelmää tai yksittäisten palvelujen olemassaoloa. Älykäs ohjaus suosittelee sopivia palveluita ja palvelukokonaisuuksia asiakkaan taustatietojen ja tarpeen pohjalta. Jos aktiiviset tekoälypohjaiset kehittämistoimet kohdistuvat uuden kehittämiseen ja kasvun luomiseen, kasvaisi arvion mukaan bruttokansantuote vuosittain 3 % ja nettotyöllisyysaste olisi jopa 5 % korkeampi verrattuna vuoteen 2017.”¹³⁰

---

¹²⁷ Ks. DigiFinland, 2023.

¹²⁸ Mutanen 2022.

¹²⁹ Valtiovarainministeriö 2022.

¹³⁰ Broad Scope Management Consulting 2021, 20.

Tekoälyä ja valvontaa kriittisesti tarkasteleva tutkimus kuitenkin korostaa, että hyvinvoinnin kasvun korostamisen vastapainona ilmenee usein valvonnan kasvuun liittyvä epämääräinen prosessi, jossa tekoälyä käytetään esimerkiksi sosiaalista ohjausta ja apua tarvitsevien kansalaisten seulontaan valtaväestöstä. Tämä prosessi itsessään tuottaa sosiaalista eksklusiota, alistamista sekä sosiaalipolitiisten toimenpiteiden kohdentamista.¹³¹ Ilman käyttäjäattribuuttien keräämistä ja käyttäjän seurantaan AuroraAI-palvelu ei yksinkertaisesti tarjoa valtiolle tietoa siitä, onko käyttäjien elämänlaatu tosiasiallisesti parantunut palvelusuositusten, esimerkiksi ammattia vastaavien työpaikkailmoitusten ja koulutuspalveluiden perusteella. Ilman aktiivista seurantaan tekoälyavusteista palvelua ei voida jatkokehittää tarkempien palvelusuositusten varmistamiseksi esimerkiksi koneoppimisen avulla. Yksinkertaisesti ilman näitä AuroraAI-verkosta muodostuisi vain valtion tuottama älykäs hakukone – halpa Google.¹³²

AuroraAI-verkon rakenteen kehityksen ja toimeenpanon voidaankin helposti nähdä heijastelevan poliittisten muiden oikeisto-liberaalien tavoitteiden saavuttamista. Esimerkiksi kohdennettu työpaikkojen suosittelu tai uudelleen koulutusmahdollisuuksien mainonta voidaan helposti tulkita keinoiksi nostaa työllisyyttä.

Kansallisen tason tieto- ja tekoälypolitiikkaa ohjaavat valvontakapitalismin paradigmat näyttäytyvätkin ylitsepääsemättöminä, ja näiden toteutuksen eettinen punninta onkin jätetty yksinään virkamiesten ja asiantuntijoiden ongelmaksi. Muita vaihtoehtoja julkishallinnon palveluiden kehittämiseen tai tekoälyn hyödyntämiseen ei näyttäisi olevan. Yhteiskuntaa ja politiikka käsittelevä tutkimus, joka tarkastelee algoritmista hallintaa, tekoälyä ja datataloutta, on yleisesti painottanut, että kyse ei itsessään ole teknologiasta vaan siitä, miten ja mihin teknologiaa käytetään. Optimistiset näkökulmat korostavat, että demokraattisissa valtioissa teknologia voi parhaimmillaan edistää hallintoa, taloutta sekä elämänlaatua, kun taas autoritaarisissa valtioissa, kuten Kiinassa ja Venäjällä, teknologiasta ja uusista älykkäistä hallinnon tavoista on tullut merkittävä väestönhallinnan työkalu valtiolle.

Kansainvälisellä tasolla teknologia ja sen sovellukset voidaan nähdä myös keinona valtioille uudistaa sekä ylläpitää yhteiskunnallisia sosiaalisia rakenteita esimerkiksi tuottamalla turvallisuutta ja järjestystä. Tekoälyavusteisen ja algoritmipohjaisen hallinnon yleistyessä itse hallinta sekä tähän kytkeytyvät ilmiöt saavat kokonaisuudessa yhä kompleksisemmän luonteen.

---

¹³¹ Zajko 2023, 249.

¹³² Leikas et al. 2022, 8.

Tekoälyn, alustatalouden sekä datatalouden nopea kehitys kansainvälisesti viimeisen 10 vuoden aikana on saanut aikaan muutoksen, jossa myös itse valtiohallinto sekä valtion toteuttamat hallinnan tekniikat ja keinot muuttuvat analogisiksi verratessa valvontakapitalismin lisäarvoprosessissa ilmeneviin valvonnan ja kontrollin muotoihin.

Alustatalouteen liittyvät negatiiviset ilmiöt, kuten yksityisyyden katoaminen, toimintaa ohjaavien mekanismien läpinäkymättömyys tai datan omistajuuteen sekä sen lisäarvoon liittyvät kysymykset, saavat yhä suuremman painoarvon tulevaisuudessa myös osana sisäpolitiikkaa. Viimeisen 10 vuoden aikana julkishallinto on EU-alueella muuttunut monitasoiseksi sekä teknologiaperusteiseksi.

Kokonaisuudessa algoritmisen hallinnan temaattisia kysymyksiä tulisi myös aktiivisesti alkaa tarkastelemaan suomalaisen tutkimuksen parissa. AuroraAI-ohjelmaa tarkasteleva tutkimus on lähinnä keskittynyt tekoälyavusteisen hallinnon eettisten kysymyksien tarkasteluun. Digitalisaation, teknologian sekä tieteen kehitys näyttävät kulkevat käsi kädessä muodostaen eräänlaisen kulminaatiopisteen, joka mahdollistaa myös uusien hallintomallien sekä hallinnan tekniikoiden kehityksen.¹³³ EU-tasolla tietopolitiikka on liikkumassa suuntaan, jossa valtioista muodostuu aktiivisia toimijoita kansainvälisillä datamarkkinoilla niiden myydessä ja luovuttaessa kansalaisia koskevia tietoja datamarkkinoilla.¹³⁴

Kyseessä on ikään kuin yksityisten ja julkisten toimijoiden välinen vaihtokauppa, jonka välikappaleena ihminen ja kansalainen on. Ilmiö ei vain rajoitu Suomeen ja konkreettisia muutoksia on havaittavissa. Pohjoismaita on alettu kutsua ”El Doradoksi” hyvinvointiyhteiskunnan instituutioiden ja erityisesti terveyspalvelujen tuottamien laajojen datarekisterien kaupallisen hyödyntämisen perusteella. Pohjoismaat ovat aktiivisesti pyrkineet hyödyntämään kansalaisista kerättyjen terveystietojen jälleenmyyntiä esimerkiksi kansainvälisille lääkeyhtiöille. Ilmiötä on kuvattu datakolonialismin käsitteen avulla, joka kuvaa prosessia, jossa yksityiset yritykset kannustavat ja lobbaavat valtiohallintoa hyödyntämään sen hallussa olevaa dataa kaupallisesti samalla, kun kansalaisilla on vain vähän päätäntävaltaa tiedon hyödyntämisestä koskevan prosessin suunnittelusta ja toteutuksesta. Dataperusteisen valtionhallinnon kontekstissa kansalaisen asema muuttuu vähitellen kansalaisesta valtion asiakkaaksi.¹³⁵

---

¹³³ Palomäki 2020, 177.

¹³⁴ Valtiovarainministeriö 2015; Ks. Valli Buttow & Weerts 2022, 6–10.

¹³⁵ Tupasela et al. 2020.

Kansalaisten tietojen muodostuminen vaihdettavaksi ja myytäväksi tavaraksi tai hyödykkeeksi nähdään yhä useammin ainoana keinona tehostaa valtionhallintoa. Uudet kansalliset sekä EU-tason säädökset painottavatkin yhä useammin datatalouden periaatteita mukaillen kansalaistietojen avaamista teknologiayritysten ja datatalouden toimijoiden hyödynnettäväksi. Osana tätä prosessia valtion rooli perinteisenä datan ja informaation tuottajana sekä hallinnoijana muuttuu.

AuroraAI-ohjelman lyhyt läpiruotiminen ja esiin nostamani esimerkit konkretisoivat, miten hallinnollisten prosessien tehostamista, sopeuttamista ja responsiivisuutta pyritään tosiasiallisesti saavuttamaan. Poliittisten tavoitteiden saavuttamisen vastinparina toimivat yhä useammin katoava yksityisyys, kansalaisten aktiivinen ohjaus sekä aktiiviselle ja passiiviselle valvonnalle altistuminen.

AuroraAI-ohjelman perustuessa pitkälti alustatalouden liiketoimintamalleihin ohjelman onnistumisen takeena on nähty käyttäjien toiminnan seuranta, mallintaminen sekä tiedon tuottama lisäarvo. Edellä mainitut esimerkit korostavat myös valvontakapitalismin lisäarvoprosessin asteittaista vaikutusta valtion hallintorakenteiden muutokseen sekä poliittisten strategioiden sekä asiakysymysten muotoutumiseen. Niin Suomessa kuin muualla EU:ssa datatalouden luomaan vaurauteen ja lisäarvoon on poliittisesti suhtauduttu liberaalin fundamentalismin lumoissa ilman suurempaa pohdiskelua siitä, miten valvontakapitalismin rakenteellisten periaatteiden yleistyminen vaikuttaa esimerkiksi oikeussubjektin asemaa koskeviin lainsäädännöllisiin kysymyksiin, oikeusvaltioperiaatteeseen ja yksityisyyteen.

Kansainvälisellä tasolla tekoälyohjelmien implementointi heijastelee laajemmin arvopohjaista muutosta, jota esimerkiksi Zuboff on käsitellyt omassa tutkimuksessaan. Liberaalit taloudelliset kannustimet ja tarpeet ylittävät ihmisen autonomiaa ja yksityisyyttä koskevat perinteiset arvot, jotka ohjaavat politiikkaa. Osaltaan tämä on myös esimerkki siitä, että teknokraattisella hallintokoneistolla on vaikeuksia tuottaa hallintorakenteiden muutoksia ohjaavia politiikan ohjelmia ilman, että ne olisivat merkittävästi ristiriidassa politiikan ohjelmia jäsentävien taloudellisten tavoitteiden ja diskursiivisten käytäntöjen kanssa.

4.0 Johtopäätökset: kontrollin ja koodien tulevaisuus?

Pro gradussani olen pyrkinyt antamaan lukijalle kokonaisvaltaisen kuvan valvontakapitalismia käsittelevästä kirjallisuudesta ja sen sisältämistä käsitteistä sekä näiden käsitteiden teoreettisista lähtökohdista ja rajoituksista. Kuten tutkielman teoreettisessa osiossa aikaisemmin mainitsin, valvontakapitalismia käsittelevä kriittinen tutkimus on lähestynyt pääasiallisesti tutkittavaa aihetta uusmarxismiin ja poststrukturalismiin linssin läpi. Tässä kappaleessa pyrin soveltamaan tutkielman teoreettisessa osiossa esitettyjä käsitteitä sekä koettelemaan käsitteiden selitysvoimaa empiiristen tapaustutkimusten kontekstissa.

Uusmarxistinen tutkimus painottaa yleisesti enemmän yhteiskunnan materialistisen rakenteen muutosta sekä valvontakapitalismin lisäarvoprosessin merkitystä. Uusmarxistisesta näkökulmasta käsin olen pyrkinyt havainnollistamaan yhteiskunnan materialistisen rakenteen muutokseen liittyviä ajankohtaisia ilmiöitä. Lisääntynyt automatisoitu poliisivalvonta, älykkäät valvontaan ja ohjaamiseen pyrkivät hallinnolliset ohjelmat sekä valtion yksittäisestä subjektista kerätyn datan hyödyntäminen taloudellisena resurssina ovat esimerkkejä valvontakapitalismin leviämisestä osaksi valtioiden hallinnollisia prosesseja sekä instituutioiden toimintaa ohjaavaa normistoa.

Tutkielman teoreettisessa osiossa esitellyt poststrukturalistisen teorian käsitteet puolestaan painottavat enemmän subjektiviteetin muotojen syntymistä ja näiden tuottamista erinäisten valtarakenteiden avulla. Erityisesti Gilles Deleuzen filosofiset käsitteet ja näihin perustuva tutkimus antaa tutkijalle soveltuvia lähtökohtia valvontakapitalismiin liittyvien kontrollin muotojen analysointiin.

Empiiristen esimerkkien sekä teoreettisten lähtökohtien yhteensovittamisen kannalta lienee syytä nostaa esiin muutamia huomioita. Tutkielmassa käsitellyt esimerkit osaltaan osoittavat, kuinka Foucault'n käsitys vallasta positiivisena ja tuottavana tarjoaa paremman lähtökohdan kuin Deleuzen oppressiivinen valtakäsitys. Cambridge Analytica -skandaalin tarkastelun avulla tarkoitukseni on ollut osoittaa, kuinka valvontakapitalismiin kytkeytyy uusien subjektiviteetin muotojen tuottaminen sekä subjektien hienovarainen ohjailu osana puolueiden kampanjoinnin muutosta. Tästä huolimatta valvontakapitalismi ei enää tuota pysyviä subjektiviteetin muotoja. Tämä on osaltaan yksi syy, miksi Deleuzen filosofiaa ja teoreettisia käsitteitä on pyritty hyödyntämään laaja-alaisesti aiheen tutkimuksessa, jossa korostuu kontrollin ja ohjailun jatkuvuus. Yksilöiden ja massan välillä ei enää ole suurta eroa valvontakapitalismin kehityksen myötä.

Valvontakapitalismin aikakaudella yksilön ja subjektin perinteiset merkitykset muuttuvat. Modulaatiivisen kontrollin voidaan nähdä jakavan subjektin aktuaaliseen ja virtuaaliseen synnyttäen loputtomasti tarkasteltavia määreitä. Nämä muodostavat lopulta dividaalisen representaation. Uusia dividaalisia subjektiviteetin muotoja voidaan pitää ”pysymättöminä ja alttiina ikuiselle muutokselle”, subjektiviteetin muotojen määrittyessä tuotantovoimien perusteella. Yhteiskunnan materialistiseen rakenteeseen upotetut koodit ja algoritmit muodostavat dynaamisen sillan ja jatkumon kaaren aktuaalisen ja virtuaalisen välillä vaikuttaen subjektin toimintaan refleksiivisen logiikan mukaisesti.

Poliittisen subjektin ja subjektiviteetin muotojen kannalta valvontakapitalismin vaikutukset ovat myös merkittävät. Yhä useammin valvontakapitalismiin liittyvät rakenteet ohjaavat poliittiseksi luokiteltavien subjektiviteetin muotojen syntymistä. Perinteiset määritelmät vasemmisto–oikeisto-akselilla muuttuvat yhä liukuvammiksi, kun kansalaisten poliittisiin mielipiteisiin pyritään vaikuttamaan yhä tehokkaampien menetelmien avulla. Valvontakapitalismin aikakaudella voidaankin kokonaisuudessa ajatella, että datatalouden periaatteet ja näistä seuraavat käytännöt saavan yhä hallitsevamman otteen niin subjektin ruumista sekä sielusta prosessissa, jossa tuotantovoimat kyllästävät nämä pääoman tarpeilla.

Tutkielmassa esitettyjen empiiristen esimerkkien valossa Zuboff lienee oikeilla jäljillä korostaessaan sitä, että kokemus itsestämme katoaa valvontakapitalismin kehityksen myötä. Reaalisen subjektina ja minänä muodostumme laadullisesti tuotantomuodon tarpeita vastaavaksi peilikuvaksi. Dividaalisena subjektina emme enää ole yksilö vaan modulaatioprosessin muodostama koodi sekä koodin muodostamien rakenteiden kohde, jälki rekisterissä suuressa tietopankissa, jota kaupataan markkinoilla.

4.1 AuroraAI ja tekoälypolitiikka

Empiiristen esimerkkien valossa tutkielman yhtenä keskeisenä johtopäätöksenä esiin nousee huomio siitä, että EU:n jäsenvaltioiden harjoittamaa tekoäly- ja tietopolitiikkaa ovat alkaneet hallita valvontakapitalismin lisäarvoprosessia vastaavat analogiset johdannaiset konkreettisina politiikan ohjelmina. Tekoälyohjelmien yleistyessä valvontakapitalismin kehitys merkitsee yhä useammin taloudellisten arvojen ja päämäärien asettumista ristiriitaan yksityisyyden kanssa. Valvontakapitalismin kehitys haastaa niin päättäjät, kansalaiset kuin yritykset pohtimaan valvontakapitalismin lisäarvoprosessiin liittyviä eettisiä kysymyksiä.

Valtiot näkevät yhä useammin myös valtioinstituutioiden tuottaman ja keräämän datan taloudellisesti hyödynnettävänä resurssina. Suomessa datan mittaamaton arvo onkin saanut uuden kansallisen pääoman muodon.

AuroraAI-ohjelma on esimerkki siitä, kuinka valvontakapitalismille ominaiset talousperiaatteet muodostavat suuntaviivat, jotka ohjaavat valtiollisten strategioiden sisältöjä ja politiikan ohjelmien konkreettista toimeenpanoa. AuroraAI-ohjelman analysoinnin osalta erityisesti poststrukturalistisen teorian näkökulma tarjoaa hedelmällisen kehyksen analyysille.

Foucault'n biopoliittisen hallinnan viitekehyksessä algoritminen hallintomuoto voidaankin nähdä lähtökohtaisesti uuden poliittisen rationaliteetin ohjaamana, jonka tarkoituksena on laajentaa valvontaa ja tämän perusteella syntyneitä datan rekisteröintiä ja analysointia. Algoritmisen hallinnon tehokkuus perustuukin osittain algoritmien kykyyn ennaltaehkäistä normaalista poikkeavaa toimintaa sekä käytöstä, algoritmien perustuessa hallinnollisessa kontekstissa politiikan ohjelmien sisältämiin arvoihin ja normeihin.

Keskeisen yhdistävän tekijän Cambridge Analyticaa koskevan esimerkin ja AuroraAI-ohjelman välillä on ihmistieteiden ja erityisesti psykologian kasvanut merkitys hallinnon ja ohjaamisen toteutuksessa. Psykologian, sosiologian ja yleisesti tieteellisen metodologian merkitys osana kansalaisten hallintaa ja ohjailua on kasvattanut merkitystään viime vuosikymmeninä. Suomen tekoälystrategian toimeenpanoon liittyvät asiakirjat painottavat, että uuden ihmiskeskeisen näkökulman toimeenpanon kannalta psykologian ja sosiologian merkitys on ratkaiseva, jotta uudet tekoälyavusteiset hallintomuodot voidaan toteuttaa harmonisesti sekä eettisesti tekoälyavusteisen hallinnon parantaessa elämän laatua.¹³⁶

Verratessa esitelyihin Cambridge Analytican mallintamiin käyttäjäprofiileihin AuroraAI-ohjelman yhtenä konkreettisena tuotteena toimii 3Dx10D-itsearviointityökalu. Itsearviointityökalu toimii esimerkiksi keinona suositella käyttäjille koulutusmahdollisuuksia ja työttömille uudelleenkoulutusta. Myös poliisihallitus ja rikosseuraamuslaitos ovat ostaneet DigiFinlandilta sovelluksen jatkokehitystä koskevia palveluita, tarkoituksena hyödyntää samaa itsearviointimenetelmää vankien kuntoutuskeinona.¹³⁷ Euroopan innovaationeuvosto on palkinnut kyseisen itsearviointimenetelmän vuonna 2021 parhaana eurooppalaisena sosiaalisena innovaationa.

---

¹³⁶ Koivisto et al. 2019, 16–17. Ks. Valtiovarainministeriö 39/2017, 14–16.

¹³⁷ DigiFinland 2023, 12.

Kokonaisuudessa uusia algoritmisen hallinnon muotoja voidaankin kuvailla eräänlaisena poliittisteknologisena kokonaisuutena, joka sisältää Deleuzen kuvailemia modulaatiivisia käytänteitä sekä Foucault'n kuvailemia kurinpidollisia ja biopoliittisia subjektin hallinnan elementtejä.

Foucault'n kurivallan näkökulmasta valtion harjoittamat tekniikat ja mallit luovat skemaattisen mallin yhteiskunnan toiminnalle instituutioiden viitekehyksessä, mutta nykyisin myös digitaalisessa muodossa. Edellä esitelty itsearviointityökalu on osaltaan esimerkki Foucault'n kuvailemasta normatiivisesta vallankäytöstä ja tämän kehityksestä. Samoja menetelmiä voidaan soveltaa terveisiin, hulluihin ja rikollisiin pienin muutoksin. Itsearviointimenetelmien avulla kansalaisia voidaan patistaa toimimaan haluttujen normien mukaisesti, ja muistutella jatkuvasti velvollisuuksista ja halutusta käytöksestä, jotka ovat lopulta määritetty ennalta valtionhallinnon toimesta. Vertailun avulla voidaan luoda ”huonoa omatuntoa” järjestelmän tarjotessa mahdollisuuden jatkuvaan vertailuun, joka toimii lopulta subjektin sisäisenä kannustimena toimia kuten kaikki muut ympärillä.

AuroraAI-ohjelman osalta toimeenpano korostaa erityisesti myös psykologian ja sosiologian merkitystä keinoina sopeuttaa ihmisen toimintaa teknologisen yhteiskunnan vaateisiin. 3Dx10D-itsearviointityökalua voidaan soveltaa niin ”terveeseen” kuin ”sairaaseen ja rikolliseen” väestönsään tarkoituksen ollessa tuottaa vakiintuneiden normien mukaista haluttua käytöstä. Ohjelman toimeenpanoon liittyvät erityisongelmat koskivat subjekteihin kohdistuvaa valvontaa valtion toimesta, AuroraAI-ohjelma sekä muut kansainväliset verrokkit havainnollistavat modernin kapitalistisen yhteiskunnan tulevaisuutta, jossa kaikesta tulee ”läpikuultavaa” ja valvottua.

AuroraAI-ohjelma pitää sisällään myös samankaltaisia konkreettisia rakenteita ja käytännön ratkaisuja, joita voidaan tarkastella Gilles Deleuzen muotoilemien käsitteiden avulla. Ohjelman toteutuksessakin käytetty käsite digitaalisesta kaksosesta vastaa niin käytännössä kuin teoriassa pitkälti Deleuzen kuvailemaa dividuaalia sekä dividuaalin kohtaamaa modulaatiivista prosessia. Valvontakapitalismin kehitystä siivittääkin fyysisen väkivallan ja kurin korvautuminen jatkuvilla kontrollin muodoilla, joissa subjektin käytöstä, toimintaa ja ajattelua pyritään ohjaamaan subjektista muodostetun dividuaalisen representaation avulla. Dividuaalinen kontrolli ja modulaatiiviset käytänteet näyttävät kulkevan rinnan kurinpidollisten menetelmien jatkumoiden kanssa.

Dividuaalisten käytäntöjen ja modulaatioprosessin harjoittaminen perustavat ennen kaikkea subjektista kerättyyn tietoon, jota saadaan valvonnan avulla. Valvontakapitalismin aikakaudella valvonta kattaa kaikki elämän osa-alueet. Valtiot tukeutuvat yhä useammin edellä mainittuihin kontrollin muotoihin toteutettaessa hallintaa väestötasolla. Tekoälystrategiat pitävätkin tästä syystä sisällään laajoja yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, joissa talouden ja valtion hallinnon tehokkuuden kasvattamista pyritään tavoittelemaan väestön kontrollin avulla.

Esimerkiksi vuosina 2015–2017 Ranskassa hyväksyttiin merkittäviä lakimuutoksia, jotka antoivat viranomaisille entistä laajemmat oikeudet toteuttaa massavalvontaa. Lakimuutoksien myötä viranomaiset saivat valtuuden perustaa biometrisen tunnistetietoarkiston, johon kerättiin yhä tarkempia tunnistetietoja kansalaisista. Ranska on myös vuonna 2023 ensimmäisenä EU:n jäsenmaana hyväksynyt lakimuutoksen, joka sallii kansalaisten reaaliaikaisen tekoälyvalvonnan.¹³⁸ Tulevaisuudessa massatason tekoälyvalvonnan merkitys luultavimmin kasvaa EU:n jäsenvaltioiden sisäpolitiikassa.

Modernissa yhteiskunnassa subjekti ei toimi niinkään yksilönä vaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa teknologisten prosessien kanssa. On sitten kyseessä ihmisten välinen sosiaalinen vuorovaikutus, päättäjien ja kansan välinen kommunikaatio tai julkisen tilan valvonta poliisin toimesta, kaikkia näin leimaavat teknologian kautta välittyvät prosessit.

Yhteiskunnan materialistisen rakenteen muutoksen seurauksena näissä prosesseissa subjekti kahdentuu ja jakautuu loputtomasti hetkittäiseksi modulaatioprosessin kohteena toimiviksi dividuaaleiksi. Tutkielman empiiristen esimerkkien avulla tarkoitukseni on ollut korostaa sitä, että valvontakapitalismin tuottamat subjektiviteetin muodot ja näiden määrittäminen ovat usein sidoksissa politiikkaan sekä tähän liittyviin valtakysymyksiin.

4.2 Poliittisen kampanjoinnin ja viestinnän tulevaisuus

Cambridge Analytican tapaus on esimerkki siitä, kuinka dividuaalien muodostaminen ja näihin kohdistuvien reaaliaikaisten modulaatioprosessien kehitys toimii valvontakapitalismin lisäarvoprosessin keskiössä. Tämän seurauksesta myös poliittisen subjektiviteetin muodot ovat muutosessa. Tutkielman alussa käsittelemäni Cambridge Analytica -skandaalin tarkoituksena oli konkretisoida lukijalle esimerkkiä poliittisen subjektiviteetin määrittämisestä sekä sitä, että poliittisia ilmiöitä ja prosesseja voidaan pyrkiä selittämään tuotanto- ja valtarakenteiden tarkastelun kautta.

Tarkoitukseni on ollut kiinnittää myös lukijan huomio siihen, että usein poliittisten ilmiöiden juurisyitä etsitään turhan kaukaa. Tutkielmassa esitetyt esimerkit korostavat puolueiden toimintatapojen ja periaatteiden muutosta, joka itsessään synnyttää sekä vauhdittaa käynnissä vallitsevia ajankohtaisia poliittisia ilmiöitä.

---

¹³⁸ Duroy 2023.

Esimerkit konkretisoivat esimerkiksi sitä, kuinka helposti ja usein yksittäiset poliitikot sekä puolueet yleisesti tarttuvat markkinoilla tarjolla oleviin apukeinoihin, jotka myös vahvistavat poliittisten mielipiteiden polarisaatiota ja ajattelumaailmojen ”kuplautumista”. Joissain tapauksissa poliittisten puolueiden sekä poliittisten johtajien voidaan nähdä tarkoituksenmukaisesti johtavan kansaa harhaan tai vääristelevän äänestäjille kohdistettua informaatiota kamppaillessaan vallasta. Samalla poliittisten puolueiden ja teknologiayritysten yhteistyöhön liittyy käytäntöjä, jotka saattavat heikentää demokratian toteutumista. Valvontakapitalismin kehitys luo yhteiskunnallisia ongelmia, joita poliittiset päättäjät joutuvat kuumeisesti ratkomaan. Kyseessä onkin eräänlainen noidankehä valvontakapitalismin pitäessä sisällään kapitalismin perinteiset antagonistiset elementit. Kohdennetun poliittisen mainonnan yleistyminen heijastelee myös yhteiskunnallisten valtarakenteiden muutosta laajemmin, jossa teknologiayrityksillä on yhä suurempi valta-asema määrittellä poliittisten diskurssien sisältöjä ja poliittisten asiakysymysten kohteita.

Tutkielman yhtenä tarkoituksena on myös ollut korostaa teknologiayritysten suurta valta-asemaa digitaalisen julkisuuden tilan sekä diskurssin hallittavuuden kontekstissa. Kotimainen tutkimus on pääsääntöisesti keskittynyt tarkastelemaan digitaalisessa mediaympäristössä esiintyvien poliittisten mediasisältöjen affektiivista luonnetta tai poliittista sensitiivisyyttä. Tämä tutkielma on osaltaan pyrkinyt havainnollistamaan median ja julkisuuden rakenteellisia tekijöitä, jotka vaikuttavat poliittisten mediasisältöjen kiertoon sekä leviämiseen sosiaalisessa mediassa.

Erityisesti algoritmien lähempi tarkastelu käyttäjää ohjaavana rakenteena sekä uusien media-alustojen toimintalogiikan ymmärtäminen ovat keskeisiä asiakohtia, mikäli haluamme ymmärtää, miten uudet kohdentamismekanismit muodostavat poliittisia yleisöjä digitaalisen julkisuuden tilan sisällä. Algoritmien avulla toteutettavan vaikuttamisen avulla puolueiden voidaan nähdä pyrkivän muokkaamaan ja ohjaamaan myös äänestäjiä haluttuun suuntaan yhteistyössä teknologiayritysten kanssa. Kokonaisuudessaan prosessi muistuttaa pitkälti Zuboffin kuvailemaa käytöksen muovaamista (*behavioral modification*).

Tutkielmassa esitetyt esimerkit korostavat myös sitä, kuinka älykkäitä kohdentamismenetelmiä voidaan hyväksikäyttää poliittisen suosion luomisessa tai disinformaation levittämisessä. Vaikutusmenetelmien yleistyessä osana politiikkaa poliittisten puolueiden välisen kilpailun osalta vaaleissa menestyvät paremmin ne puolueet, joilla on suuri kampanjabudjetti ja resurssit sekä tietotaitoa ja häikäilemättömyyttä hyödyntää esimerkiksi mikrokohdentamista systemaattisesti osana vaalikampanjointia.

Valvontakapitalismin aikakaudella poliittisten liikkeiden voimaa, massatason mobilisaatiota äänestyskäyttäytymisen muodossa voidaan yhtäältä ”luoda” ja ohjata media-alustojen rakenteiden ja teknologiayritysten myymien vaikuttamiskeinojen avulla. Tämä osaltaan vaikuttaa poliitikkojen ja puolueiden välimatkaan kansalaisista, yhtäältä voidaan todeta, että politiikasta on tulossa kasvavasti ylhäältä alaspäin suuntautunutta.

Uusien vaalikampanjoiden toteutusmenetelmien ja vaalimainosten kohdentamistekniikoiden osalta ajankohtainen tutkimuskirjallisuus kaipaa laajempaa holistista näkökulmaa. Tutkijoiden peräänkuuluttama holistinen lähestymistapa ilmiöstä luo ajankohtaiselle tutkimukselle kumminkin lähestymistapaa koskevia vaikeuksia. Yhtäältä uudet poliittisen kampanjoinnin ja viestinnän muodot kytkeytyvät yhä tiiviimmin alusta- ja datatalouden toimintalogiikkaan. Toisaalta muutos on myös materialistinen. Tämä asettaa tarkastelun kohteeksi ihmisen ja teknologian välisen suhteen sekä nostaa esille kriittisiä kysymyksiä teknologian avulla harjoitettavasta kontrollista sekä poliittisesta vaikuttamisesta.

Cambridge Analytican ja SLC Groupin osuus vaaleissa nostaa esille Foucault’n huomiot ihmistieteistä eräänä kontrollin ja vallan keinona. Poliittisen toiminnan ja kampanjoinnin muutosta käsittelevät jatkotutkimuksen aiheet lähestyvät posthumanismille ominaisia kysymyksiä, jotka tarkastelevat yleisesti subjektin määritelmää koskevaa problematiikka. Kitkerin ja kriittisin sekä myös ehkä keskeisin kysymys koskee itse tieteen kriittistä tarkastelua modernin yhteiskunnan muutoksen kontekstissa.

Uudet vaikuttamismenetelmät ovat luonteeltaan tieteellisiä ja hyvin tarkkoja. Uusien vaikuttamismenetelmien avulla poliittisia yleisöjä voidaan herätellä ja ohjata äänestämään halutulla tavalla. Media-alustojen rakenteellinen kontrolli vaikuttaa merkittävästi siihen minkälaista informaatiota käyttäjät vastaanottavat. Rakenteelliset mekanismit toimivat myös keinona ohjata vaalien alla käytävää keskustelua yhteiskuntapoliittisista aiheista. Nämä osaltaan voivat heikentää deliberatiivista keskustelua vaalien tai kansanäänestyksien alla.

Kokonaisuudessa valvontakapitalismin voidaan nähdä vaikuttavan merkittävästi demokratian toteutumiseen niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa. Poliittiset puolueet, kansanliikkeet ja myös yksittäiset poliitikot käyttävät laaja-alaisesti uusia poliittisen kampanjoinnin ja viestinnän kohdentamiseen tarkoitettuja palveluita.

Kohdentamismenetelmien läpinäkymättömyyden, tehokkuuden sekä näitä koskevan säännöstelyn puuttuessa yksittäiset ehdokkaat voivat vaikuttaa merkittävästi julkisen diskurssin suuntaan, rakentumiseen sekä poliittisten aiheiden rajaamiseen mediassa. Samalla on hyvä muistaa, että teknologiayritysten kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyy merkittäviä eettisiä ja kilpailuoikeudellisia epäkohtia teknologiayritysten jatkuvasti rikkoessa esimerkiksi kansalaisia koskevaa yksityisyyden suojaa. Yhteistyö on kokonaisuudessaan kaupallista ja tästä syystä uudet mediarakenteet mahdollistavat myös rahan turvin poliittisen menestyksen tavoittelun.

Demokratian kehtona pidettyä Eurooppaa ravistelee kokonaisuudessa sisä- ja ulkopoliittiset ongelmat. Uudet valvonnan ja kontrollin menetelmät yleistyvät kovaa vauhtia läpi Euroopan. Tämä vaikuttaa myös demokratian toteutumiseen EU:n alueella. Valvontakapitalismin ollessa yhteiskunnat läpileikkaava muutosvoima tuotantorakenteiden muutoksen kautta esimerkkitapauksien yhteydessä esiin nostetut kysymykset ja ilmiöt saavat suurella todennäköisyydellä yhä merkittävemmän painoarvon tulevaisuudessa.

Cambridge Analytican tapaus on osaltaan esimerkki siitä, kuinka haavoittuvia edustuksellisen demokratian instituutiot ovat jälkikapitalistisella aikakaudella. Niin yksittäiset poliitikot, puolueet kuin valtiojohtajat ovat alkaneet hanakasti hyödyntämään markkinoiden tarjoamia poliittisen vaikuttamisen menetelmiä.

Sääntelyn puuttuessa uudet vaikuttamismenetelmät luovat paradoksaalisen ongelman, kuinka valtion demokraattiset instituutiot turvaavat ja takaavat vaalien lainvoimaisuuden, reiluuden ja legitimitetin lain säätäjien itse hyödyntäessä markkinoiden tarjoamia poliittiseen vaikuttamiseen suunniteltuja palveluita? Demokraattisten hallintoperiaatteiden säilyminen ja näiden korruptoitumisen estäminen vaatii aktiivista sääntelyä erityisesti puolueiden toiminnan osa-alueella, joka ottaa huomioon median ja teknologian rakenteelliset muutokset. Tutkimus osaltaan antaa suuntaa tulevaisuudesta, jossa poliittisesta toiminnasta, äänestämisestä ja vaalimenestyksestä uhkaa muuttua markkinoiden välityksellä ostettava tavara.

Lähdeluettelo

- Bhagat, Ali & Phillips, Rachel. (2022), The techfare state: debt, discipline, and accelerated neoliberalism. *New Political Economy*. 28. 1–13.
- Borg, Sami. Koljonen, Kari. (2020), Käyttöliittymä vaaleihin: Tutkimus vaalikoneista kansalaisten, ehdokkaiden ja journalismin näkökulmista. *Tampere University Press*.
- Broad Scope Management Consulting Oy. (2021). AuroraAI-verkon kustannushyötyanalyysi.
- Castells, Manuel. (1996), *The Rise of the Network Society*. Cambridge (Mass.): Blackwell, 1996.
- Choat, Simon. (2010), *Marx Through Post-Structuralism: Lyotard, Derrida, Foucault, Deleuze*. 1st ed. London: Bloomsbury Publishing, 2010.
- Collier Ben, Flynn Gemma, Stewart James, Thomas Daniel J. (2022), Influence government: Exploring practices, ethics, and power in the use of targeted advertising by the UK state. *Big data & society* 9.1 (2022).
- Deleuze, Gilles. (1992), *Postscript on the Societies of Control*.
- Diaz Ruiz, Carlos & Nilsson, Tomas. (2023), Disinformation and Echo Chambers: How Disinformation Circulates on Social Media Through Identity-Driven Controversies. *Journal of Public Policy & Marketing*, 42(1), 18-35.
- DigiFinland. 16.01.2023. *AuroraAI-hanke. Loppuraportti*.
- Dowling, Melissa-Ellen. (2022), “Cyber Information Operations: Cambridge Analytica’s Challenge to Democratic Legitimacy.” *Journal of cyber policy* 7.2 (2022): 230–248.
- Ehondor, Beryl & Ogbu, Silk. U. (2020), Personal Data Protection and Facebook Privacy Infringements in Nigeria. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics*, 17(2).
- Ekdale, Brian & Melissa Tully. (2019), “African Elections as a Testing Ground: Comparing Coverage of Cambridge Analytica in Nigerian and Kenyan Newspapers.” *African journalism studies* 40.4 (2019): 27–43.
- Euroopan Komissio. 25.11.2020. ”Komissio ehdottaa toimenpiteitä datan yhteiskäytön tehostamiseksi ja eurooppalaisten data-avaruuksien kehittämiseksi.” Lehdistötiedote. (Viitattu 20.01.2021).
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/IP_20_2102
- Fernanda, Bruno & Rodríguez, Pablo Manolo. (2022), “The Dividual: Digital Practices and Biotechnologies.” *Theory, culture & society* 39.3 (2022): 27–50.
- Floridi, Luciano. (2009), The Information Society and Its Philosophy: Introduction to the Special Issue on ‘The Philosophy of Information, Its Nature, and Future Developments. *The Information society* 25.3 (2009): 153–158.
- Foucault, Michel. (1975), *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. 1st ed. New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 2012.
- Foucault, Michel. (1982), The subject and power. Teoksessa Dreyfus, Hubert & Rabinow, Paul. (toim.), *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. University of Chicago Press. 2. painos.
- Friis, Karsten & Lysne, Olav. (2021), Huawei, 5G and Security: Technological Limitations and Political Responses. *Development and change* 52.5 (2021): 1174–1195.
- Galič, Maša, Timan Tjerk, Koops Bert-Jaap. (2017), Bentham, Deleuze and Beyond: An Overview of Surveillance Theories from the Panopticon to Participation. *Philosophy & technology* 30 (1). 9–37.
- Gallego Dobón, Aina & Thomas Kurer. (2022), “Automation, Digitalization, and Artificial Intelligence in the Workplace: Implications for Political Behavior.” *Annual Review of Political Science*. 2022, 25:463–484.
- Gibbons Adrew & Andrea Carson. (2022), What is misinformation and disinformation? Understanding multi-stakeholders’ perspectives in the Asia Pacific. *Australian Journal of Political Science*. Volume 57, 2022. Issue 3.
- Gingrich, Jane. (2019), Did State Responses to Automation Matter for Voters? *Research & Politics*, 6(1).
- Habermas, Jürgen. 2022. S. 150. 157. “Reflections and Hypotheses on a Further Structural Transformation of the Political Public Sphere.” *Theory, culture & society* 39.4 (2022): 145–171.

Hallituksen esitys 145/2022 eduskunnalle julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaiksi lainsäädännöksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot/Valtiopaivaasia/Sivut/HE_145+2022.aspx (viitattu 20.11.2023).

Havu, Sauli. (2020), Kapitalismikritiikkiä rahan lumoissa. *Poliittinen talous* 8 (2020):1, 100–105.

Hokkanen, Julius. (2022), Ja jos se ei kelpaa algoritmeille niin sitten ei kelpaa. Se siitä.”: Datakäytännöt nuorten poliitikkojen arjessa. *Politiikka* 64 (2).

<https://github.com/vrk-kpa/auroraai-core-components>. (Viitattu 11.11.2023).

Hu, Margaret. (2020), Cambridge Analytica’s black box. *Big data & society* 7.2 (2020).

Hui, Yuk. (2015), “Modulation after Control.” *New formations* 84.84 (2015): 74–91.

Häusermann, Silja, Thomas Kurer, Hanna Schwander. (2016), “Sharing the Risk? Households, Labor Market Vulnerability, and Social Policy Preferences in Western Europe.” *The Journal of politics* 78.4 (2016): 1045–1060.

Im, Zhen Jie, Mayer Nonna, Palier Bruno, Rovny Jan. (2019), The “losers of automation”: A reservoir of votes for the radical right? *Research & Politics* 6(1).

IMDA. Smart Nation Singapore. National Artificial Intelligence Strategy. 2019. <https://www.imda.gov.sg/-/media/Imda/Files/About/Media-Releases/2020/Annex-C-Background-on-Singapores-AI-and-Data-work.pdf>

Information Commissioner’s Office (ICO) 2018b. *Democracy disrupted? Personal information and political influence*.

Information Commissioner’s Office (ICO). 2018a. *Investigation into the use of data analytics in political campaigns*.

Isin, Engin, and Evelyn Ruppert. (2020), The Birth of Sensory Power: How a Pandemic Made It Visible? *Big data & society*. 7.2 (2020).

Kalaitzake, Manolis. (2021). Brexit for Finance? Structural Interdependence as a Source of Financial Political Power within UK-EU Withdrawal Negotiations. *Review of international political economy*: 28.3 (2021): 479–504.

Katzenbach, Christian & Lena Ulbricht. (2019), Algorithmic Governance. *Internet policy review* 8.4 (2019): 1–18.

Kelly, Mark G. E. (2015), Discipline Is Control: Foucault Contra Deleuze. *New formations*. 84.84 (2015):148–162.

Kitchning, Gavin. (1988), *Karl Marx and Philosophy of Praxis*. Routledge. 1. painos.

Knuutila, Alekski & Laaksonen, Salla-Maaria. (2019), Viraali vihaisuus ja tahmea nauru: tunteet ja algoritmit digitaalisessa vaalikampanjoinnissa. Teoksessa, Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen, Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Julkaisija: Oikeusministeriö.

Koivisto Raija, Leikas Jaana, Auvinen Heidi, Vakkuri Ville, Saariluoma Pertti, Hakkarainen Jenni, Koulu Riikka. (2019), Tekoäly viranomaistoiminnassa - eettiset kysymykset ja yhteiskunnallinen hyväksyttävyyys.

Kuokkanen Anna & Alvesalo-Kuusi Anne. (2014), Työn elektroninen valvonta osana työntekijän hallinnan jatkumoa ja turvallistamista. *Oikeus* (43); 30–39.

König, Pascal D & Georg Wenzelburger. (2021), The Legitimacy Gap of Algorithmic Decision-Making in the Public Sector: Why It Arises and How to Address It. *Technology in society* 67 (2021)

Laterza, Vito. (2021), (Re)Creating ‘Society in Silico’: Surveillance Capitalism, Simulations and Subjectivity in the Cambridge Analytica Data Scandal.” *Partecipazione e conflitto* 14.2 (2021): 954–974.

Lawlor, Leonard & John, Nale. 2014. The Cambridge Foucault Lexicon. *Cambridge University Press*. 2014.

Leikas Jaana, Johri Aditya, Latvanen Marko, Wessberg Nina, Hahto Antti. (2022), “Governing Ethical AI Transformation: A Case Study of AuroraAI.” *Frontiers in artificial intelligence* 5 (2022).

Leman-Langlois, Stéphane. (2021), "Big Data against Terrorism". Teoksessa David Lyon & David Murakami Wood (toim.) *Big Data Surveillance and Security Intelligence: The Canadian Case*. University of British Columbia Press, 2021, pp. 57-67.

-
- Marx, Karl. Friedrich Engels. (1867). *Pääoma: poliittisen taloustieteen arvostelua. 1. osa, pääoman tuotantoprosessi*. Helsinki: TA-Tieto, 2013.
- Marx, Karl: *Vuosien 1857–1858 taloudelliset käsikirjoitukset "Grundrisse"*. S. 233–238. 2. osa II. Helsinki: Edistys, 1986.
- Ministry of Economic Affairs and Communications Estonia. (2021), *Estonia's National Artificial Intelligence Strategy or Kratt Strategy for 2022–2023*.
- Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland. (2019), *Leading the way into the age of artificial intelligence, Final report of Finland's Artificial Intelligence Programme*.
- Mutanen, Annikka. (11.12.2022), *Asiantuntijat huolestuivat valtion kehittämästä tekoälystä: "Isoveli valvoo ja kertoo millainen on hyvä ihminen"*. *Helsingin Sanomat*. (Viitattu 27.07.2023).
- Palomäki, Riikka. (2020), *Julkisen hallinnon haasteita ja mahdollisuuksia digitaalisessa transformaatioissa. Hallinnon Tutkimus, Vol 39 Nro 3, 2020*.
- Parfitt, Harry. (2021). "Think With Google. Foucauldian Challenges to Zuboff's Surveillance Capitalism." *Jura gentium*. 18.2 (2021): 160–187.
- Pignot Edouard, Brown Andrew D, Alcadipani Rafael, Coupland Christine, Barros Marcos. (2023), *Who is pulling the strings in the platform economy? Accounting for the dark and unexpected sides of algorithmic control. Organizations 30 (1)*
- Poikola Antti, Kuikkaniemi Kai, Kuittinen Ossi, Honko Harri, Knuutila Aleks. (2018), *MyData – johdatus ihmiskeskiseen henkilötiedon hyödyntämiseen*. Liikenne- ja viestintäministeriö, 2018.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160954/MyData%202018.pdf> (viitattu 11.11.2023)
- Rabinow, Paul. (1984), *The Foucault Reader: An introduction to Foucault's thought*. New York: Pantheon Books, 1984.
- Rawnsley, Gary D. (2021), *Believe me: political propaganda in the age of Trump*. Teoksessa Gary D. Rawnsley, Yiben Ma, Kruakae Pothong (toim.) *Research Handbook on Political Propaganda*. Edward Elgar Publishing.
- Saetra, Henrik Skaug. (2020), *A Shallow Defence of a Technocracy of Artificial Intelligence: Examining the Political Harms of Algorithmic Governance in the Domain of Government. Technology in society 62 (2020)*.
- Seeliger, Martin, and Sebastian Sevignani. (2022), *A New Structural Transformation of the Public Sphere? An Introduction. Theory, culture & society 39.4 (2022): 3–16*.
- Sellers, Frances Stead. (19.08. 2015), "Cruz campaign paid \$750,000 to 'psychographic profiling' company". *The Washington Post*. (Viitattu 27.07.2023).
- Sipilä, Annamari. (22.10.2022), *Brexitin vastustajat marssivat Lontoossa keskellä poliittista kriisiä*. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000009034196.html> (Viitattu 20.01.2023)
- Sophie Duroy. (2023), *Big Brother is Watching the Olympic Games – and Everything Else in Public Spaces."* *Verfassungsblog 2366–7044 (2023)*.
- Stiglitz Joseph, Sen Amartya, Fitoussi Jean. (2009). *Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (CMEPSP)*.
- Sunstein, Cass R. (2014), *Why Nudge? The Politics of Libertarian Paternalism*. New Haven: Yale University Press, 2014.
- Valli Buttow, Clarissa & Sophie Weerts. (2022), *Public Sector Information in the European Union Policy: The Misbalance between Economy and Individuals. Big data & society 9.2*.
- Valtioneuvoston kanslia. (2015), *Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma*. <https://vnk.fi/julkaisu?pubid=6405> (viitattu 27.07.2023)
- Valtiovarainministeriö (15a/2015). *Avoimen tiedon vaikuttavuus – esitutkimus*. <https://vm.fi/julkaisu?pubid=5201>. (viitattu 20.07.2023).
- Valtiovarainministeriö (39/2017), *Suomi tarvitsee tietopolitiikkaa*. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80851> (viitattu 20.07.2023).

Valtiovarainministeriö 2017. Tietopoliittisen selonteon taustapaperit. <https://vm.fi/tietopoliittikka-taustapaperit>. (Viitattu 06.06.2023).

Valtiovarainministeriö. (2018), VM/2527, *Eettistä tietopoliittikkaa tekoälyn aikakaudella -selonteko*.

Valtiovarainministeriö. (2019), *AuroraAI - kohti ihmiskeskeistä yhteiskuntaa. Kansallisen tekoälyohjelma Auroran esiselvityshankeessa tuotettu kehittämis- ja toimeenpanosuunnitelma 2019–2023*.

Valtiovarainministeriö. (2022), *AuroraAI eettinen kokonaisarviointi*. <https://vm.fi/documents/10623/89568191/Etiikkaryhm%C3%A4n+raportti,+Aurora+AI.pdf/41aa0532-3cf0-9beb-b0cf-9f20e4323f35/Etiikkaryhm%C3%A4n+raportti,+Aurora+AI.pdf?t=1674469856193> (viitattu 20.07.2023).

Viren, Eetu. (2018), *Raha ja työvoima: tutkimus rahasta yhteiskunnallisena suhteena, sen voimasta ja vaikutuksista työvoiman luokkakokoonpanoon*. Helsinki. Tutkijaliitto. 2018.

Vähämäki, Jussi. (2009), *Itsen alistus: työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like, 2009.

Zaccaroni, Giovanni & Federico Fabbrini. (2021), The Future EU-UK Relationship: The EU Ambitions for a Comprehensive Partnership.” *European public law* 27. Issue 2 (2021): 265–284.

Zajko, Mike. (2023), Automated Government Benefits and Welfare Surveillance.” *Surveillance & society* 21.3 (2023): 246–258.

Zimmerman, Marc. (1976), Polarities and Contradictions: Theoretical Bases of the Marxist-Structuralist Encounter.” *New German critique* 7.7 (1976): 69–90.

Zuboff, Shoshana. (2015), Big Other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization. *Journal of information technology* 30.1 (2015): 75–89.

Zuboff, Shoshana. (2019), *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for the Future at the New Frontier of Power*. London: Profile Books, 2019.